

SZÉKESFEHÉRVÁRI SZEMLE

A FEJÉRVÁRMEGYEI ÉS SZÉKESFEHÉRVÁRI MÚZEUMEGYESÜLET KÖZLÖNYE

Felelős szerkesztő: MAROSI ARNOLD   Segéd-szerkesztő: DORMUTH ÁRPÁD

Szerkesztőség: Székesfehérvár, Bogánr-utca 3.

Dr. Csitáry G. Emil polgármester megnyitóbeszéde a Múzeum várostörténeti kiállításán.

Amikor a város kulturális munkájából mindenkor orszlánrészt vállaló Fejérmegyei és Székesfehérvári Múzeumegyesület elé terjesztettem azt a kérésemet, hogy Szent István ünnepségei keretében rendezze meg a várostörténelmi és kulturális kiállítást, kettős cél lebegett szemem előtt. Az egyik és magától értetődő célom az volt, hogy ünnepségeink programját gazdagabbá és értékebbé tegyük s ezáltal a nagyközönség részéről mutatkozó érdeklődést fokozzuk. A másik pedig, ami talán rejtve volt, de sokkal fontosabb, mélyebben járó az elsónél, arra irányult, hogy a kiállítás anyagán keresztül feltárjuk, megismertessük a város multját, társadalmi, gazdasági és kulturális életének történetét és a sok emlék közül előhozzuk és mindnyájunk büszke öntudattal vallott kincsévé tegyük a fehérvári lelket.

Mert itt élünk e városban és legtöbbször alig tudunk róla mást, mint amit régi dicsőségről a sokszor hallott csillogó, de legtöbbször üres szölamok elmondanak. — Vagy amit a történetírás mai módszerétől messzeeső, csak az egyes eseményeket és nem azok indítóokait ismertető történelmi tanulmányaink során megtanultunk. — De nem ismerjük, vagy nem teljesen ismerjük a fehérvári lelket, amely egy évezreden keresztül életet varázsolt a kövek közé, amely magyarázatot tud adni, világosságot tud vetni arra, hogy az évszázadok folytonos fizikai és szellemi harcában miként fejlődhetett ki e városban az a csodálatos képesség, hogy tűzön, vízen keresztül, az ellenséges ostromok és sanyargatások, az újra és újra jelentkező súlyos megpróbáltatások dacára is fenn tudta magát tartani s az egymást felváltó korok, változó áramlatok uralkodó eszméit úgy tudta magáévá tenni, megszűrni, vagy átalakítani, hogy az elhintett magok a fehérvári földben gyökeret vertek, éltek és virágoztak.

Várostörténetünk sötét háttéréből ki kell tehát emelnünk, újból fényessé téve magunkévá kell tennünk a fehérvári lelket. Nemcsak azért, hogy a nagyon szomorú horizont dacára rendületlenül bizakodókká tegyen bennünket a magyar jövő és a város sorsa iránt, hanem, hogy multunk tökéletes ismeretében, az ezeréves szellem erejével felfegyverkezve, szilárd alapokra rakhassuk le életünk munkáját. Mert amint a jó orvosnak ismernie kell betegét, hogy tanácsot adhasson az elvesztett és vágyva keresett egészség visszaszerzésére, úgy a városunkért folyó munkában nekünk is meg kell szerezniünk, fel kell használnunk azokat a tanulságokat, amiket ezer év munkájából, küzdelméből, szenvedéséből és örömeiből a fehérvári lélek igazgyöngyökként kitermelt.

Ez a várostörténelmi és kulturális kiállítás, amit a Fejérmegyei és Székesfehérvári Múzeumegyesület meglepően szép eredménnyel létrehozott, kettős célokat maradéktalanul valóra váltotta. Mert meggyőződésem szerint nemcsak a nagyközönség és az idejövő vendégeink legnagyobb érdeklődését fogja kiváltani, hanem a mult emlékei és a jövő célkitűzései szerencsés egybefogásából elő fog törni, szét fog áradni és egészséges közszellemet fog kitermelni a történelmi város lelke.

Amidőn a város közönsége nevében hálás szívvel mondok köszönetet a kiállítás rendezéséért a Fejérmegyei és Székesfehérvári Múzeumegyesületnek, a fáradhatatlanul lelkes múzeumi igazgató úrnak: Marosi Arnold Öméltóságának és lelkes munkatársainak, a kiállítást abban a reményben nyitom meg, hogy a közönség nagy tömegekben fogja felkeresni, meleg szeretettel és érdeklődéssel fogja végignézni s ennek nyomán a fehérvári lélek parancsszavára odaadó áldozatkész segítő-társként fog felajánlkozni ahhoz a munkához, amely az 1938. évi jubileumi év nagyszabású várostörténelmi és kulturális kiállítását lesz hivatva létrehozni.

Ára 1 pengő.

Fischer V. festő levelei a Szent István-főoltárképről.

(Folytatás.)

Fischer a főoltárkép ábrázolásának tárgyául azt a legendás jelenetet választotta, amint István király Szűz Máriának oltalmába ajánlja országát. A vallásos legenda történeti hitelének a megalapozásánál legfőbb gondja István király alakja körül mozgott: mely időben, életének melyik korszakában és milyen öltözékben tehetette az apostoli király ez ünnepélyes följajánlást? Mivel a legenda erre vonatkozólag cserbenhagyta, mind a két kérdés komoly kutatást, alapos tanulmányozást igényelt. Így Fischer az 1774—1775 év telén a bécsi császári könyvtár képei, ábrázolásai s könyvei között keresett útbaigazító fölvilágosítást. Tanulmányozásai alapján érlelődven történeti hitelosségre törekvő festői képzelete előtt István király alakja s öltözete, kutatásainak és fölfogásának eredményeit tavasszal hosszabb levélben közölte a székesfehérvári városi magisztrátussal várva töprengő kételyeire a magisztrátus esetleges fölvilágosítását vagy tervének végleges elfogadását. A módfelett érdekes levél, amelyet Keller stukátor a főoltár stukkó-plasztikájának a szerzője közvetített a magisztrátusnak, a következőképen szól:

„Wohl Edl gebohrne!

Wohlweiser und gelehrter Stadtmagistrat
Hoch zu Ehrende Herrn Herrn

Dero werthestes Schreiben von 22 October
verflossenes Jahr habe ich den 26 benennnten
Monats erhalten.

Ich wolte Sye meine Werthesten Herrn mit
neuen Schreiben nit belästigen: sondern habe als-
bald meine Vorbereitungen zum Altarblatt ange-
fang, ich arbeithe seith der Zeit an demselben:
wie weith es mit dem Bild selbst gekommen,
wird Ihnen Herr Keller Stuckatormeister münd-
lich berichten. Ich widerhole also mein versprechen
(wenn mir Gott gesundheit schenket) wird das
Bild zür bestimmten Zeit fertig seyn.

Ich habe ein anstand wegen der Figur des
Heiligen Stephani, in welchen ich um dero Mei-
nung bitte:

Erstens wegen dem Alter?

Zweitens wegen der Kleydung, in der der
Heilige solle vorgestellet werden?

In der K: K: Bibliothek unter den Portraits
der Ungarischen Könige ist der Heilige Stephanus
sehr Alt, mit einen grossen Barth, und sehr langen
Haaren vorgestelt.

Unnd es, ist in seiner Legende keine Zeit
benennet wann der Heilige Stephan dies gelübt
zur Himmel Königin (welches das Bild vorstellet)
gemacht hat: vermuthlich als ein fromer König,
bald nach anfang seiner Regierung: were also
ein Alter zwischen 30 und 40 Jahren, das wahr-
scheinlichste.

Wegen der Kleydung?

Ich habe denselben in dem Emtwurf den
ich Ihnen überschickte, in dem Mantl, den des

Heiligen Stephani Gemahlin gestükt, und der bey
der Krönung der Ungarischen Könige gebraucht
wird vor gestelt, derselbige ist auswendig Violet
mit Gold und Figurn die Zwölf Apostl und Chris-
tum vorstellend gestükt: Inwendig Carmesin roth;
In dem Entwurf habe ich demselben ein kurzen
Mode Dulmon gezeichnet, mir scheint aber ein
langer der ohne Belz besser zu seyn und stimmt
mehr mit dem Alten Zeiten überein. Die Farbe
des Dulmon, wie auch den Beinkleyder, gedenke
ich dunkelgelben Damastt mit goldenen Borten,
und die Cismen weiss zu machen, Das Schwert
des Heiligen Stephani, das auch bey der Un-
garischen Krönung gebraucht wird, welches aber
nicht krum oder gebogen, sondern ganz gerad ist
gedenke ich dem Heiligen an die Seite zumallen.
Die Scharpfe oder Binde um die Mitte grin mit
Gold unwunden.

Dies wäre also meine Meinung, ich weiss
aber, dass die Farben verschiedene bedeutungen
haben, diese aber weren vor meine Absichten
die daughlichsten.

Bitte also von der güte zu seyn, und mir
über obige Zweifel Dero Entscheidung berichten
zulassen. Auch bitte mir a Conto (wie gewöhn-
lich) etwas anzuweisen wen es die Hülfte seyn
könnte were es mir sehr angenehm. Der ich in
schuldigster Hochachtung zu uerbleiben die Ehre
habe.

Eines Wohl Edl gebohrnen Stadtmagistrats etc
Gehorsamster Diener

Vincentius Fischer

d K: K: vereint: bild Künste
Mitglied und Professor"

Wien den 2t April 1775

Ez a levél, amelyben Fischer az esemény
idejét István király életének 30—40. éve között
horgonyozza le, alakját pedig dolmányba, szük-
nadrágba s csizmába öltöztetve koronázási pa-
lásttal övezi, nehéz feladat elé állította a városi
tanácsot úgy kronologia mint viselettörténet szem-
pontjából. A magisztrátus két heti latolgtatás után
április 16-án válaszolt Fischernek egy levélben,
amelynek sem a fogalmazványát, sem a kézbesi-
tett példányát nem ismerjük ugyan; azonban
Fischernek további leveléből és a befejezett kép-
ből visszafelé következtetve, hinnünk kell, hogy
a magisztrátus teljes egészében helyeselve magáévá
tette Fischer festő fölfogását úgy az esemény idő-
pontjára, mint pedig a király öltözetére nézve.

Dr. Schoen Arnold.

(Folytatjuk.)

A múzeum gyűjteményei vásár- és ünnep-
napon 9—12 óráig belépődíj nélkül is megtekin-
tetők. Hétköznapokon 50 fillér a belépődíj. Hely-
beli és a vármegyei tanintézetek tanulói csopor-
tos látogatás esetén díjmentesen látogathatják meg
a múzeumot, mások fejenként 10 fillér lefizeté-
sével. Az egyesület tagjai belépődíjat nem fizetnek.

Városunk múltjából.

Palotaváros és Rácváros.

1688.

A vár (Belváros) nyugati oldalán, a mai kis Sziget s részben a Rácváros helyén volt hajdanában Sz. János Keresztes vitézeinek a tanyája. Igen valószínű, hogy ez a régi telep — a török hódításig — külön árokkal s palánkos földgáttal megerősített városrész volt. Így szemléltetik ezt a régi ábrázolások, amelyeken két megerősített u. n. *belső* külváros (zwei innere Vorstädte) is látható. Az egyik bizonyára a mai Palotaváros, a másik az ősi (budai) külváros (civitas exterior), mely valamikor a mai Vásártér helyén lehetett.

A Palotaváros északi folytatása a Rácváros. A Belváros és a Rácváros között volt hajdan az „Inkován,” (ingovány), mely északra a malomig húzódott. Ez a városrész megfelel a képeken látható „Gemös-stadt“-nak, melyről Károly János azt mondja: „hogymelyik volt, nem tudom, talán a Viziváros”. A Moos-Gemös olyan képzés, mint a Geröll, Gestrüpp, s mert mohát jelent, nyilván vizes, mohos, süppedékes, azaz *ingoványos* talajt jelent. A mai Viziváros helyét abban az időben mocsaras területnek jelzi a régi katonai térkép is. A Viziváros alig száz éves: 1826-ban a Budai-úton (a sorompóig) mindössze 8–10 ház volt.

Városunknak az a régi külvárosa, amelyről ezuttal megemlékezünk, a török uralom alatt magába foglalta a mai Szigetet, Palotavárost egészen, a Rác- és Ingovány-városrészeknek a Tobakcsatornáig terjedő részét. Az 1601. és 1691. é. katonai vázrajz szerint, ezt a területet széles árok, vagy mocsár, magas töltés (földgát) és palánk védte. A Palotai-utcában, a Tobakcsatornánál (abban az időben széles várárok) volt az u. n. *Külső* (Palotai) Kapu, helyesebben: Ingoványi kapu. Hatalmas megfigyelő torony állott itt, melyet 25 öl hosszúságú hajóhid kötött össze a Palotai-ut tuljós végével, melyen egy másik falazott (?) és árokkal védett kisebb erősség volt. Bizonyára itt intézték el a vámügyeket is.

Ilyen célú állomás volt a mai Vörösmartyér végén, a vágóhídi csatornánál az előbbihez hasonló erődítés és felvonó hid, mely még a XVIII. század 2. negyedében is „Csikvári felvonóhid” néven szerepelt. (L. Gbucz 1727, 19. sz.)

Ezek után megérthetjük a régi, tökéletlen, mert leírás után készült, rézmetszésű képeket is, melyeken a külvárosok — félkörnél nagyobb ívben — terjeszkednek a vár körül.

A régi (1601. 1691. é.) katonai térrajzokon nem láthatjuk ezt a beosztást, mert a török már a XVI. század folyamán egybefoglalta a nyugati városrészeket s külső határaik mentén erősítette meg őket földgáttal, palánkkal. Azonban régebben ez más lehetett, mert a keresztes vitézek telepe önálló, mert fontos u. n. hiteles hely volt,

akár a várbeli káptalan. Számos jobbágyuk volt akikről tudjuk, hogy gyakran összetűztek a káptalan szomszédos jobbágyaival. A mai kis Sziget helyén volt a keresztesek rendháza, temploma és kórháza. Van ennek később (1601) is nyoma: egy kápolna alaprajza. Ezt a kápolnát aligha a török idejében építették. Ez a kis épület túlélte a törökvilágot, mert az alább közölt összeírás is megemlíti. Hogy ez a mai Sziget a régmúltban is kis területű volt és meg volt erősítve, abból gyanítom, hogy azt nemcsak a régi látképek igazolják, hanem egy sokkal későbbi bizonyíték is.

Wüstinger József városi mérnöknek 1826. é. térképén ezt a kis „Sziget”-et árok köríti. Ettől északra is látunk egy csatornát, melynek a folytatása a mai Selyem-u. irányában (a mocsárig) lehetett. Ez a jóval nagyobb terület átöleli a kis szigetet s itt, ezen a védett helyen lakhattak a keresztesek jobbágyai. A Selyem-u. házai ma is árokszerű mélyedés mentén vannak.

Ettől északra volt a ma Rácvárosnak nevezett, részben ingoványos talaj, mely a keresztesek birtoka volt.

Ebben az időben (XVII. sz.) a Rácváros nagyon jelentéktelen külváros lehetett. Nagyon vizes, nádas, ingoványos területnek jelzi a régi térkép, amelyen a Palotai-ut csak egy keskeny — csak nyáron jól járható — földnyelvre van rajzolva. A régi (1727. é.) telekkönyvj megjegyzések szerint ez is, az is csekélyebb adót fizet, mert nagy fáradsággal (Morast ausgeschüttet) szerzte meg kis háztelkét. A régi Rácváros csak a Tobakcsatornáig terjedt.

Még kedvezőlenebb állapot lehetett az ősi „Ingoványban” (Gemöstadt). Az északról folyó Gaja tavaszi és őszi áradásai a Palotai kapuig terjedtek s állandó nádas, ingoványt teremtetek ott. A ma már rendezett csatorna partján, 2–3 m mélységből most is előkerülnek régi cserepek, faroncok és teljesen ép nádlevelek. A Buzapiacról csak egy bizonyára nehezen járható — út kanyargott a malomig. Jó buvóhely volt ez a káptalan szegény jobbágyainak, de az ellenség is ezen a nádas, hepe-hupás területen át igyekezett a várost, a Palotai kaput megközelíteni.

Ezen a területen (a térkép szerint) egy jókora sziget is volt a malom közelében.

Ez a sziget azonos lehet azzal, melyet Károly J. (I. kt. 192) egy 1372. é. határjárás ismeretében megemlíti. A káptalannak ez az ingoványi, illetőleg sárréti birtoka csakugyan szomszédos volt a keresztesek sárréti (mai Rácváros) birtokrészével.

Ezekután áttérhetünk ezen — több részből álló — külváros (1688. é.) leírásának az ismeretására.

Az eredeti leírás szűkszavú és hézagos, mint a Belvárosé, de mégis többet mond mint az. Becses, mert a legrégebb: alig néhány héttel a török kivonulása után írta egy nyilván magyarul is tudó német(?). A leírás címe: „Beschreibung Der Vorstadt zu Stullweissenburg, So den 8. Juny 1688 Vergeben worden.“

Ez az összeírás a Csikvári útnál (mai Széchenyi-u.) kezdődik s a Szigeten át félkörben a Palotai utcán át a vár árkáig terjed. A még ép vagy tetőtlen házakat (nudera) és kerteket 1–69 sz. a. ismerteli. Ez ugyan nem felel meg a valóságnak, mert azon a területen több épület volt, de mert kicsinyek (*Kleine Häussl*) egy szám alatt 2–3-at is említ. Így tudjuk meg, hogy összesen kb. 60 lakható ház és házikó meg 17 tetőtlen hajlék volt.

A 4. sz. a. megemlíti a Kis „Sziget“-en álló kápolnát: „Ein Oeder garthen Platz an=Und Umb die Capellen“, mely az 1601. é. alaprajz szerint a sz. Anna kápolnánál valamivel nagyobb, díszesebb épület lehetett. Alaprajza hosszukás négyszög, keleten 8 szögű záródással, vagyis a szokásos csúcsíves alapforma

Az 52. sz. a. van a rác templom (*Ratzische Kirchen*), mely tehát már a török uralom alatt is fennállott s így a rácok igen régi „vendégeknek” tekinthetők. A 11. és 12. számúak sarokházak. Az egyik Töttösy László bírósé „Herr Stadtrichter Töttösy Ladislaus den 9. Juny 1688” a másik nagy, timárnak való ház: „Ein grosses Hauss für Einen Lederer”. A 42–45 számúak is sarokházak. A 31. számuban lakik Kiss György vásárbíró (*Kisch Geörg Marcktrichter.*) A 67. sz. alatt említ egy régi magtárt, mely a törökök szórakozási helye volt: „Ein Traid Casten Turckenss Zeiten also gebraucht gewesen, als Wir Ein Lusthauss”. Az

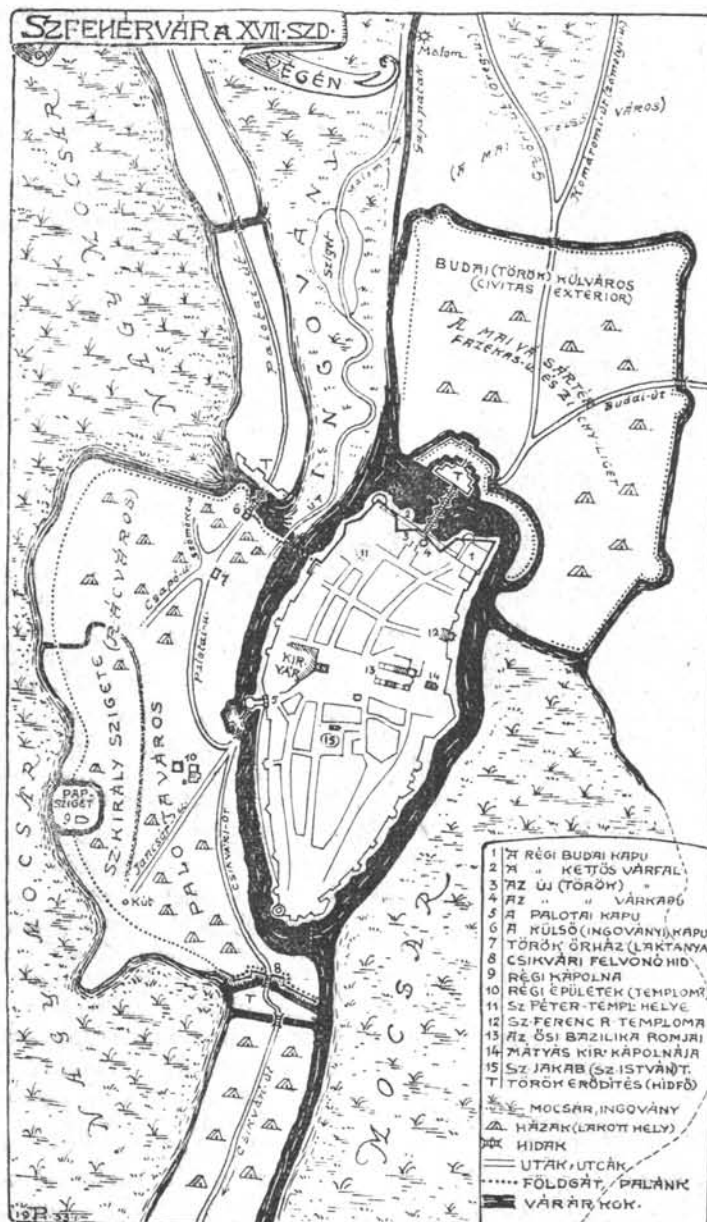
utolsó (69.) sz. alatt megemlíti néhány házikót és egy őrházat (*kaszárnyát*), mely a térkép szerint nagy épület (régii templom?) volt s a Palotai-u. keleti oldalán a Csapó-u. nyílásával szemben állott.

„Bei den Auseren Thor Bei den Ballesaden, Ein wacht neben andern etwelchen Kleinen Häusslen so nebst noch etwelchen Unnumerirt Verbleiben”. E szerint itt, a külső (Palotai, Ingoványi) kapu közelében, a palánk mellett számos ház lehetett.

Utcaikat nem nevez meg az összeíró, mert — úgy látszik — a régi utcák házsoraiból csak itt-ott volt még néhány ház. Azon a nagy területen mindössze 100 ház lehetett.

Azonban mégis van valamelyes képünk az utcák egy részéről is. La Vergni (francia) császári hadimérnök (egykorú) alaprajzán fel van tüntetve a Janicsár-u., mely akkor sokkal hosszabb volt: a Palotai kaputól (egyenes vonalban) a Janicsárkútig húzódott. A kút is ott van kis karikával jelölve. Ezen kívül be van rajzolva a Palotai- és Csapó-u. s a ma is meglévő kis Szömörce-u.¹⁾

A lakatlan házakat az alább felsoroltak kapták. Ingyen-e vagy pénzért? — nem tudjuk. Van ugyan itt-ott egy kurta megjegyzés, de ebből csak arra következtethetünk, hogy a ház (-jegy) kiosztás hivatalosan történt. Így az 5. sz. a.: „Ein Haus

¹⁾ Pauer munkájának egyik jegyzete szerint a Selyem-utca annyi század múltán is megtartotta régi nevét. Bizonyítékul a Cod. Dipl. egyik adatát közli 1484-ből „Benedictus Kiraly in vico Semlyesythetwca (Selyem-utca), in Insula eiusdem civitatis duas vineas suas in Csapak 125. Florenis aureis... vendidit”. V. ö. Cod. Dipl. Acad. Arn. Ipolyi etc. Tom. V. pag. 363. Jaurin. 1873. — Pauer J.: Historia Dioec. Alb-Reg. pag. 13–121. not. 2. Alb. Reg. 1877. 8°. Hova lehet La Vergni térképen a régi Selyem-utcat tenni? (Szerk.)

mit Einem garten so dem Emerico Parragi Verliehen und assigniret worden", vagy a 16. sz.: Kovacz Istvan den 22 July 1688. hat die Concession noch nit". Egy harmadik így szól: NB. dem Buda Jamarus Ist ein Unnumerirteß, öedes Hauss den 11. Juny gegeben worden, so Hiemit ad notam genommen wierdt".

A régi, törökkorbéli lakosok neveit nem közli, csak sejteti, hogy voltak, amennyiben a 62—66. sz. öt házat említve megjegyzi, hogy ez időben ezen nuderákban is tartózkodtak emberek. „Worunter sich doch Leuth der Zeit aufgehalten", illetőleg: „Worunter sich Leüth aufhalten".

Ez igen felületes megállapítás, mert egy 40 évvel későbbi adatból névszerint is tudunk néhány törökvilágkori lakost. Az 1727. é. újabb (az első elveszett!) telekkönyv szerint a Molnár, Tüke és Kovács családok igen régiek. Rácz Farkasról és Hori Mátyásról megjegyzi, hogy házaikat már a török alatt bírták: „Und Weillen er und seine Ehwirthin Erwähntes Haus annoch von vorigeren Türkischn Krieg besizen (L. 135. és 136. sz. a.)

Az alább felsorolt lakosok között idegen alig van. Számuk oly csekély, hogy ezen külváros házaiból még a belvárosiaknak is jut. Kivált a katonatisztek foglalnak le házakat, kerteket. Így a 6—7 sz. házikókat Biszterczky ezredes, a 10—12 számukat Cheverelli várparancsnok óhajtja: „wiel der Commendant Cheverelli besitzen". Az udvari kamara részére is lefoglalnak négy házat.

Való, hogy 20 év múlva, ezen csekély számú lakosságból már csak néhány családot találunk itt, de minthogy a török-veszedelemnek immár csak az árnyéka, emléke kísért, a menekülteknek új, jobb otthont kereső kései unokái s a be-

hívott idegenek újra benépesítik a pusztá falvakat, tanyákat. Városunknak ez a része is hamar fejlődésnek indul, s alig egy emberöltő elmúltával lélekszámban is felülmúlja a Belvárost. Kivált a posztó- és bőriparral foglalkozók telepe lesz és egyben igazi fészke a — bár szegény, de józan és dolgos-szívós magyarságnak.

PALOTA- és RÁCVÁROS

— 1688 —

Angan (Ángyán) Dávid — Bertali Gergely — Buda Jamarus, Veszprém — Büchler Mátyás, fazekas — Dobos Lukács. Vásárhely — Feyrvári Ferenc — Gáma Benedek — Gerlisitz István, szabó — Hannold János — Horváth Miklós — Kegel György, mészáros — Göthely (Kéthelyi?) — Kiss György, vásárbíró — Kovács István — Kovács János kovács — Lendvay János, voivoda — Lukácsy György — Leonardus her de grid (?) — Olasz Tamás, szücs — Urban (Orban?) György — Parraghy Imre — Polesik István, szabó — Ridviczky Mihály — Sártory János, gyógyszerész — Simontornyai Mihály — Slusky Vratislav de Chlum — Szücs János, szücs — Töttösy László, bíró — Ugi Vencel, Vásárhely — Ujfalussy János, mészáros, Sopron — Wachter Antal — Wehring János, provisor, Buda — Wieser Kristóf, csász. sütőmester — Wolff György, szabó.

Itt csak az eredeti jegyzékben foglaltakat közlöm, de bizvást idevalók még a már említett Hori, Rác, Molnár és Tüke családok. Ph.

III. Béla és neje sirmellékletei. Tudvalevő, hogy a székesfehérvári királysírokból egyedül III. Béla és neje, antiochiai Anna kőkoporsója maradtak fenn sértetlenül. A bennük talált csontvázak és mellékletek most a budavári koronázó templomban vannak díszes szarkofágban, a mellékletekről azonban a Nemzeti Múzeum másolatokat készített. A várostörténelmi kiállítás alkalmából a székesfehérvári múzeum szintén elkészítette a másolatokat, melyek most a IV. sz. teremben láthatók. E mellékletek a következők: kisebb korona és pirosköves gyűrű a női csontvázzal; a férfi csontvázzal: korona, nyakékszer lánccal, pirosköves gyűrű, kormánypálca kardocskával, karperec és két sarkantyú. (Lt. sz. 8791—8800). A másolatokat a budapesti Wintermantel és Szombathy-cég készítette pakfonból. Csak a nyakék és az aranyozott gyűrűk vannak ezüstből. Az eredeti aranygyűrűk itt csak aranyozottak és piros kövük is utánzata az eredeti grátnak.

Faragványos kövek. A városi mérnöki hivatal anyagraktárát átvizsgálva annak kövei között érdekes XV. századi vörösmárvány sírkőtöredékre akadtunk. Sajnos felirata teljesen elpusztult, címerének is csak kis része maradt fenn, mely csőrében kigyót tartó hosszú nyakú madárfejet ábrázol. A madár nyaka, csőre alapján gölyának látszik. A műbecsű faragvány a múzeum előcsarnokában elhelyezett kövek közt látható (Lt. sz. 8802). Másik ugyaninnen beszállított faragványos kő empir stílusú pillér részlet (Lt. sz. 8803) és régi bélyeges téglák (Lt. 8804—8807.)

Románstílusú keresztcske Cecéről. A cecői Menyőd-pusztá, ahonnan már őriz a múzeum egy zománccal díszített, XIII. századi nőalakot, Béri-Balogh Gyula szíves ajándékából újabb hasonló korú lelettel gazdagította ritkaságuknál fogva értékes középkori műtárgyaikat. A bronzból öntött, nyakbaakasztható keresztcske hossza 5, szélessége 4,1 cm. Alakja, naiv felfogású Krisztus teste biztos jele az Árpádok korából való származásának. A IV. sz. terem III. Béla síremlékének tárlójában látható. (Lt. sz. 8834.)

Inota község monografiája.

Írta: Faller Jenő.

I. A község fekvése s természetrajzi viszonyai.

Inota, fejevármegyei (székesfehérvári járás) nagyközség, a megye nyugati szélén fekszik, a Székesfehérvár—Veszprém-i országút mentén¹, a Bakony déli lépcsőjéhez tartozó Várpalotai-hegycsoport utolsó nyúlványainak tövében. — Határában eszerint a Bakony, a Balaton-fölvidék és a Sárrét fiatalbbkorú besüllyedése találkoznak.

A község területét északról, illetve északkeletről Isztimér és Bakonykúti, nyugatról Várpalota (Veszprém vármegye) délről Ősi és Nádasladány, keletről Csór községek határolják s míg délen a Sárrét messzi lapálya, északon a Várpalotai-hegycsoport változatos, hol erdőkoszorúzza, hol erősen karsztos vonulata szabja meg képét.

Maga a község kedvesen simul a 188-as (Templom domb), illetve 176-os (Épreshegy) magaslatok meredek, kopár lejtőire, az Inota-patak keskeny völgyében, festői, zeg-zugos utcáival, virágos kertjeivel, kis házaival s magasra boltózott kőhidjaival. Róm. kath. templomától különben fősíves panoráma nyílik határára s míg nyugaton impozáns körvonalakban rajzolódnak elénk a Balaton-fölvidékéhez tartozó hegyormok, a Veszprémi-félsík hullámos domborzata s a Papod- és Kőrishegy nyugodt kékje, addig délen a Sárrét felé, magas jegenyesorok mentén villan elénk a Séd és Sárvíz csillogó ezüstje s a Balaton partvidékének magas dombjain siklik el szemünk.

Területének fölépítésében külszínileg is élesen elkülönülő négy tagot különböztethetünk meg, úgymint: A község északi részében domináló részben fátlan és terméketlen földolomit (felső triász) vonulatot, az ettől lépcsősen elváló pontusi korú édesvízi mészkőterraszt, mely Várpalotán át DNy—ÉK-i irányban csap Bakonykúti felé s délről a következő harmadik taggal, a Balaton felvidékére jellemző Baglyashegy-i idősebb triász képződménnyel van mintegy másfél kilométer átlag szélességben megszakítva a 188, 176 és 199 m-es magaslatok környékén (a Páskom vidéke), végre az ettől délre elterülő és a Sárrét-hez tartozó területet, mely nagyrészt pontusi márgákából és a szarmatához tartozó kontinentális rétegekből van fölépítve, pleisztocén és holocén üledékekkel fődve.

A felsőtriász korú földolomit terület a terjedelmes és hullámos felületű Tési félsík folytatásaként húzódik a Várpalota—Inota-i medencébe, átlagban 275 m. magas és részben a Bögreszlők északi oldalával, illetve az Újmajor (Hajagos) termékeny lapályával van lehatárolva. Legészakibb részén kis területen lomberdővel (cser, bükk, tölgy) borított, (a 390—336—327 stb. magassági pontok

vidéke), mely a 274 és 251. sz. magassági pontok közt, keskeny sávként húzódik le csaknem az Újmajorig, hol pompás kaszálókat és gazdag búzatáblákat találunk. Maga a kőzet a Bögreszlők táján számtalan helyen van megnyitva s szolgál építőanyaggal Inotának és a szomszédos falvaknak².

Ettől délre az átlagban másfél km. széles, pontusi édesvízi mészkőterrasz vidékét találjuk, mely Várpalota felől nyúlik a község határába s izolált kis sziget alakjában az Újmajor déli részében is föllelhető, honnét Bakonykúti irányába csap s a Baglyas erdő vonulatával van keleten elvágvá. A rendkívül kopár, fátlan területszakasz pompásan illik bele a Bakonykúti—Várpalota—Veszprém—Szentgál-i karsztvonulat sivár reliéfjébe s mindössze délen a Müller és Nagy-féle malmok vidékén van megszakítva az inotai forrás vidék tavának üdezőld környékével³.

E teknőszerűen lezökkent területet részben a 188, részben a 176, illetve 211 m-es magaslatok hirtelen kiugró s a Baglyas hegyre átnyúló idősebb triászmasszivuma határolja le, mely két harántvölgygel az Inotai- és Hidegvölgygel van megszakítva. A teljesen kopár, fátlan dombhátság rendkívül sivár képet mutat, anyagát több helyen fejtik s mint kitűnő építőanyagot használják megszűzi vidéken⁴.

A község területének negyedik tagjával, vagyis a déli részével (MÁV-vonal mente, Réti-

² A község határának felsőtriász kori földolomitjait, magnézias meszek (calcaire magnésifère) néven Francois-Sulpice Beudant francia geológus ismertette először, ki mint tudjuk 1818-ban csaknem féleves tanulmányutat tett hazánkban, melynek eredményeiről négykötetes még ma is rendkívül becses munkájában a Voyage minéralogique et géologique en Hongrie pendant l'année 1818 számolt be. Beudant 1818 okt. 12-én Isztimér felől, valószínűleg Guttamási érintésével, a hullámos-dombos szántók közt vezető rossz mezei úton ment Bakonykúti, honnét az Akasztóhegy 329 m. magas, terjedelmes karsztjellegű dolomit platójára ért. Itt rásötétedett, de csakhamar kibújt a hold s oly fősíves holdvilágban volt része, aminőt, mint írja még sohasem látott. Innét a Hidegvölgy nyugati oldalán elhagyott rossz úton érkezett a Páskom 211 m-es dolomit kúpjának tövébe, hol rákerült az Inota—Bakonykúti-i kocsútra, melyen továbbhaladva az inotai forrástónál találta magát. Ekkor megfordult s anélkül, hogy a községet érintette volna Palotának vette útját, hol meghált s másnap már Veszprémben találjuk. Az Inota határában lelt földolomitokról a következőket írja: „Az egyenmű dolomit mészkövek szemcsések, mint a cukor és gyöngyházfényűek s rengeteg apró kis fészkekben meghúzódó és az alapanyagban szabálytalanul megjelenő romboéderes kristállyal vannak tele.“ I. bővebben Faller Jenő: Beudant, francia geológus 1818 évi tanulmányútja Veszprém vármegyéjében. Veszprémvármegye XXXV évf. 1—10 sz.

³ A Várpalota—Inota-i, pontusi korú édesvízi mészkőterrasz genezisére vonatkozólag v. ö. Lóczy Lajos: A Balaton környékének geológiája és morfológiája (1913) című művét. (p 277—380.)

⁴ Az Inota-vidéki triász-képletek pontos taglalását lásd: Böckh János: A Bakony déli részének földtani viszonyai. I. r. Föld. Int. Évk. II. 1872. II. r. III. 1874., Laczkó Dezső: Veszprém városának és tágabb környékének geológiai leírása 1909. és Táeger Henrik: Hat évi jelentése a Bakony földtani viszonyairól Földt. Int. évi jelent. 1909—1914-ről.

¹ Székesfehérvártól 22, Veszprémtől 24 km. távolságban.

puszta, Lampert puszta stb.) mélyen benyúlik a Sárrétbe s a község határának ez a része képezi a mezőgazdasági művelés súlypontját. Az Iszka-(262) és Baglyas- (362) hegyekkel, továbbá az Inotai magaslatokkal (188) és a Péti hegygel (207) lehatárolt Sárrét, mint tudjuk, annak a depresszióknak az irányába esik, mely a Velencei-tó, a Sárrét és a Balaton medencéjét eredményezte⁵⁾. Úgy a Balaton, mint a Sárrét és a Velencei-tó mélyedései a neogén idejében már kész öblök voltak, melyekbe Várpalota és Inota környékén a mediterrán és szarmata tengerek rakták le később üledékeiket. Bizonyos, hogy a mediterrán tenger hullámai itt is az északi dolomit hegység lábáig nyomultak s a Balatonhoz és a Velencei-tóhoz hasonlóan a Sárrét-i medence altalaját szolgáltatták.

E terület rész átlag magassága 124 m. s a Sárréttel együtt egész a legújabb időkig ingoványos lápterület volt. Vízgyűjtőterületét még ma is több bővíző patak táplálja, melyek közül benünket közelebből a várpalotai, inotai, hidegvölgyi és csóri patakok érdekelnek, melyeknek vizét az 1825-ben készült Nagy- vagy Sárvíz csatorna gyűjti össze és vezeti le Sárszentmihálynál. Mint mondtam már pompás termőtalajával ez a község mezőgazdasági művelésének súlypontja, mely azonban hóolvadáskor, még ma is csaknem minden tavasszal víz alá kerül.

A Sárrét mai medencéjébe ömlő csatornába szorított vizek már csak epigónjai azoknak a patakoknak, amelyek valamikor észak és nyugat felől a Sárrétet állandó tóssággá duzzasztották. A Baglyashegy aljában lefutó kis patak, továbbá a várpalotai, inotai és péti patakok régi keletük és mélyen erodáltak a környező dolomit hegységet. A Hidegvölgy és az Inotavölgy hatalmas törmelékkúpban végződnek. Ez a törmelékkúp a várpalotai és péti patakok útjába eső kavicsokkal egyesült, úgyhogy az egész, mintegy patkóalakban övezi a Sárrét ny. és ény.-i partjait. A pleisztocén korú patakok intenzív munkáját elárulja a kavics koptottsága is. Az inotai és a Hidegvölgyben még teljesen szögletes dolomit kavicsokból álló breccsiát pár km.-rel délebbre már hiába keressük, a Rétipusztától északra és északnyugatra fekvő kavics már kopott és valóságos konglomerátumot ad. Ilyen rövid út után a szóban lévő kavics koptatottsága csakis intenzívebb víz munkájával magyarázható⁶⁾.

A község területe egyébként rendkívül változatos és két, illetve három törésvonallal van megszakítva, melyek csaknem kimondottan D.Ny.—

⁵⁾ L. bővebben: Kormos Tivadar: A fehérmegyei Sárrét geológiai multja és jelene. (1911.)

⁶⁾ L. Kormos Tivadar idézett művét, valamint Lóczy Lajos idézett munkáját (p. 430—431), hol a következőket olvassuk: „Csór és Inota között a Kúti felől lejtő nagy Hidegvölgy előtt 27 km. hosszú, nagy törmelékkúp nyomul a 372 m. t. sz. f. magas Baglyashegy tövéből a Sárrét közepébe. A földolomitra vágott pannóniai-pontusi abróziós párkányra támaszkodik itt a kizárólag dolomit-kavicsból álló törmelék, amelynek lapja egyenletes hajlásban a Réti erdőn áthaladó országúttól a törmelékkúpnak Réti puszta alatti homlokáig kb. 30 m-t esik, vagyis mintegy 11 m-t kilométerenként. A csóri törmelékkúp keleti oldalán a Merítő puszta

É.K. irányban s az előbb mondott geológiai el. Ezek közül a Hajmáskér—Öskü—Várpalota—Bakonykúti-i fővetődési vonalak egyike az előbb mondott irányban Bakonykútnak fut le, másika a 180, 188, 176 és 199. magassági pontok tövében keletnek, majd a Baglyashegy lábánál hirtelen északnak fordulva Csór felé fut ki. E két törésvonal fogja közre a föntiekben ismertetett Balaton-fölvidéki és Iszkahegy-i típusú idősebb triász képződményt s míg az elsőtől északra az átlagban 1.5 km. széles pontusi édesvízi mészkő vonulatot találjuk, melynek északi határa egy ugyan csak éles törésvonallal különül el a felső triász földolomittól, addig a másiktól délre a Sárrét ezen részére jellemző pontusi agyagokat és szármata rétegeket találjuk.

Ezen főtörés irányokra merőlegesen számoltan É—D-i lefutású haránttörést illetve völgyet találunk, melyek legérdekesebbike a Baglyashegy nyugati tövében lefutó Hidegvölgy. „A Hidegvölgy alsószakaszában a nyugati Páskom (211 m.) és a keleti Baglyashegy (362 m.) földolomit hegyei közé mélyen bevágódó teljesen karsztos jellegű, típusos, előregedett víznélküli aszóvölgy, melyet hosszan elnyúló meredek dolomit sziklafalak kísérnek, melyek a veszprémi Séd völgyére emlékeztetnek. A dolomit sziklák közt, eldugott helyen fekszik a „Csikvárágya” nevű, embernél valamivel magasabb, elég tágas, kis barlang, az itteni nép szerint egykori nagy betyártanya. A Baglyas erdő d.ny-i végénél megszakad a völgy sziklás jellege s felsőszakaszában mindjobban tágulva és szelidülve egy kökeresztnél (Kreutlner Péter † Mayer Magdolna 1885.) Bakonykúti községet éri el.”

Ha egyébként a Hidegvölgyből a Ny-i Páskom (211) és a K-i kopár dolomithegy (302) között a világháború alatt létesített lövészárkok és tüzérségi állások között toronyiránt nekivágunk a meredek, dolomitsziklás, teljesen karsztos jellegű hegyoldalon a 302 m. magas hegynek, úgy rövidesen Baglyashegy közvetlen tövében állunk!

„A 352 m. magas teljesen kopár Baglyashegyet megmászva, annak háromszögletű csúcsától elragadó kilátás kínálkozik: Délen terül el lábaink alatt a Sárrét hatalmas medencéje, szélén a hegyvonulatunk lábainál meghúzódó Csór községgel. A Sárrét déliszéléről az Úrhida—Nádasladány—Berhida-i halomvidék emelkedik fel a polgárdi Somlyóhegy és a fülei Köhegy nevű

körül pannóniai agyag bukkanik elő, a kavics alól bőségesen szivárgó vízzel. A törmelékkúp nyugati oldalán a MÁV-nak nagy kavicsbányája van, mintegy 5 m. magas fallal. Felette a Hidegvölgy száraz árkanak jobbán köves legelő terjed a 211—176 m. t. sz. f. magasságú Inotai-hegy lábáig, melyet a Hidegvölgy választott el a Baglyashegytől. A kavics itt a pannóniai-pontusi rétegeknek egyik foszlányát fedi. Inotától nyugatra harmadikul a várpalotai törmelékkúp következik. Ez a várpalotai Temető-, Vaskapu- és Várkölyből származó földolomit szögletes törmelékéből áll. Várpalotán a dolomit kavics fedte törmelékkúp a város alvégén kezdődik és a városban egyesülő három száraz patakmeder jobbán vastagabb kavics rétegű, mint a bal oldalon, ahol a pannóniai-pontusi rétegek úgyszólván a felszínen vannak.”

magaslatokkal. Azután a Balaton keskeny síkja következik, melyből a balatonalmádi Öreghegy-vonulata emelkedik ki és folytatódik a Veszprém-Szentgál-i hegyvidékbe. Délnyugaton lábaink alatt fekszik Inota és Várpalota e fölött a Bérhegy (506 m.) ugrik ki élesen a hajmáskéri lapos dolomit dombok fölé és hosszú, lapos hegyvonulatban (Tési fensík.) folytatódik ék-felé. Jól látszik a Kopasz hallgatóra (413 m.) felkapaszkodó fehérországi út s a Bogárhegy (251 m.) szőlői és a közeli Bakonykúti között torkoló mély Barok-völgy, melynek zeg-zugos, dolomitsziklás partjait és erdős fenekét hosszan kísérelhetjük végig szemünkkel. Aztán Isztimér—Guttamási felett húzódó erdős hegyhátra, a jól látható Isztimérré, majd Guttamási alatt a közeli Bakonykúti pusztára 4 házára, e fölött pedig a Bojárhegyre esik tekintetünk. Guttamási felett a Tárnok völgy (Sárvíz völgy) széles lapályára van egy kis bepillantásunk, e felett pedig a Vértes-hegység széles vonulatára. Észak-keleten a karsztos Akasztó-és Kincses-keleten pedig az Iszka-hegy karsztos lejtőkkel szakad le a Sárrétre. A Baglyashegység egyébként érdekes karsztflórája van, köztük a ritka, *Aethionema saxatile*-vel⁷.

A község területének a mélység felé való geológiai felépítésére, a vele közvetlen szomszédos Várpalota több, mint félszázados virágzó szénbányászatából következtethetünk. Mint tudjuk e bányászat egyrészt a várpalotai szénmedence északkeleti peremére telepített Hungária lejtaknájával, a 180 m-es idősebb triász kúp nyugati tövében, másrészt a felhagyott külfejtéssel erősen megközelítette Inota határát, úgy, hogy az ottaniak alapján nyugodtan föltehetjük, hogy a várpalotai felső mediterrán kori széntelep átnyulik Inota határába is⁸. Eszerint Inotán ugyanazon harmadkori üledékeket kell feltételeznünk, mint amelyek Várpalotán ismeretesek. Így a mélységben a felsőmediterrán grundi (helvetien.) szintjébe tartozó mintegy 350 m. vastag homokok és meszes kavics rétegek az uralkodók, melyeknek legmagasabb részében foglal helyet a széntelep az azt fedő rétegekkel együtt a tenger kiédesedését jelezve. A széntelep közvetlen fekéjét egy lignit nyomokat tartalmazó 1—2 m. vastag zöldes agyag képezi (Potamides (*Clava*) *bidentatus*, Defr., Potamides (*Pirenella*) *pictus*, Bast. *Pyrula* (*melongena*) *cornuta*, Arca (*Barbatia*) cf. *barbata*, L. *Ostrea* sp. körületekkel⁹) fedőrétegeiben viszont egy 15 cm. vastag neritínás pad. (*Neritina picta*) e fölött arasznyi lignitréteg, majd egy cca. 50 cm-es congériás padot találunk. A magasabb fedőben leveles, palás, zöldes-barnás, felfelé egyre szürkébb halpikkelyes agyagrétegek következnek, igen szép megtartású halmaradványokkal és meg-szenesedett fenyőfatobozokkal. Ezeknek összvastagsága 60—80 m. s mintegy 10—20 m-rel a

széntelep fölött néhány méter vastag, vízdús riolitufa közbetelepülést tartalmaznak. A halpikkelyes. leveles, palás agyagok csoportja fölött a Sárréten végzett fúrások szerint zöldes, alárendeltesben sárga és kékes, homokos képződmények következnek, melyeket meg-megszakítanak a kavics és kavicsosagyag közbetelepülések. E képződmény összvastagsága a Sárréten 70—90 m. s minthogy fölötté pontusi agyagrétegek fekszenek a szármatahoz sorolhatjuk¹⁰.

Ami már most a község klimatikus viszonyait illeti, úgy az szorosan illeszkedik bele a Bakony, illetve a Magyar-Középhegység kiegyenlítő, magaslati és szárazföldi helyeknek megfelelő klímájába¹¹. A község s az egész táj éghajlatát, általában a vidék nagy szintkülönbségek közt mozgó domborzati viszonyai szabják meg, úgy hogy hóval fedettek még a tési fensíkhöz tartozó északi község határok és a 352 m. magas Baglyashegy, amikor a déli Sárrét területén már kezdetét veszi a tavaszi munka. Az uralkodó északnyugati szél a magas Bakonyból alászállva, feltartóztatlanul száguld végig a fátlan kopárságon, hasogató hideg, novemberi esőket hozva magával, amikor tombolva száguld a víz az aszó völgyeken át a Sárrét Nagycsatornájába. Általában a szélnek, mint minden mészkőterületen Inotán is fontos szerepe van a külszíni formák kialakulásában s pl. a Baglyashegy nyugati meredélyein is pompásan tanulmányozhatjuk a folytonos északi szél deflációs hatását, mely különben Inota—Várpalota—Óskü és Hajmáskér között is, valóságos kősvataggá és teljesen kopárrá surolta a tájat.

Vizei közül, mint fontosat mindössze a 188 és 176 m. magas (Epres) dolomitsziklák hasadékában gazdagon fölfakadó forrásvizet említem, mely sziklahasadékban megduzzasztva egy hosszsan elnyúló sekély tavat képez. E források intenzitását a lebontott katonai baroktábor 1917-ben épített vízvezetéki medencéjében fölfakadó, kristálytisza forrás vizén tanulmányozhatjuk, melynek bőséges vize ma ugyancsak a tavat táplálja. A források vize a községen végig futva útjában tíz malmot is hajt, úgyhogy ősrégi malmai után a falut okleveleink már 1426-ban *Possessio Molnos*-Inotának azaz *Malmos* Inotának nevezték.

II. Története.

E pompás, rengeteg erdőkövezte, gazdag forrásterület lehetett az a hatalmas telepítő erő, mely már a történelem előtti időkben is megtelepedésre készítette az embert Inota környékén. Mint tudjuk ugyanis az ősember szivesen tanázott mocsarak, tavak környékén, hol könnyebben ejthette el zsákmányát, mint másutt, s hogy Inota is kitűnő lakhelyül szolgált neki, azt a ha-

⁷) Dr. Dornay Béla: Bakony (1927) p. 125—129.

⁸) I. bővebben telegdi Róth Károly: A várpalotai lignit-terület. Földtani Közönlöny (1924. évi LIV. köt.)

⁹) I. bővebben: dr. Szalai Tibor: A várpalotai középmiocén faunája. Annales Musei Nationalis Hungarici XXIV. 1926.)

¹⁰) V. ö. még: Taeger Henrik: A tulajdonképeni Bakony délkeleti részének szerkezeti alapvonásai 1912. továbbá Faller Jenő: Az Unio bányászati év ipari rt. várpalotai szénbányászatának ismertetése. (1931).

¹¹) I. bővebben: dr. Sáringi János Kandid: A Balaton környékének éghajlati viszonyai.

tárában lelt számtalan karakterisztikusan neolitikus kultúrájú kőszerszám igazolja¹².

Az ősemlék továbbki kultúrájának nyomait a szomszédos Várpalotán találjuk, honnét számos bronzlelet és urnasír ismeretes. Ennek alapján bátran mondhatjuk, hogy Inota és Várpalota vidéke kezdettől fogva telephelye volt az embernek, ki a történelem folyamán mindenkor szívesen tanyázott a Sárrét északi határán, illetve a Bakony rengetegekének déli tövében elfekvő s a későbbi időkben is rendkívül fontos átkelőhelyen.

Igy pannóniai uralmuk alatt a rómaiak is megfordultak Inotán, mit a közvetlen környékén lelt római emlékek igazolnak¹³.

Ezek alapján azt is megállapíthatjuk, hogy Inota határában haladt át a Litér—Soly—Öskü—Bánta pusztá és Várpalota-i római közvetítő út Bakonykutinak, illetve Csákvárnak, továbbá a móri horpadáson át Brigetióba¹⁴, s irányát inota közelében részben a bántapusztai gazdag római telephely¹⁵, részben a bakonykutij római maradványok jelzik¹⁶. Ezen nagyforgalmú állami út védelmére valahol Várpalota és Inota között egy római erőd (castrum) szolgált, melynek nyomait azonban nem ismerjük¹⁷. Az Inotáról származó római kori emlékek legszebbike Aurelius Dialo rendkívül díszes sírköve Várpalotán, a régi gróf Waldstein—Zichy féle, most kincstári kastély déli falába van beépítve, nyugatról számítva az 1. és 2. ablak között, a földszintől számított 1'26 m. magasságban¹⁸.

Hogy a 208 cm. magas és 89 cm. széles, pompás sírkövet Inota község határának melyik részében lelték, ezt sajnos ma már nem tudjuk

¹² Inota határából a következő neolitikus kultúrájú kőszerszámokat ismerjük:

1 drb. kőbalta; élrésze, 7 cm. hosszú, 4 1/2 cm. széles, 3 1/2 cm. vastag.

1 drb. kőbalta; fokrésze, 4 cm. hosszú, 3 cm. széles, 2 cm. vastag.

1 drb. kőcsákány; alul lapos, felül félkört képez. éle eltompítva s újra tompaszög alatt kiköszörülve. 7 cm. hosszú, 5 1/2 cm. széles és 3 1/2 cm. vastag.

1 drb. szürke kőék, 4 1/2 cm. hosszú, 3 1/2 cm. széles, 1 cm. vastag.

1 drb. fekete kőzetből készült laposra nyomott gömbalakú buzogány, fele szépen csiszolva, átmérője 6 1/2 cm. vastag, 3 3/4 cm. a lyukátmérője, 1 3/4 cm. (l. bővebben: Lichtnekkert József: Kőkori leletek Fejérvármegyében. A Fejérvármegyei és Székesfehérvári városi történelmi és régészeti egyesület évkönyve. 1890 évre. p. 283.) Végül ide kell soroznunk a Székesfehérvári Múzeumban kiállított (340 l. szám alatt) s Réti pusztáról származó igen szép csiszolt kőbalta, mely 6'5 cm. hosszú; fokrésze 3'5 élrésze pedig 5'0 cm.

¹³ Inota nevét szeretik a I. nota = prima notából származtatni, mely föltevés szerint Inota egy római cohors őrhelye lett volna (?)

¹⁴ l. bővebben: Laczkó Dezső: Római telepnyomok és útírányok Veszprém-megye déli felében 1925. (24—25) továbbá: Momsen—Kiepert: Raetia, Noricum—Pannónia, melékelve a Corpus Inscript. Lat. I köt. Tab. IV. és Pannónia térképe irodalmi kútfők és emlékszerű nyomok alapján készítette: Römer Flóris 1873. Acta Nova Mus. Nat. I.

¹⁵ l. bővebben Laczkó Dezső idézett művét (p. 14—15)

¹⁶ l. u. o. (p. 18.)

¹⁷ l. dr. Polgár Iván: Történelmi följegyzések Várpalotán, Székesfehérvári Napló III. évf. (9—10 sz.)

¹⁸ l. u. o.

eldönteni, mert arról annak idején Várpalotával kapcsolatban maga dr. Römer is csak a következőket jegyezte föl: „A felső — jelenleg Waldstein János gróf ömeltóságától lakott — kastély udvarában lerajzoltam az inotai határban talált sírkövet”¹⁹. Ugyanígy Förster Gyulánál is a következőket olvassuk: „Várpalota (Veszprém m.) A gróf Waldstein-féle kastélyban levő Inotán talált római sírkő. Rajz Römer Flóristól. Römer hagy. IX. sz. cs. M. Biz.”²⁰

Maga a sírkő az oromzattól és három négyszögű mezőből áll. „Az oromzat tympanonját hármas keret alkotja, közepén körlepton négy szíromlevelű rózsá van kifaragva. A tympanon 3 rácsa 8 cm. széles, a körlepton 11 cm. átmérőjű. Az 1. mezőben az ión izlésű oszlopok közt három alak derékig érő domborműve foglal helyet. Az oszlop lábán két gyűrű van, felül egy gyűrű és hosszas oszlopfaj. A középső alak egymásra helyezett tenyerében tartja az áldozati ajándékokkal megpakolt tálat. Mind a három alak egyenlő magas, egyenlő széles, válluk tömören egymáshoz szorult. A 2. mezőben a szokásos halotti áldomást látjuk; közepén három görbe lábán áll az asztal, fölébe vésve a DM. mindkét oldalról az asztal felé fordul az áldozatot vivő két gyerek. A 3. mezőben van a felírás szépen faragott, de már kopott betűkben.

AVRELIVS DIALO
VETER CHR VII PR
AV.L.H.S.E TROVC
ISSAE VIVOAVRMA
TERAE VIVAP.C.PATR.

olvasása 1. sor: AURELIUS DIALO(GIUS)

2. sor: VETER(ANUS) C(O)H(O)R(TIS SEPTIMAE PRE(NCORUM)

3. sor: AN(NORUM) QUINQUAGINTA H(IC) S(ITUS)E(ST) TR(ISTITIAE) O(MNIUM) V(ETERANORUM) C(OHORTIS)

4. sor: J(USTI) SS(IM)AE VIVO AUR(ELIO) MA-

5. sor: TER(NO) AE(QUE)VIVA P(IA) C(ONIUGE) PATR(ONA.)

Magyarul: Aurelius Dialogius a brencus törzs hetedik zászlóaljának kiszolgált katonája, 50 éves korában itt temettetett el, a zászlóalj összes kiszolgált katonáinak legigazabb szomorúságára, amikor még élt Aurelius Maternus, hasonlóképp életben volt jámbor felesége Patrona. (A 2. sor végén BR kétségtelen.) A 3. sor elején a AU.L. lehet esetleg AU(RENTIANAE) L(EGIONIS.) V. Ö. Römer 274—276. sz. téglabélyeg és 455. szám. Az 5. sor végén PATRONA helyett lehet PATRICIA is. A cohors VII. Brencorum Kr. u. 85-ben Pannóniában, 167-ben Pannonia Inferiorban tartózkodott, valahol a Duna partján, Mitrovica és Ujszöny között. V. Ö. Ok. Lex. II 356 b. hasáb és Buda p. 276. — A Coh. VII. Br. feliratú téglát Inotához legközelebb Ószönyben, Brigetióban került elő. — A háromlábú asztalka, tömérdek

¹⁹ l. dr. Römer Flóris: A Bakony, természetrajzi és régészeti vázlat. 1860. (p. 148.)

²⁰ l. Forster Gyula: Magyarország műemlékei II. köt. 1906 p. 1010 V. Ö. még Laczkó Dezső idézett művét. (p. 18.)

római felíratos emléket díszít, itt a középső láb, épen szemben áll, azért látszik egyenesnek. — A D.M. elhelyezése különböző; a felírat tetején, vagy 2. oldalán, az asztalka tetején, az asztalláb s az áldozat vivő gyermekek közt²¹.

„A felíratos mező alatt az emlékmű 28 cm. magas és 59 cm. széles lábazatban végződik, ezzel lehetett függélyes helyzetben szilárdan az alapba beállítani. (Erre hivatkozik Rómer Archeológiai Közlemények IV. köt. I. füz. (Uj évf. II. köt. Pest 1864. p. 51. a VIII. szám alatt, midőn egy Szentendrén talált trachit tábláról beszél, azt mondva: „Alul pöczke vagy a kőnek, akárcsak a várpalotai díszes sírkövet látnám“²¹.)

Az egész síremlék gondos munkáról tanuskodik. Szépen faragott betűi 6. liturgiát (betűegyekapcsolást) mutatnak. Készítették Kr. sz. után körülbelül a II. évszázad második felében²².

Egy másik ugyancsak Inotáról származó római fölíratos sírkő töredéket őriz a Székesfehérvári Múzeum (6775. I. sz. alatt), mely Szarka János földjéről került elő, a Székesfehérvár—Veszprém-i törvényhatósági út, illetve vasutvonal közti két domb közül²³. A törött, hiányos és alig olvasható kőanyaga bántai homokkő, szélessége 82 cm., magassága a dombormives töredékrészen mérve 73 cm., vastagsága 20 cm. A felíratos mező feletti rész domborműves volt, amelyből azonban a törés folytán, mindössze a harci székereknek a két kereke s a ló lábának és patájának kis részlete maradt meg. A kő alig olvasható fölíratát, a római síriratok nagy ismerője dr. Polgár Iván fejtette meg s szerinte az a következő:

1. AD CATO LUCCONIS
2. VE-SITV-BARAILMAN
3. BVSIG CATONIAN.
4. VNCENVAPNANA
5. VC XII PCC.

olvasva: 1. sor: A(PPIUS) D(OMITIUS) CATO LUCCONIS

2. sor: (FILIUS) VE(TERANUS) ST(IPENDIORUM)(Q)U (INQUE) B(ENEFICIARIUS) AR(TIFEX) A(CTUARIUS) PRIMUS L(EGIONIS) MAN(IPULARIS)

3. sor: BV(ERANIVM) SIG(NAVIT) CATONIAN(NOS.)

²¹) I. dr. Polgár Iván idézett munkáját. A sírkövet 1933 év őszén Alföldy András egyetemi tanár úr is megtekintette, Marosi Arnold múz. igazgató és Polgár István tanár urak kíséretében, amikor is minden kétséget kizárólag megállapították, hogy sírkő a barbár breucus törzsbeli Aurelius Dialo hamvait takarta s fölírata a következő: Aurelius Dialo a breucusok hetedik cohorsának kiszolgált katonája, aki 50 éves volt, itt nyugszik. Állították a még élő Troucissának az életben lévő Aureliá Maternának és atyjuknak“.

²²) I. u. o.

²³) E két föltűnően kiemelkedő halmot az inotaiak „halomdombok“-nak nevezik s a néphit szerint kincset rejteneik. A régebbi fölvételek az ilyen kiugró halmokat pogányáldozó helyeknek, vagy halomsíroknak mondják, újabban pedig török határdombokat sejteneik bennük. Legvalószínűbb azonban, hogy e két halom semmi más, mint vékony húmmusszal fedett és benőtt kőrakás, aminőt a köves bakonyaljai szántókon gyakran találunk. Nagyon természetes, hogy mindezt csak egy ásatás döntheti el, mely egyszer s mindenkorra tisztázná a két halom eredetét.

4. sor: (QUINQUAGINTA) (Q)V(INQVE) N(ATO) CEN(TVRIA) (Q)V(INTA) A(NIMO) P(IO) N(ERVI) ANA

5. sor: V(ELOT) C(ENTURIAE) DUODECIM P(ONENDUM) C(VRAVERVNT.)

Magyarul: Appius Domitius Cató, Luccanak fia, kiszolgált katona, 5 évig katonáskodó kedvezményes, műszaki közlegény, a legiónak első számvivője. Az 55 éves Cató részére az áldozat helyét (a sírt) felíratlall ellátta, a Nerváról nevezett kegyeletos, lelkiületű, fürge 5. század. Állította a 12. század, (vagyis az egész cohors, melyben 12. század volt²⁴.)

Római eredetű végül az a kis agyagbögere is, melyet ugyancsak a Székesfehérvári Múzeumban találunk (2276. I. sz. alatt.) s melyet 1911-ben Lóránt István lelt házának telkén mészgödör ásása közben. Az egyszerű edényke 10 cm. magas, szájnnyílása 6 cm., talpa 3.5 cm. átmérőjű; füle hiányzik s felső részén kettős barázda dísz látható.

Mint látjuk Inota elég gazdag római korú emlékekben s habár a népvándorlás idejéből közvetlen határából semmit se ismerünk, a környékéről, különösen Várpalotáról származó vegyes népvándorlás és honfoglalás korabeli bőséges sírletek alapján joggal mondhatjuk, hogy a Fejér és Veszprém vármegyék határából ismert és őseink letelepedése előtt mcgjelent néptörzsek Inotán is megfordultak^{24a)}.

A község története különben — miután az fontosabb szerepet sohasem játszott — rendkívül hézagos és hosszúideig Székesfehérvár, később Bátorkő, illetve Palota várának sorsában osztozik.

Oklevélszerű följegyzéseink 1193-ig nyúlnak vissza, amikor Inota (Junota) a székesfehérvári kereszteteké²⁵. Tudjuk ugyanis, hogy a Martyrius, esztergomi érsek által kezdett s Eufrosina özvegy királyné (II. Géza neje, III. Béla anyja.) által bejegyzett s javakkal megadómanyozott székesfehérvári keresztetes rendek monostorának megalapítását újból III. Béla hagyja jóvá s ezen oklevélben Inota már három szőlővel szerepel. Az adományozást 1252-ben IV. Ince pápa is megerősíti²⁶ s a község gyér számú lakossága rövidesen kiváltságos helyzetbe jut, mert 1272-ben V. István elrendeli, hogy a székesfehérvári keresztetek egyházának jobbágysai, minden vám és gyűjtéstől szabadok legyenek s egyik országzászlós se merjen náluk erőszakkal megszállni.

1291-ben Inotai György iváncsai földbirtokos nevét olvassuk egy Iváncsán tartott határjárás-

²⁴) I. a Székesfehérvári Múzeum leltárjegyzikét.

^{24a)} A várpalotai leletek közül leggazdagabb a Veszprémvármegyei Múzeum igazgatósága által 1933 nyarán végzett ásatás, mely egy 36 sírből álló és k. b. a VI. század második feléből származó, germán jellegű sírmezőt tárt föl 545 drb. melléklettel. Ezek között 5 arany, 18 aranyozott ezüst, 26 ezüst, 54 bronz és 442 vegyes anyagú tárgy volt.

²⁵) I. Fejér. Cód. Dipl. II. p. 283 és Károly János, Fejérvármegye története II. p. 155., továbbá Knauz Nándor: Az esztergomi egyház monumentái I. p. 142.

²⁶) I. a Veszprémi püspökség római oklevéltára 1896. p. 130 és Fejér Cod. Dipl. IV. p. 125.

sal kapcsolatban²⁷. 1292-ben viszont egy inotai lakos, Zoch, fia Sükösd tanúként szerepel a fejérmegyei Berki község birtokosai közt főnforgó pörben²⁸.

A 14. században mitsem hallunk Inotáról, a 15. század elején azonban részben Konth Miklós nádoré, kiről 1426-ban Bátorok tartozékaiként száll Ujlaki Miklósról, Csór, Mellár, Kuti és Gyón községekkel együtt, Possessio, Molnus Inota néven. Minden valószínűség szerint tehát a község a 14. század végén, illetve a 15. század elején kerül a hatalmas Konth család birtokába s száll Bátorok várával együtt az Ujlakiakra²⁹.

Bátorok várának szerepét mint tudjuk rövidesen az Ujlaki Miklós által 1440 és 1445 évek közt épült Palota vára veszi át, mely ekkor még szintén Fejér megyéhez tartozott³⁰. A királyi trónra áhító Ujlaki Miklós szerepét ismerjük Palota és Inota vidékén s tudjuk, hogy rengeteg birtokait 1476-ban bekövetkezett halálakor fia Lőrinc öröklé.

Veszprém vármegye 1488. évi adólajstroma szerint Inota részben Palota várának tartozéka, Kinges, Ós, Pét, Csösz, Csernye, Dolosd, Dudar, Pere helységekkel együtt s Ujlaki Lőrinc ezen birtokaiért 92 frt. adót fizet. A községek 1494-ben és 1495-ben is Palota várának tartozékai s 183, illetve 269 frtnyi adót fizetnek³¹.

Az 1492 évi pozsonyi szerződés miatt, mint tudjuk Ujlaki Lőrinc elpártol II. Ulászlótól s fegyveresen tör a királyi birtokokra. Ulászló eleinte magához rendeli, majd az engedelmesség megtagadása után 1494-ben Drágffy Bertalant küldi ellene, ki sorra foglalja Ujlaki birtokait, köztük Palota várát is.

Ujlaki Lőrinc 1524-ben hal meg s vele magvaszakad a családnak. Töméntelen vagyonát özvegye, Bakács Magdolna öröklé, ki mint tudjuk rövidesen Móré László, királyi étekgómesterhez, Móré Fülöp pécsi püspök testvéréhez megy nőül, úgyhogy az Ujlaki örökséggel Inota is Móré kezébe kerül³².

Mint tudjuk Móré birtokbajutása ellen többben tiltakoznak, leginkább azonban Zápolyay János támadja. Tudjuk ugyanis, hogy még Zápolyay István kölcsönös örökbefogadási egyezséget kötött Ujlaki Lőrincel, hogy amennyiben Ujlaki gyermektelenül halna el, úgy birtokait ő, illetve fia, János öröklé. Nagyon természetesen Ujlaki halálával Zápolyay János igényt tart a birtokokra, annál is inkább, miután a hatvani országgyűlés (1526-ban) azt meg is ítéli neki. Móré ennek dacára Palota birtokában marad s miután I. Ferdinándhoz sem csatlakozik, a szerencsétlen

mohácsi vész zűrzavarában ki-kicsap várából s végigfosztogatja a vidéket³³. A török megjelenése Palota vidékén csak még szívósabb ellenállásra bírja Mórét, tartani azonban nem sokáig bírja a várat. János király ugyanis végre megünja Móré fosztogatásait s 1533-ban Laski Jeromost küldi ellene seregével, kihez Hasszán vezetésével török csapatok csatlakoznak s a vár aláaknázására 50 cseh bányász, a bányavárosokból³⁴.

Móré, mint tudjuk, keményen állt ellen, végülis azonban, amikor hőselkü várnagya, Nagy Gergely elesett, a büntetéstől félve, azon a címen, hogy segítséget hoz, kiosont a várból és elmenekült, a vár pedig összes tartozékaival, tehát Inota községgel együtt János kezébe jutott.

Palota vára, a hozzátartozó községekkel együtt, most rövid ideig királyi kézen marad. 1537 szept. 30-án azonban János, a nemsokkal előbb még Ferdinánd párti protestáns Podmaniczky János és Ráfael testvéreknek adja, kik Palota megvásárlásában 20000 frttal segítették³⁵.

A Podmaniczkyek beiktatása Palota várbirtokai 1539 aug. 19 és 21-én történik meg³⁶, s rövidesen Móré nyomdokaiba lépnek, mert különösen hatalmas pártfogójuk, János király, 1540 júl. 21-én bekövetkezett halála után, hogy birtokaikban megmaradhassanak, állandó rettegésben tartják a vidéket fosztogatásaikkal.

Az 1543 évi összeírásból tudjuk, hogy Palota Podmaniczky Jánosé a hozzátartozó összes birtokkal s Inota községnek 8 portája, bírója és 2 szegény jobbágya van³⁷.

Tudjuk továbbá, hogy Székesfehérvár 1543-ban való eleste után a török a dunántúli várak elfoglalására indult s már ez év tavaszán Szolimán rablócsapatai végigfosztogatták Palota környékét³⁸, sok kárt tesznek a palotai sáncokban és palánkokban. A török ekkor telepszik meg hosszabb időre Inotán s tudjuk, hogy különösen Veszprém várának 1552-ben történt eleste után a vidék hadszíntérré válik. A község lakói ez időben úgylátszik a Baglyashegy rengetegeiben

²⁷ I. dr. Békefi Remig idézett művét p. 262.

²⁸ I. Istvánffy idézett művét I. Lib. XII. p. 118. I. még: Faller Jenő: Palota ostroma 1533-ban. Veszprémvármegye XXXV évf. 48. sz.

²⁹ Istvánffy szerint az adományozás még 1533-ban történt. I. 1622. kiadás I. lib. XII. p. 190. v. ö. még Erdélyi Gyula: Veszprém város története a török idők alatt 1913. p. 16. Orsz. lltár. Acta neoreg. fasc. 1081. nr. 60 és Beke Kristóf: Hist. Dipl. Episc. V. III. p. 8.

³⁰ Magy. Orsz. lltár. Neoregistr. Acta fasc. 334. Nr. 2. 1539. szept. 5. Buda. A budai káptalan jelenté, hogy Podmaniczky Jánost és Ráfaelt Zápolyay János király parancsára Palota várába és tartozékaiába — Szölbösgyőrök, Szöllök, Tömösd és Orda — továbbá Poczman, Oskó és Bátorok pusztá várákba bevezette.

³¹ Palota 1543-ban Podmaniczky Jánosé s Szentágotai Literátus Lázár, dikátor összeírása szerint Gyón, Csór, Isztimér, Mellár, Balinka és Inota tartoznak hozzá. Ezen összeírás szerint Csóron van 12 porta, 1 bíró, 8 szegény, Gyónon 13 porta, 1 bíró, 4 szegény. Isztiméren 15 porta, 1 bíró, 2 szegény. Melláron 21 porta, 1 bíró, 5 szegény. Balinkán 10 porta, 1 bíró, 5 szegény. Inotán 8 porta, 1 bíró, 2 szegény. Inota egyébként ez évben Cseh Gergely fejérmegyei szolgabíró járásába tartozik.

³² Hadt. Közl. 1889. év p. 217.

²⁷ Árpádk. okmtár. X. p. 37.

²⁸ Zichy Cod. X. p. 77.

²⁹ I. Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában III. p. 108, dr. Békefi Remig: A Balaton környékének egyházai és várai a középkorban 1907. p. 156.

³⁰ Kovachich I. Gy. Sylloga Decretorum Comitium I. p. 981., dr. Békefi Remig idézett művét p. 261.

³¹ I. Csánki Dezső idézett művét p. 284.

³² I. Istvánffy Miklós: Regni-Hung. Hist. editio 1622. VIII. Lib. 43. p. 105—106.

húzódnak meg az ellenség elől. Ennek nyomát a baglyashegyi Wolf-féle szőlőben 1913 évben talált s minden valószínűség szerint ebből az időből származó harci eszközök igazolják, melyek a Székesfehérvári Múzeum gazdag gyűjteményében vannak kiállítva³⁹.

Podmaniczky János 1548-ban hal meg s Palota vára Inotával, öccse Ráfael kezére száll.

1549-ben Velizsán bég ostromolja Palotát s megy innen szégyenszemre tovább Veszprém alá szerencsét próbálni⁴⁰.

1552 június 5-én elesik Veszprém s 1554 őszén Oroszlán bég támadja éjjel Palota huszárvarát s a palánkon oly nyilást vágott, hogy 200 török kényelmesen a huszárvarba lopózott. A törökök ezután öt órai heves harc után, mintegy 100 lovat és lószerszámot magukkal vittek⁴¹. Ez az éjjeli támadás tulajdonképpen viszonzása volt annak, amit a palotai kapitány, Meznianszky János intézett ugyanígy a fehérvári huszárvar ellen, igaz, hogy ő csak 20 lovat és 7 ökröt tudott elvinni⁴².

Habár ezidőben néhány évig mitsem halunk közvetlen Inotáról, nagyon természetes azonban, hogy közvetve Inota is részt vesz a Palota körüli harcokban s hol magyar, hol török kézen van. Nevével 1559-ben találkozunk újra, amikor a vitéz Thury György, Palotán való megjelenésével kapcsolatban Gregoróczy Vince, győri kapitány, királyi kiküldött elkészíti a palotai várbirtok inventárát, hol a következőket olvassuk: „Inothán két malom van. A jövedelem fele a töröké, másik fele a palotaiaké⁴³. Ugyanitt találkozunk Inotay Márton palotai fővitéz nevével, ki Thury Mártonnal együtt birtokolja Ujfalut és Seregélyest⁴⁴.

Palota környéke egyébként lassan állandó táborhelye lett a töröknek, amire Thury György vitézkedése adott okot, ki állandó portyázásaival rengeteg kárt okozott az ellennek. Különösen az ezidőben Fehérváron parancsnokló ravasz Hamza bég agyarkodott Thuryra s mint tudjuk még arra is képes volt, hogy a palotai pribék útján álomport kevertessen Thury borába, csak hogy a vá-

rat megvehesse⁴⁵. Tény az, hogy a budai basák ez időben állandóan panaszkodnak, hogy a palotaiak miatt a törökök Fehérvár vidékén semerre sem utazhatnak békével. Portyázó csapataink is rendszeres találkoztak a kintjáró palotai vitézekkel s ilyen találkozás harc nélkül nem igen esett meg.

Inota ez időben minden bizonnyal Thury kezén van, mert 1562. ápr. 1-én írja Török Ferencnek, hogy a fehérvári utat mindenfelől őrizzük⁴⁶.

Thury legénykedését, mint tudjuk végül is megsokalta a török s 1566-ban Oroszlán basa támadja Palotát. Az ostrom június 5-én vette kezdetét s heves küzdelemmel június 20-án ért véget, amikor a hősiesen ellenálló vár alól a fölmentő sereg megérkezésének hírére Oroszlán basa seregével megfutamodik⁴⁷.

Mint tudjuk Salm fölmentő seregével Palota alól Veszprém ellen ment, melynek megvívása után Tata, Vitám és Gesztes várak is királyi kézre jutnak. Palota és vidéke most rövid időre fölszabadul a török iga alól, Thury György azonban még az évben távozik a várból s helyébe a király 1566-júl. 1-vel unokaöccsét Thury Mártont nevezi ki. Thury Márton mindössze két évig áll a vár élén, miután 1568-ban a király veszprémi kapitányá nevezte ki s helyébe Thury Benedeket teszi meg palotai kapitánynak.

Általában most gyors egymásutánban változnak Palota kapitányai, úgy hogy 1570 tavaszán már Pállfy Tamás áll a vár élén, kinek helyettese Ormándy Péter. Mindkettő nevéhez számtalan vitézi tett fűződik, melynek Inota is tanúja volt habár a község nevét okleveleink ezidőben nem említik. Hogy a falu ekkor is lakott hely volt azt az 1931. április havában Inotán talált gazdag éremlelet bizonyítja. Az ekkor talált 700—800 drb. ezüst érem 1592—93 táján került a földbe, mert az összes érmek legközelebbi év-száma 1592 és pedig Rudolf magyar dénárja való ezévből.

Tudjuk, hogy elég mozgalmas, háborus világ volt 1593-ban, amikor Veszprémet, Palotát foglalja el a török. Szinán pasa ugyanis 1593 októberében hatalmas sereggel vonul Veszprém alá, melynek eleste után azonnal Palota alá megy. Mint ismeretes az ostrom második napján Ormándy Péter a vár földadását ajánlotta s az valóban török kézre is jut⁴⁸. Ily izgalmas időkben félthette pénzét az, aki azt biztonságba akarta helyezni a földbe. Az idegen pénzeket bizonyára a külföldi zsoldos csapatok hozták s így kerültek ezen pénzek is az elásott kincs közé⁴⁹.

³⁹⁾ I. Nádasdy levéltár O. Ormányi Józsa levele Csányihoz 1561 június 17. Sümeg. I. még Takáts Sándor idézett művét p. 83.

⁴⁰⁾ Kisebb családi levéltárak. 8. csomó 1562. IV. 1.

⁴¹⁾ Hadi levéltár. Feldakten-, Summari Auszug über das Kriegswesen.

⁴²⁾ I. Istvánffy I. Lib. XXVII. II. p. 374.

⁴³⁾ I. gr. Somssich János: Az inotai éremlelet. Székesfehérvári Szemle I. évf. 5. sz. p. 7. hol a leletről a következőket olvassuk: „1931. év április havában Inotáról jelentették, hogy ezüst érmekre akadtak. A leletet a felvett

³⁹⁾ Ezek: a 3496. l. számú vas csatabárd. Keskeny, de vastag bordája kissé hajlott, nyéltokján két oldalt föl, illetve lefelé álló, kurta, tompa tüskékkel, fokánál nyélszorító tövisekkel. A bárd éle 17,5 cm. hosszú. A 3497. l. számú vasharci fejsze. Bordája a nyéltokból kezdődően gyöngén szélesedő, nyéllükján két oldalt föl és lefelé álló tüskével. Él-hossza 6,5 cm., foka 8 cm., szélessége 3,5 cm. Az egész fejsze foktól az élig 20,5 cm. A 3498. l. számú vasharci kasza. Vége sarló alakúan görbült, gombban végződik s köpüje félig nyitott. Hossza a görbületig 31 cm. Ebből a köpü 10 cm., görbületvége ugyancsak 10 cm. Végül a 3499. l. számú, vas harcikasza, pengéje keskenyebb előbbinél és a vége csonka nyéltok helyett nyélre erősíthető nyúlvány, szöglyukkal.

⁴⁰⁾ I. Singer Abraham: Palota város történetéből p. 39.

⁴¹⁾ I. Nádasdy István: Meznianszky János jelentése Palotáról 1554 okt. 17.

⁴²⁾ I. Takáts Sándor: Törökhódoltság: I. p. 64.

⁴³⁾ I. Köz. pénz lltr. Hung. Nomina, possessionum quas milites Palotaienses ad arcem Palota possident pro officio 1559. ápr. 3. Takáts Sándor; Magyar kapitányok és generálisok. p. 78.

⁴⁴⁾ I. u. o.

Palota s véle együtt Inota is mos öt évig marad török kézen s még ezután is hosszú ideig hol a török, hol a magyar parancsol határában. A község sorsáról ezidőben csak közvetve tudunk nagyrészt Palota várával kapcsolatban. Így ismerjük Horváth Gáspár palotai kapitány szerepét a vidéken, ki hősiesen áll ellen a töröknek, majd az első Zichy, Zicsi Péter megjelenését, kinek személyéhez sok szomorú, rossz emlék fűződik. Az ő idejében kap lábra a protestantizmus Palotán és valószínűleg Inotán is, amiről azonban később az egyháztörténelmi emlékek közt szólnak.

1614-ben Zichy Péter a palotai kapitány, ki a kamarának 1615 II. hó 15-én kelt tiltakozása ellenére is 1700 frt. évi bér fejében megkapja a Palota és Veszprém várak környékén elterülő birtokok bérletét, oly módon, hogy Szent Mihály napkor 850, Szent Márton napján ugyan csak 850 frt. kell fizetnie⁵⁰.

1622-ben Cziráky Mózes birtokában találjuk Inotát. Ezévből ugyanis II. Ferdinánd Cziráky Mózesnek a Bethlen Gábor féle mozgalom alatt szenvedett sok kárért 6000 frt.-ban átírja neki Várpalotát a hozzátartozó következő birtokokkal: Ság, Berhida, Eösi, Vinyola, Csór, Inota, Kistés, Fövény, Péth, Vám, Bedegh, Láng, Alap, Jásd, Szentmihály, Káloz, Keresztúr,

jegyzőkönyv szerint a Völgyi-utca 176. sz. telken V. Kovács István az udvar délnyugati sarkán, a sertésöl fundamentumának ásása közben arasznyi mélységben találta, egyszerű cserépfazékban, mely azonban összetört és így hiányosan maradt fenn. A lelet a község házára, onnan pedig az alispáni intézkedés folytán a múzeumba került megőrzés és meghatározás végett, amit gróf Somssich János, kiváló éremgyűjtő volt szíves végezni. Vizsgálata eredményéről a következőkben számol be. A lelet összesen 633 drb. érmet foglal magában (?). A legkorábbi érem 1504-ből, a legkésőbbi 1592-ből való. A lelet külföldi és magyar pénzekből áll. A külföldiekben 4 drb. tallér van és pedig: I. Ferdinánd osztrák főherceg (1564—1595.) évszám nélküli tiroli tallérja. 2. Ágost (1553—1586) szászországi, 1570. évi tallérja. 3. Montmorency Fülöp (1540—1568) Horn grófsági, évszám nélküli tallérja. 4. I. János—György—Kristóf—János Ernő társuralkodók (Eislebeni ág) (1558—72.) Mansfeldi grófsági tallérja 1570-ből. Külföldi érmeik még 1 drb. I. Zsigmond lengyel király (1506—1548) Istvan 3 garasosa 1547-ből, 2 drb. lengyel 3 garasosa 1530—1535-ből. Brandenburgi Albert porosz herceg (1525—1569) 10 drb. 3 garasosa 1532, 1534, 1541, 1544 és 1545 évekből, Ágost Zsigmond lengyel király (1548—1579) porosz 3 garasosa 1551-ből 1 drb. Még 9 drb. garasos van a leletben, valószínűleg lengyel garasosok ezen időből. Pontosan megállapítani nem sikerült ezeket. Egy drb. külföldi (porosz ?) 3 garasos 1550-ből ugyancsak nem volt meghatározható és 4 drb. magyar dénár sem, kopottságuk miatt.

A magyar érmeik képezik a lelet zömét, amennyiben a leletben 605 magyar dénár van és pedig: 1 drb. II. Ulászló K.-H. jegyű dénár. 1504-ből, 2. drb. II. Lajos dénár, (egyik K.-B. jegyű 1526-ból, a másik C liliom-jegyű, igen érdekes egykorú hamisítványának látszik 1526-ból 3. I. Ferdinánd 272 drb. magyar dénárja. Ezek közül 269. drb. K.-B. jegyű (körtömözi veret) 1 drb. H.-N. jegyű, nagyszebeni veret (I. Harsányi 188 sz.) 1531-ből, 1 drb. N.-C. jegyű nagybányai veret (I. Harsányi 193. sz.) 1 drb. H.-P. jegyű nagyszebeni veret 1552-ből (I. Harsányi 190. sz.) utóbbi igen ritka. 4. Miksa 155 drb. magyar dénárja. Ezek közül 153 drb. K.-B. jegyű és 2 drb. H.-S. (Hungária-Superior kassai veret.) 1574-ből és 1575-ből. V. Rudolf 17 drb. magyar dénárja. Ezek közül 168. drb. K.-B. jegyű 2 drb. H.-S. jegyű (kassai) 1580-ból. 1. drb. K.-B. jegyű évszám nélküli (ritka !)

⁵⁰) Orsz. Lttár Után. Acta neoregistrata fasc. 93. nr. 9.

Hörccsögh, Üregh, Múth, Déd, Szent Iván, Jenő, Ladány, Thés, Lepsény, azon kikötéssel, hogy Vizkeleti János veszprémmegyei királyi várának fizessen 4000 frt.-t, mely összegben, eddig a királytól birta, Cziráky Mózes, pedig 6000 frt.-ban birhatja mindaddig, míg a király vissza nem váltja⁵¹. Ugylátszik azonban, hogy Cziráky Mózes az összeget nem fizette le s az adományozott birtokokat sem fogadhatta el soha. Halála után felesége Káldy Zsuzsanna tart e birtokra igényt a veszprémi püspökkel szemben s amikor az utóbbi panasszal fordul a kamarához, Káldy Zsuzsanna birtoklása ellen a Kamara 1630-ban Laszy Pétert küldi Palotára, hogy a Palota várához tartozó birtokokat adja át Káldy Zsuzsannának, Ósi és Hajmáskér kivételével, amelyek „ab antiquo jure”, régi joron a veszprémi püspökséghez tartoznak —⁵² Laszy Péter dec. 12-én hirdeti ki hivatalosan a király akaratát, hogy 1000 magyar frt. ellenében meghagyja Káldy Zsuzsanna kezén fenti feltételekkel a birtokokat. Az ítélettel mindkét fél elégedetlen. A püspök azért, hogy nem kapta vissza minden birtokát, Káldy Zsuzsanna pedig bosszankodik a jogtalannak vélt 1000 frt. miatt. Nincs is béke köztük; Káldy Zsuzsanna a zálog birtokurához Zichihez fordul, a püspök is vele egyezkedik. 1629 május 18-án Sennyői püspök Zicsi Pállal, (1598—1638. felesége Csaby Sára) Péter fiával meg is köti az egyezséget és 10000 frt. kölcsönrel visszaváltja a birtokokat⁵³. Ennek következtében az egyházi birtokokon kívül, melyek közül tulajdonképen már egy sem tartozott Palotához, a többi, tehát Inota is a Zicsi család kezén marad.

Az 1640-es években újból a török az úr Palota környékén s így Inotán is. Néhány évvel ezután 1650 ápr. 20-án III. Ferdinánd Zichy Istvánnak (Zichy Pál fia 1616—1693.) és nejének Baranyay Máriának, nemkülönb fiainak, Pálnak és Istvánnak, leányának Klárának s ezek mindkét nemű örököseinek adományozta Palota várát 16000 frt. lefizetése mellett, úgyhogy Inota is most már végleg a Zichyek birtokába jut⁵⁴.

1660-ban királyi csapatok vannak Palotán és környékén, de nemsokáig, mert csakhamar megjelennek Thökölyi Imre csapatai s 1669-ben, mint tudjuk már Palota és Veszprém is megint török kézen vannak. Ezzel kezdetét veszi a fől-szabadító háború s mint tudjuk Veszprémből 1693-ban, Palotából 1687-ben takarodik végleg ki a török.

Ezzel az időközben csaknem teljesen elpusztult s lakatlan Inotára is békésebb napok

⁵¹) I. Cziráky család krónikája.

⁵²) Orsz. lttár. Acta neoregistrata fasc. 1803. nr. 2. továbbá Erdélyi Gyula idézett művét p. 140.

⁵³) Vég helyi Kálmán: Zichy lttár. p. 306.

⁵⁴) Ezen adomány levélben a Zichyek még a következő községeket kapták, mint Palota tartozékait: Ság, Vinyola, Csór, Kiscsór, Seregélyes, Eszény, Péth, Vám, Bedegh, Láng, Alap, Jásd, Szentmihály Hág, Káloz, Keresztúr, Hörccsögh, Üreg, Múth, Déd, Kajár, Papkeszi, Szentiván, Felegres, Szentmiklós, Mindszent, Vajta, Soponya, Öskü, Bánta, Tác, Dudar, Jenő.

következnek. Mint a továbbiakban látni fogjuk, lassan az egyházi élet is föllendül, mert a gyérszámu evangélikusok már 1694-ben megépítik egyszerű kis templomukat s az 1696. évi összeírás szerint Inotán már a következő lakosokat találjuk: Biró: Tóth Mihály; lakosok: Németh János, Kovács János, Molnár Benedek, Szabó Péter, Kis József, Ibász András, Németh József, Szabó József, Hamár István, Dömök István, Szabó István, Hamar Mihály, Bodai Gergely, Szabó András, Szabó Lukács s a község Zichy Pálé⁵⁵. A falu ujrateremtőül azonban gr. Zichy Imrét kell tekintenünk, ki 1699-ben telepéseket hoz Inotára, mint azt a török követjárással⁵⁶ kapcsolatban Miskey Istvánhoz, Fejérvármegye akkori alispánjához írt s 1699 dec. 5-én, Győrben kelt leveléből tudjuk. A község fejlődéstörténetének szempontjából rendkívül fontos dokumentum a következőképp hangzik: „Mivel magam messze nem távozhatok, tisztartómat küldöttem alá, kérem Kegyelmedet szeretettel, az ménynyre lehet szegény, pusztasággal lévő faluimat tekintse, anynyival is inkább, mivel legjobban útban vadnak, hogy sem más faluk. — Őcsém uram is mit írjon in absentia includálta Kegyelmed, magam is kérem Kegyelmedet az inotaiakat tekintse, csak az idén szállották meg az helt, az ménynyre lehet, az idegen népet, az ki vármegyénket szereti ne idegenítsük, maga segítse Őcsém uram őket, mi is azon leszünk, kegyelmed jóbarátja akarátát adandó alkalommal megszolgáljuk⁵⁷.“

1702-ben Inota már Zichy Istváné s 1704-ben Heister Sigbert császári generális rabló csapatai fosztogatnak Palota, Péth és Inota környékén⁵⁸.

A szatmári békekötéssel Palota szerepe végleg megszűnik s a vidék bujdosó lakossága lassan visszatér otthonába.

Az 1720 évi összeírásból Hamar György, Hamar Mihály, Forkács István, Kis István, Szabó Mihály, Bodai János, Német János, Mészáros Mihály, Solymos István, Berta András, Horváth György, Lukács György és Takács István inotai lakosok neveit ismerjük⁵⁹.

A község ezidőben lendületes fejlődésnek indult s az 1744—45 évi adólajstrom szerint már 67 házat találunk a faluban, 67 adófizetővel, kik

⁵⁵) I. Károly János már idézett művét IV. p. 238.

⁵⁶) Schneider Miklós: Török követség átvonulása Fejérvármegyén 1699-ben. I. Fejérvármegyei Napló 1930. április 13. sz.

⁵⁷) I. Fejérvármegye Levéltára: Fasc. 286.

⁵⁸) Dr. Lukács József: Veszprém város újkori története, p. 53. továbbá Tört. Tár. 1899. Thaly Kálmán: Dunántúli Vármegyék gyűlése Sümegen: II. A Vármegyék gravamenjei, Sümeg 1708 jan. 15. p. 219. „1704-ben generális Heister Veszprémet, Pápát, Palotát és több azok közül lévő falukat tüzzel porrá tette, sok embereket fegyverre hányatott érteiket elpredálta. A szegénység sok helyen csak az rajta valóban maradt. Megtörtént a vármegyében a magunk saját miliciájától s hazánk fiaitól ez elmúlt télen valahol széna tapasztaltatott, nemesi kúriákra, majorokra ráütvén a katonaság, ami ellenségtől megmaradt egészben konsummálta és elvesztette, elloptak mindent.“

⁵⁹) I. Károlyi János idézett művét IV. p. 238.

összesen 486 frt. 46 kr. adót fizetnek⁶⁰.

1754-ben súlyos határvillongás tör ki a csóri, inotai és réti pusztai lakók közt, melynek híre feljut egész Mária Teréziáig, aki aztán a megyéhez intézett királyi leiratban inti a megyét és a Zichyeket, hogy minden igyekezetükkel hasanak a nevezett községek lakóira, hogy a csúf civódás elüljön s a békesség helyre álljon⁶¹.

1765-ben a község népessége újabb telepesekkel bővül. A Polányból (Magyarpolány Veszprém megye) hitük miatt kiüldözött és hontalanná vált evangélikusokon ugyanis a Zichyek könyörülnek s Inotán egy teljesen külön utcát telepítenek be velük. Az új telepesek megkapják az Irtás-földeket s öt évi adómentességet élveznek⁶².

Ezidőben állítják helyre a község elpusztult határait. Gr. Zichy János és István kérésére ugyanis Inota és Isztimér közt még 1752-ben rögzítik a határt⁶³, de a Palota—Inota-i határjárások csak 1777-ben fejeződnek be⁶⁴. 1786-ban gr. Zichy István és Miklós kezében találjuk a községet⁶⁵, mely a 18. század végén gyakran szerepel a megyegyűléseken dűledező evangélikus templomával kapcsolatban. A 19. század elejéről két adólajstromát ismerjük. Az egyik 1827-ből való s benne már nyolc mesterember szerepel. Ezek: Sass János kovács, Vasinka György posztós, Vesztróczy János szűcs, Pesser János csapó, Mohl Mátyás, Mayer Mihály, Glóser Mihály és Gál János molnárok⁶⁶. A másik adólajstrom 1846—47

⁶⁰) I. Fejérvármegye levéltára. Conscriptio Possessionis Inota Anno 1744—45. Az adólajstrom pontos kimutatása szerint Inotán az 1744—45. adóévben volt 67 házzszám, 67 adófizetővel, 37 jobbágy, 25 tizenhat éven aluli fiú, 4 leány, 2 testvér, 26 zsellér, 3 lakó és 4 cseléd. A község állatállománya: 134 jármosökör, 46 fejős tehén, 37 hámos ló, 7 tinó és 61 sertés volt s a község lakói 3381/3 másodrendű szántót, 112 hold harmadrendű kaszálót és néhány hold szőlőt műveltek. Az adólajstromban szereplő családnevek nagyrészt a következők: Bencze, Bodai, Hamar, Károly, Kuthi, Mészáros, Pátkay, Sándor, Szabó, Szarka, Zugor.

⁶¹) I. Fejérvármegye 1754 évi megyegyűlési jegyzőkönyve p. 510. — Ugyancsak súlyos határvillongások voltak Inota és Palota között is. Általában az inotaiak igen verekedősek lehetek, mert amikor a palotaiak elmentek Inotára határtjárni, az inotaiak a bíróval az élén fejszékekkel és dorongokkal fogadták őket egy Aranyás nevű, palotai öregembert véresre vertek, nemes Kereskay Istvánnak pedig lehúzták és elvették a mentéjét. Hosszas húza-vona után 1745-ben megárkolták a Palota-Inota-i határt, l. bővebben „Palotaváros pőrei a gróf Zichy-család ellen“ Veszprémvármegyei Múzeum Lltára 572. p. 168—195.

⁶²) I. Fejérvármegye 1765 évi megyegyűlési jegyzőkönyve p. 959. Az utcát még ma is „pojányi“ uccának nevezik.

⁶³) I. Fejérvármegye 1752 évi megyegyűlési jegyzőkönyve p. 334.

⁶⁴) I. Fejérvármegye 1777 évi megyegyűlési jegyzőkönyve p. 262.

⁶⁵) I. I. M. Korabinsky: Geogr. Hist. a Produkten Lexikon von Ungarn 1786. p. 262. l. még: Palotaváros pőrei a gr. Zichy család ellen. Veszprémvármegyei Múzeum Lltára 572. Hogy mint osztottak gr. Zichy István és Miklós Inotán, azt kitűnően szemlélteti Inota helység 1778-ból származó térképe, melyet Hajós Ferenc mérnök készített s melyet 38/315 sz. alatt tart nyilván a Veszprémvármegyei Múzeum Térkép-tára. Ugyanott találjuk Réti-pusztát és Baglyashegy szőlők 1771-évből származó pompás térképét, melyet Nagy József, híres veszprémi mérnök készített.

⁶⁶) I. Fejérvármegye levéltára. Conscriptio Portalis Poss. Inota Anno 1827.

évekből való s eszerint a községben 44 jobbágyat, 25 tizenhat éven felüli fiút, 42 zsellért, 19 lakót és 2 szolgát találunk. A házak száma 109 s a község lakói 600 hold másodrendű szántón, 200 hold két kaszás másodrendű kaszálón $79\frac{1}{2}$ hold kapás szőlőn, $82\frac{1}{2}$ hold káposztás földön gazdálkodnak. Az urasági földek egy részét Singer Bernát árendás bérlő, ki egymaga 180 frttal adózik. A községben egyébként a kocsmároson kívül ugyanúgy mint 1827-ben nyolc mesterembert találunk⁶⁷.

Egyháztörténeti emlékek

Mielőtt már most Inota újabkori fejlődés történetét ismertetném röviden összefoglalom a község gyéren ránk maradt egyháztörténeti emlékeit.

Azonkívül, hogy Inota, mint már mondtam is eredetileg a székesfehérvári kereszteseké volt, a község régi katolikus vallási életéről vajmi keveset tudunk. Mint a többi környező Fejér- és Veszprém megyei községben, úgy itt is a mohácsi vész viharában szűnik meg az ősi katolikus hitélet s veszi kezdetét a reformáció. — Ennek nyomai azonban föltétlenül messzebbre nyúlnak vissza a község történetében, mint azt az inotai református egyház historikusa, Oláh Mihály „Az inotai reformata ekklésiáról tett némely jegyzések” című kis munkájában, az egyház anyakönyvébe 1820-ban följegyezte⁶⁸.

Tudjuk ugyanis, hogy a szomszéd, csóri ref. egyház keletkezése 1542-ig nyúlik vissza⁶⁹, továbbá, hogy Inota, Palotával kapcsolatban már 1537-ben a református Podmaniczkyeké, joggal föltételezhetjük tehát, hogy Inota reformálása sem sokkal későbbi keletű, bár oklevélszerű feljegyzései csak a 16. században veszik kezdetüket. Föltevésemet megerősíti azon tény, hogy 1694-ben már rendes ev. református plébániát találunk a községben, mint azt Oláh Mihály is följegyezte: „A régiebb Parochiális Ház Napkeleti Első Gerendáján ez a metszés olvastatik: „Építettett 1694-dik Esztendőben”. Ez a Gerenda a mostan élő emberekkel relációja szerint a régi parochiális Házban volt először, mely sövényből volt építve. És mikor kőből építettett föl a régi formára a Ns. Vármegye engedelmével, ugyanazon Gerendának Déli vége felé a Nap-nyugoti oldalon ez a metszés olvastatik. „Renovátum 1764”.

A fából és sövényből épült régi parochiális ház és toronynélküli templom a jelenlegi helyén állott s 1760-ban már igen megrongált lehetett, mert a hívek ez évben a megyéhez fordulnak a

⁶⁷) I. Fejérvármegye levéltára. Inota Helység 1846—47 évi adórajstroma. A község állatállománya: 146 jármosökör, 16 fejős és 12 meddő tehén. 16 tinó, 16 borjú, 28 hámosló és 27 sertés volt.

⁶⁸) Kézirat az inotai ev. református egyházi irattárában lévő 1816 évben föllektetett anyakönyvből. (p. 251—272.) A munka címe: „Az inotai reformata Ekklésiáról tett némely Jegyzések, melyeket Nagytiszteletű Esperes Fábian József úr rendelése szerint készített Oláh Miklós 1820-ban (Januárius 3-án, sietve és szorgos dolgai között jólélekkel.)

⁶⁹) I. Thúry Etele: A Dunántúli ref. egyházkerület története I. köt. p. 22.

aplak megjavítása és az ellenőrző főbíró kiküldése végett⁷⁰. 1764-ben újabb kéressel fordulnak a megyéhez és kéri kegyeskedjen részükre megengedni egy, az eddignél nagyobb harang használatát, amihez a megye hozzájárulását meg is nyeri⁷¹. A régi fatemplom mellett ugyanis harangláb állott, melynek harangját 49 frt-ért adták el a hívek az aszódi ref. egyháznak, hogy a Polányból 1764-ben elűzött és Inotán 1765-ben megtelepedett nyomorult hitsorsosaikon segítsenek, kik Polányból magukkal hozták meghasadt harangjukat. A kis inotai harang eladása után ugyanis annak árát az új és Polányból jött lakosok között kiosztották. Sajnos nem tudjuk, hogy az eladott harang mely évből származott, miután annak fölírata nem maradt ránk, csupán az adakozók nevét ismerjük, kik annak árát összeadták. Ezek: Mészáros Mihály, Szabó Mihály, Farkas István, Öreg Hamar György, Öreg Berta Ferenc, Szabó András, Kis György, Varga Mihály, Molnár Gergely, Német János, Öreg Kis János, Öreg Hamar Mihály, Öreg Szabó Ferenc, Kis Hamar György, Bodai János, Lukács György és Szijjártó András. A Polányiaktól vett harang 1917-ig, több mint másfél évszázadig hirdette Isten igéjét Inotán, amikor hadicélokra kellett beszolgáltatni. Alsókerületén: 1704 Eccla Reformata Polanensis in Cott. Wesprimiensis, felső kerületén pedig: „Joseph Eisenberger Goss mich in Rab” fölirat volt olvasható⁷².

1766-ban megint a megyegyűlés előtt szerepel az „öcskaság miatt rendkívül rozoga” templom átalakításának kérése, amihez a megye hozzá is járul, mégis azzal a megszorítással, hogy a templomot megnagyobbítani nem szabad⁷³. Az átalakítási, illetve javítási munkálatokat azonban csak a következő 1767-ik évben kezdik meg s kéri a megyétől a főbíró sürgős kiküldetését⁷⁴. 1776-ban azonban már újabb kéressel fordulnak a megyéhez s anyagi támogatást kérnek tőle, miután mint alázatos kérésükben írják: „pénzhiányában és a sok mezei munka miatt befejezetlenül álló templomuk tetejét a szél hordja szerte-szét”⁷⁵. 1778-ban 70⁷⁶, 1779-ben pedig 60 az inotai

⁷⁰) Fejérvármegye 1760 évi megyegyűlési jegyzőkönyve p. 418.

⁷¹) Fejérvármegye 1764. évi megyegyűlési jegyzőkönyve p. 896.

⁷²) I. Oláh Miklós kéziratát az inotai ev. ref. egyház irattárában.

⁷³) Fejérvármegye 1776 évi megyegyűlési jegyzőkönyve p. 1098.

⁷⁴) Fejérvármegye 1776 évi megyegyűlési jegyzőkönyve p. 791.

⁷⁵) Fejérvármegye 1776 évi megyegyűlési jegyzőkönyve p. 791.

⁷⁶) A palotai ev. ref. gyülekezet 1777 májusában határozta el jelenlegi templomának megépítését. Ez iránti kérvényét 1778. szept. 13-án tárgyalta a „Veszprémi Generális Gyűlés”, mely a Fels. kir. Consiliumtól nyert parancs értelmében Perczel Ferenc főbírózt küldte ki Palotára, hogy vizsgálja meg, vajjon a gyülekezet, népesség és az anyagi lehetőség tekintetében elég erős-e a templom megépítésére. Hogy a palotai gyülekezet a kívánt kellékeket fölmutathassa, összezsúfolta nemcsak a helybeli, hanem a vidéki hitsorsosainak számát is. Ebből kitűnik, hogy 1778-ban: Inotán 70, Ósiben

ev. ref. hívek száma⁷⁷.

A jelenlegi templom „fundamentuma letéte-
tett 1786 május 1-én végződött a templom kőfa-
lának fölépítése ugyanazon esztendő május 6-án.
Hossza a templomnak világhosszára nézve 8 öl,
szélessége 4 öl, magassága a fundamentumon ki-
vül 4¹/₂ öl. A templom fundamentumának vas-
tagsága harmadfél schuck, a torony alatt való
fundamentum 4 schuk. A prédikatori ház felől
való északi szögletébe a földszínnel egyenlően van
letéve a következő maradéknak emlékezetre,
valami irás és egyebek, melyeket azonban aki
letétette a Matrikulába bé nem vezette“. Az épít-
ést Böhm Arteli József, palotai kőműves mester
végezte 200 frt-ért és két akó borért, szerszámoka-
kat, eszközöket és téglát azonban az eklézsia tar-
tozott adni, mint azt az 1786. ápr. 22-én aláírt
építési kontraktusban olvassuk⁷⁸.

Oláh Mihály jegyzésében leírta a templom
akkori leltárát, melyet márcsak sok széphan-
zású, régi, magyaros, kifejezéséért is idejegyzek:
„Van a templomban két pamukos abrosz, egy fe-
jér gyoltsabrosz, egy sávolyos abrosz, egy kék
selyem virágos keszkenő, három selyem keszkenő,
egy karton, tarka virágos keszkenő, egy patyolat,
avult keszkenő, a széle betükré van kivarva, de
esztendő szám nélkül, egy sárga fátyol keszkenő,
egy fejér gyolts rongyos keszkenő, egy cinkorsó,
mintegy 4 ittcés, egy kőkorsó 2 ittcés, két réz
pohár, egyikén S. M. és betűk vannak; a mási-
kon semmi sincs, egy cinpohár, egy rézzel alul
és felül beborított bádogtányér a betegek részére
és egy cintányér a Szent kenyér osztogatásához.
Az úr asztalán vagyon egy bádogból való keresz-
telő tál és ahhoz való Bádogkanna (még ma is
megvan), beterítve egy már szakadozott selyem
zöld keszkenővel. Végül egy énekes könyv, mely
szereztetett Osvald György prédikátorságában“.

A prédikátor lakása 1820-ban kétszobából
(ezek közül egy régiebb és egy új, mindegyik kő-
ből), konyhából és egy kamrából állott, melynek
egyik oldalfala még akkor is sövényből volt. A
mesterlakás szoba-konyhából és egy iskolaházból
állott⁷⁹.

Az egyház első anyakönyvei 1761 dec. 22-én
lettek fölfektetve és számtalan érdekes bejegyzést

24, Tésen 401, Csóron 82, Csurgón és környékén 147, Soponyán és Polgárdin 16, Balaton-Kajáron 4, Mező Szent Györgyön 18, Lepsényben 9, Veszprémben 147, Palotán 961, összesen 1879 ev. ref. lélek volt. Lásd: Mészáros Mihály A. V. Palotai Ágost hitv. Evang. Gyülekezet Emlékkönyve a templom százéves fenállásának emlékére 1881. nov. 1. (Pápan 1881.)

⁷⁷) I. Canonica Visitatio Ecclesiae et Parochiae Palotensis 1779. ápr. 29. „In filiali Inota Catolici Confessionis capaces 90, incapaces 30, Augustanae confessioni addicti 60“.

⁷⁸) I. Oláh Miklós idézett kéziratát.

⁷⁹) Az iskolamesternek, ki egyszersmind nótárius is volt, egyévi konventiója a következőkből tevődött össze: 1. készpénz, melyet a Helység, mint Notáriusnak fizetett 18 frt. 2. Őszi és tavaszi vetés értéke 12 frt. 3. A kaszáló rét értéke 6 frt. Tanítói javadalma: tanításért, minden gyerek után kapott 21 krt. Tűzifa címén 5 krt., hús címén 10 krt., faggyú címén 10 krt., a káposztás kertre 1 krt. Temetésért 20 krt., sóra 1 frt. és rozst kapott 12 frt. értékűt.

tartalmazznak⁸⁰. Az egyház papjai voltak: Pápai Adám 1738, Enyingi N. Márton 1738—1741, Osvald György 1741—1761, Rós Péter 1761—1777, Sólmosi Mihály 1777—1785, Sebessi Sámuel 1785—1792, Gondol Zsigmond 1792—1796, Gondol Dániel 1796—1808, Oláh Mihály 1808—1837, Barcza Benjamin helyettes prédikátor 1837—1838, Dobi József helyettes prédikátor 1838—1839, Szemes Károly 1839—1873, Rác Géza 1873—1875, Zsigmond Sándor 1875—1885, Csajtai Máté helyettes prédikátor 1885—1886, Szalay Benő helyettes prédikátor 1886, Jákói Pál 1886—1888, Szép Lajos helyettes prédikátor 1888—1890, Csajtai Máté 1890—1919, Kántor Gyula 1919—.

Iskola mesterek egyben nótáriusok voltak: Rhédei György —1746, Rátkay Ádám 1746—1752, Zabolai Mihály 1752—1756, Bitskei István 1756—1761, Halmi János 1761—1767, Szilágyi Mihály 1767—1768, Teleki György 1768—1770, Ráskai János 1770—1771, Págyi Ferenc 1771—1775, Boldizsár Márton 1775—1777, ismét Ráskai János 1777—1782, Jámbor József 1782—1789, Kis András 1789—1793, Györfi István 1793—1797, Szabó István 1797—1801, Okos Mátyás 1801—1805, Saár Mihály 1805—1844, Thuri János 1844—1855, Horváth Dániel 1855—1862, Pap István 1862—, Forgács Sándor, Szabó Pál, Molnár Sándor, Pápay Zoltán 1920—.⁸¹

A róm. kat. hitélet újraéledésével az 1770-es években találkozunk először, amikor Inota, a palotai plébánia filiáléja. Az 1779 április 29-i palotai egyházi látogatás jegyzőkönyvéből tudjuk, hogy a községnek akkor mindössze 180 lakója van, kik közül 120 katolikus és egyházmegyeileg a veszprémi püspökséghez tartozik⁸². Ezen egyházi látogatás jegyzőkönyve szerint a községnek nincsen temploma, mindössze egy 80 frt. értékű harangja; sajnos azt nem mondja meg, hogy a harang hol van elhelyezve⁸³. Természetesen azonban, hogy a harang a jelenlegi templom szentélyét képező ódon csúcsíves kis kápolna előtt lévő haranglábon állott, melyről még az 1868. évi Canonica Visitációs jegyzőkönyv is megemlékszik. Magáról a kápolnáról mindössze annyit tudunk, hogy az már a török világban is megvolt. (A szájhagyomány török eredetű épületnek tartja.) Az előtte levő harangláb öntött harangja még 1771-ből való s ugyanezen időből

⁸⁰) Igy pl. az 1816-ik évi, melynek pontos címe: Az Inotai Reformata Szent Ekklesia Matrikulája. Melybe I-ször a Meg-kereszteltetteknek, II. a Házassági Élethez Megeszködteknek, III. a Tiszteségesen Eltemetetteknek, Megholtaknak Neveik beírattatnak, az 1816-ik Esztendőtol fogva, Szereztetett a Szent Ekklesia költségén Oláh Mihály prédikátorsága és Ember József kurátorsága alatt.

⁸¹) Az inotai ev. ref. egyház történetére vonatkozó adatokat nagyrészt, főtiszt. Kántor Gyula lelkész úr volt szives rendelkezésemre bocsátani. Lekötelező szivességeért ezuton is igaz köszönetet mondok.

⁸²) I. az előbb idézett Canonica Visitációs jegyzőkönyvet.

⁸³) „Ad matrem Palotensem Ecclesiam binae pertinent Filiales prima est Possessio Inota, altera est Prædium Péth, utraque mediae horae spatio a matre dissita est, nec in hac, nec in altera datur Ecclesia. In filiali Inota unica solum habetur campana quae appendit 80 frt.“

származó kelyhét még ma is ismerjük.

A székesfehérvári püspökség megteremtésével Inotát 1788-ban kiszakítják a palotai plébániából s mint filiálét a csóri plébániához csatolják.

A csúcsíves, csinos, kis kápolnához Nagy Ignác, székesfehérvári püspök építteti a mai templomtornyot, a hajót csak 1844-ben. A templom építői: Vida Dániel és Alhand Mátyás voltak s munkájukban segédkezett Fehérvári Ádám.

1818-ban építik meg az iskolát az inotai völgyben, a mai 154. sz. ház alatt, mely azonban már 1861-ben Venosz Imre csóri plébános idejében a Templom utca 11. sz.-ba költözik. 1854-ben renováltatja a vallásalap a templomot, új ablakokat, ajtókat és harangsüveget csináltat. Az 1868. évi Can. Visitáció szerint ekkor még meg volt a régi harangláb a templom mellett s a község Réti-pusztával együtt $250 + 10 = 260$ róm. kat. lelket számlál.

1890-ben komolyan foglalkoznak azzal a gondolattal, hogy a templomot lebontják és a Sasdombon építik föl újra, mivel mostani helyén igen sokszor tesz benne kárt a száguldó bakonyi szél s föntartása igen sok áldozatba kerül. Mindenesetre följegyzésre méltó, hogy a szükséges munkát és fuvardijakat a község lakói vallás különbség nélkül, osztatlan lelkesedéssel vállalták, mégis a terv nem valósul meg, az egyházi hatóság bölcs és helyes állásfoglalása miatt.

1903—04-ben a templomot újból renoválják, eddigi deszka mennyezetét téglával boltozzák s a torony sisakot kap. Ugyanez évben gyűjtést rendeznek a templom fölszerelésére, szerzik be a mostani padokat, templomi lobogókat és harmóniumot.

Maga a hegyen épült, temetőben álló templom, mint előbb mondtam már, tulajdonképen az ódon csúcsíves kápolnából lett átalakítva s jelenleg négy főrészről áll: Ezek: 1. a szentély, mely nem más, mint az egykori csúcsíves kápolna, 2. az újabb keletű, lapos boltozatú hajó, 3. a vele egyidős, különbejárható torony és 4. a legújabb keletű sekrestye.

Az egyszerű, de rendkívül nemes patinájú, csúcsíves szentély kis kápolna formájában, a hagyomány szerint még a törökvilágból maradt ránk. Építési ideje teljesen bizonytalan, megjelenése alapján azonban föl kell tennünk, hogy az hitéletünk első évszázadaiból való. Templommá való átalakítása előtt ajtaja nyugatnak, vagyis a mai templomhajó felé nyílt s egyik ablakával délnek, a másikkal északnak tekintett. Ezek közül az átalakítás következtében az északi ablak befalaztatott s helyébe egy ajtó került, mely a sekrestyébe nyílik.

A rendkívül finom vonalú csúcsíves keresztboltozat konzólokon nyugszik s úgy ezek, mint a boltozat záróköve valamikor dús faragású lehetett. Itt találjuk az egyszerű oltárt, mely Szent István tiszteletére van szentelve.

A szentélyt egy pompás rajzú gótikus diadalív választja el a stilustalan templomhajótól,

mely otromba ablakaival és ajtájával semminemű összhangban nincs a többivel. A templom karzata, két durva oszlopon nyugszik, mely oszlopok három félkörívvel vannak áthidalva az oldalfalak, illetve egymás között. A két oszlop mögött találjuk a befalazott egykori főbejáratot s a karzat falépcsőjét.

A templomtorny minden stílus nélküli s a főbejárat elfalazásával teljesen elkülönített a templomtól.

Végül a templom északkeleti oldalán, a szentélyhez biggyesztve találjuk a szegényes sekrestyét, mely nem hagy sok mondanivalót. Általában a kis templom rendkívül szegényes fölszerelésű de annál több magasztos gondolatot és áhitatott keltő.

Az egyházi teendőket, mint előbb mondtam már 1788-ig a várpalotai, 1788-tól pedig napjainkig a csóri plébánosok látták el. Tanítók voltak: Papp József — Exner 1874, Izsai Nándor, 1880 — Izsai Izabella 1886—87 1961. Lukács Antal — 1898. Fülöp Gyula — 1898. Kersler Gyula — 1900. Lukács Antal — 1904. Wohlmúth Ernő — 1905. Szeleptán István 1905—1909. Winkler Gabriella 1909—1912. Pécsy Jenő kántortanító 1912-től, a világháború idejének leszámításával napjainkig. Pécsy Jenőt, nemcsak mint pedagógust kell kiemelnünk, de mint agilis közfunkcionáriust is, kinek nevéhez a község legújabb életében számtalan nemes alkotás fűződik. Az inotai róm. kat. egyház történetére vonatkozó adatokat egyébként nagyrészt Pécsy Jenő szívességéből közölhetem, ki szorgalmasan gyűjtögeti az egyházára vonatkozó följegyzéseket.

A mai község.

Inotáról szóló kis munkám talán nem lenne teljes, ha befejezésül nem szólnék a község legújabbkori csöndes eseményeiről s jelen életéről.

1849 után a földesúri jog megszűnt ugyan, de a kimondottan jobbágy községben még hosszú ideig a Zichy család a földesúr. Birtokaik egyrészt, Réti-pusztát a 19. század végén a Belga-bank, majd gr. Szögyény-Marich Géza, később pedig Nádasdy Ferenc gróf veszi meg, ki aztán, Réti-pusztát Nádasdladányhoz csatolja. A birtok másik része a katonai kincstár kezébe jut, mely a háború alatt, 1917-ben hatalmas baktáborot létesít Inotán.

A község ma a bakonyaljai kis falvak csöndes, eseménytelen életét éli, bár fejlődésében különösen a legújabb időkben határozott lendületet látunk. Ennek rugóját elsősorban a szomszédos várpalotai bányamű és legújabban a péti vegyigyár lúktető munkájában kell keresnünk, mely állandó s biztos keresethez juttatja a község földtelen zsellérjeit és szorgalmas munkásait. Természetesen a község lakosságának zöme még ma is földmivelő, ki azonban különösen a téli dologtalanságban szívesen szegődik napszámos munkába.

A község tisztára magyarajkú lakosai tehát elsősorban földmivelők és állattenyésztők,

ami nyugodt megélhetést biztosít lakóinak. A nagyobb gazda 40, a közepes 20, a kispap 6—10 holdon gazdálkodik s főterményük a buza, árpa és rozs, mely gabonafélék leginkább megfelelnek a község klímájának, de megtaláljuk a kerteti veteményeket is különösen a Sárrét lankáin, melyeket nagyszerűen értékesítnek a várpalotai piacokon. Szőlőjét már Korabinsky is megemlíti⁸⁴, de a filoxéra pusztítása következtében termése erősen csökkenőben van. A község jelenlegi határa egyébként 6612 k. h. és pedig 3156 k. h. szántó, 11 k. h. kert, 598 k. h. rét, 55 k. h. szőlő, 1596 k. h. legelő, 976 k. h. erdő, 26 k. h. nádas, 194 k. h. kopár; ebből nagybirtok 4304 k. h. (Katonai kincstáré 1709 k. h., gróf Nádasdy Ferencé 1641 k. h., Wolf Lászlóé 845 k. h., özv. Lamberth Ferencnéé 109 k. h.) egyes gazdáké 2308 k. h. Az állat és baromfi tenyésztés úgy ma, mint a múltban is egyik legjövendőbb foglalkozása a község lakosságának, s különösen szép ökreivel és teheneivel jeleskedik.

A község iparáról szólva első helyen kell megemlítenünk a több évszázados multa visszatekintő malomipart, amelynek története külön földolgozásra vár. Inota különben kedvelt helye volt a csapóknak s tudjuk, hogy a székesfehérvári és palotai csapók még a legujabb időben is birtokosok voltak a községben. Egyébként bőséges vízének ipari célokra szolgáló alkalmasságát már Korabinsky is megemlíti⁸⁵, s szerinte Inotán kitűnő papírmalmokat lehetne létesíteni.

Maga a község rendkívül egészséges és kellemes fekvésű, úgyhogy a Gyermekvédő Liga is már több ízben nyaraltatta gyermekeit Inotán. A házak, melyek kőből épültek, jellegzetes kőkerítéssel vannak elválasztva az úttól, rövid oldalukkal s nagyrészt két virágos, ablakkal te-

⁸⁴) I. I. M. Korabinsky: Geogr. Hist. u. Produkten Lexikon von Ungarn. 1786 (p. 262.)

kintenek az utcára. Az udvarban találjuk a gazdasági épületeket, ólakat, istállókat, melyek majd mind a lakóház meghosszabbításába esnek. A lakosság otthoni berendezésében és viseletében sok régi, magyar motívumot őrzött meg, de annak helyét mindinkább az olcsó s legtöbbször ízléstelen gyári produktum foglalja el. Inota népe különben jólelkű, egyenes és szorgalmas, mely tulajdonsága következtében szívesen fogadják munkába.

A község egyébként az 1860-as évek óta önálló körjegyzőség. Jegyzői voltak: Papp István ref. tanító, Grafi Károly, Németh Sámuel, Sipos István⁸⁶ 1882—1884, Nagy Gyula 1884—1902, Szűts Jenő⁸⁷ 1904—1918, Koronafy László 1918—⁸⁸

A község lakosságának száma különben határozott fejlődést mutat. Így tudjuk, hogy 1779-ben 180, 1869-ben 1023, 1880-ban 985 1890-ben 967, 1900-ban 1088, 1910-ben 1141, 1920-ban 1190, 1930-ban pedig 1252 lelket számlált. (Vallás szerint 601 r. kat. 600 ev. ref., 47 ág. ev., 1 görögkeleti, 3 izr. Házzám van összesen 197.) Százötven év alatt (1779—1930-ig) tehát a község lakossága 1072 lélekkel növekedett az utolsó tíz esztendőben viszont 5·2⁰/₀-os (62 lélek) szaporulatot látunk.

A község kultúrintézményei közül kiemelhetjük a r. kat. és ev. ref. iskolákat, az 1887 óta fenálló Önk. Tűzoltó Egyesületet, a községi Levente Egyesületet, a Katolikus Népszövetséget stb. mely intézmények a lakosság kultúrigényeinek kielégítésére törekednek s szabják meg helyesen a jövő Inota fejlődését.

⁸⁵) I. I. M. Korabinsky előbb idézett művét (p. 262.)

⁸⁶) A község jelen állapotára vonatkozó adatokat Koronafy László főjegyző úr volt szíves rendelkezésemre bocsájtani, kinek szívességéért ez uton is köszönetet mondok.

Kultúra, irodalom és művészet.

Színészet.

Vándor kamaraszínházi társulatok városunkban: Az idei őszi évadban két staggionetársulat kereste fel színházunkat. Szeptember 20-tól október 1-ig tartózkodott körünkben *Bársony Aladár* „Magyar Játékszin” néven ismert pompás együttese. A közönség — várakozás ellenére — eléggé szívesen látogatta az előadásokat, bár az utolsó napokban az érdeklődés mintha megcsappant volna. A társulat előadásában színre került: Botrány a Savoyban (énekes vigi.); Vicki Baum: Szépség vására; Csókról csókra (táncos operett); Molnár F.: Játék a kastélyban; Becsületes megtaláló; Csunya lány (operett); Te csak pipálj Ládányi (vigi.); Papa (vigi.); Nászéjszaka (operett); — A társulat tagjai közül a kritika *Bársony Aladárt, Laczkó József dr.-t, András Márton, Pető Endrét, Gáthy Pált, a kiváló Váró Anniét, Szécsi*

Bözsit, Kapossy Olgát, B. Sarkady Rózsit, Kovács Micit emelte ki. (L. Fehérvár. 212, 213, 214, 215, 216. sz.)

Nov, 18—dec. 3-ig vitéz *Bánky Róbert* „Magyar Komédia” című kamaraegyüttesében gyönyörködhetett városunk közönsége. A fiatal társulat, mely Komáromból jött városunkba, elsőrendű erővel rendelkezett és bámulatos összjátékot produkált. Látogatottsága, sajnos, nem volt valami nagy, habár oly olcsó helyárat szabott az igazgató, amilyeneket színházunkban még nem láttunk (zsöllye I—V. sor 1·10 P.). A pompás előadások, a jó rendezés azért mégis meleg házakat vonzottak többször, bár a kritika sajnálattal állapította meg, hogy „úri családainkat” nem igen látni az előadásokon. Az együttes művészi teljesítményt nyújtott, „azt adta, amit ma már csak kevés ember tud és akar értékelni: igazi, nemes művészetet, tökéletes színészi telje-

sítményt, irodalmi fajsúlyú műveket és mindezt elsőrangú rendezésben, kitűnő szereplőkkel". — Szomorú képet fest a kritikus búcsújában városunk kulturérzékéről, mikor azt mondja: „a pompás gárda szeretetben gazdagon, de kiürült zsebbel hagyta el az ősi kulturvárost”. — A szó éles, de az aggódo szeretet diktálta e keserű megállapítást tollába; aminek enyhítésére csak azt szeretnők, vajha színikerületünket e társaság kezeiben tudnók.

Előadásra került Anday E.: Aranyfűstje; Chesterton-Neale: Minden férj c. komédiája; Lonsdale: Nagytakarítás c. játéka; Zilahy L.: Tűzmadara; B. Shaw: Pygmalionja; Boros E.: Tisztelet a kivételnek c. vígjátéka; Suttan Vane: Névtelen hajója; J. Bradley: Államügyésze; Pirandello: Ember, állat és az erény c. játéka; Bónyi A.: Elcserélt embere; Móric Zs.: Sári bírója; Gellért-Weinreb: Timosa (A cár katonája) és Annie Nicols: Ábris rózsája. Ifjusági előadasként; Szigligeti: Liliomfiát; és Bónyi A.: Elcserélt emberét adták. A társulat tagjai közül különös meleg elismeréssel szolt a kritika *vit. Bánky Elemérről, Deák Ferencről, Zemplényi Zoltánról, Irsay Nóráról, Gabányi Böskéről, Gáspár Amáliáról*, nem kevesebb dicséret illeti *Kovács Árpád, Bánki Ernő, Sashegyi József, Serfőzy Ilona, Thalys Sári* játékát a kisebb szerepek alakításában (Fehérvár 262, 263, 264, 265, 266, 268, 269, 270, 271, 272, 273. Fejérmegy. Napló 264—274.)

Dec. 20—jan. 1-ig játszott városunkban az Orsz. Kamaraszínház Déry Béla vezetésével. Szereplése — sajnos — a legnagyobb igyekezet mellett is szomorú emlék maradt színészetünk történetében. A teljes részvétlenség annyira lehangoltta tette a társulatot, hogy megfeledkezett színészi hivatásáról és kedvetlenség lett urrá játéka felett is. — Főerőssége Ihász László, Miskay József, László Endre és Nádor Olga, voltak, de a társulat „művészi szintája erősen alászállott”. Előadott művek: Urwantzof: Maruszja; I. Deval: Öngysága angyala; Ibsen: John Gabr Borkmann; Herczeg F.: Dolovai nábob leánya; Molnár: Olympia; Hoffmannsthal: Jedermann; B. Shaw: Kapitány-a. A kritika keveset írt róla; B. Szabó István általán, míg Dormúth Árpád a Jedermann előadását ítélte el súlyos szavakkal. (V. ö. Fehérvár 286, 287 és D. Á. cikke 293. Fejérmegyei Napló: Bszi. cikke 293, 294, 296.)

Irodalmi, művészeti és tudományos előadások.

Tudományos és szépirodalmi előadásokban, estélyekben szerfőlött gazdag volt ez az időköz. Nov. és december hónapban szinte egymást érték a különböző felolvasások, kultur- és irodalmi estek, hangversenyek, olyannyira, hogy az egyik napilap megállapítása szerint „az alig másfélve megalakult, fiatal, de életerős Vörösmarty Irod. és Művészeti Társaság új vérkeringést öntött városunk kiaszott haldokló kulturéletébe” és „ma már minden egyesület az ő nyomán buzdul fel

és rendez előadásokat, estéket”. (Fehérvár 275. sz.) E megállapítás amellelt, hogy egyoldalú és kissé igazságtalan a többi kulturegyesülettel szemben: nem fedi a való tényeket sem. A Vörösmarty Kör sohasem lépett le nemes tradicióiról, mint társaskör a kulturélet minden megnyilvánulása iránt volt érzéke, utóbbi években is állandóan rendezett évenként két-három igenmagas színvonalú kulturesztélyt, kiállítást, amely rendszeren a nov.—dec. időszakba esett. — A Múzeumegyesület közel 30 esztendeje fáradhatatlanul és töretlenül rendezi őszi tudományos előadássorozatot, mely előadások éppen az utolsó 2—3 évben nem hogy megfogytak volna, hanem számban még szaporodtak. Közönsége pedig, ha számban kisebb is az elmúlt egy-két évben, azért állandó, magas szellemi intelligenciájú, fegyelmezett közönség volt, amely ezévben ismét két-háromszorosára nőtt meg, csupán az előadások közérdeklődést lekötő témájuknál fogva. A Vörösmarty Kör és a Múzeumegyesület bizton számíthat mindig közönségére, ez Fehérvár szellemi vezető társadalma. A Katholikus Kör régi nagy multja sincs oly messze. Rövid kis szünet után a kör új vezetősége rálépett az alkotások útjára és egyhamar felidézte a régi nagy kultureszték emléket. Hogy ez épen most történt, az csak a kör agilis új elnökének és igazgatójának érdeme, ki most tudja csak új programját kibontakoztatni. — A Vörösmarty Irodalmi és Művészeti Társaság érdemét és tevékenységet örömmel elismerjük, mert a szépirodalom és képzőművészet itt élő erőit egyesítette és most a komoly és nemes szórakozás jegyében tárja fel munkáikat az ifjuság és a nagyközönség elé. Működése ifju tűz és lendület, melynek további ébrentartásáról gondoskodik az egyesület vezetősége.

Örömmel állapítjuk meg a lázas tevékenységet, mely az egész vonalon látható és kívánjuk, hogy kölcsönös megértéssel folytassák mindnyájan a megkezdett munkát, — kiki a maga területén — városunk kulturéletének igaz fellendítésére és feltámadására.

A Múzeumegyesület előadásai. Nov. 7 és dec. 17 között folytak a hagyományos kedd délután 6 órai előadások a reálgimn. disztermében. — Ez időközben hét előadást jegyeztünk fel. Valamennyi akadémikus végzettségű közönséghez szoltott és látogatottsága mindvégig egyformán élénk volt. (1256.) Első előadásában Volkmann Róbert emlékének hódolt az egyesület. Előadója *Sonkoly István*, a városi zeneiskola vezetésével megbízott tanára volt. Vonzó és nagy zenetörténeti ismereteket elaruló előadását a budai zeneakadémia vonósnégyese kísérte. — Két előadás a modern építészet és városrendezés problémáival foglalkozott. *Molnár Tibor* építészmérnök Európa mai építészetét mutatta be vetített képek kíséretében; *Schmidl Ferenc* városi műszaki tanácsos: Városrendezés és a közönség címen tartott mindvégig érdekesítő, művészi érzékről és elméleti szaktudásról tanuskodó előadást, melynek kapcsán rámutatott Fehérvár mai városképé-

nek kialakulására. A modern festőművészeti irányokat mutatta be vetített képekkel *dr. Décey Géza* műkritikus, a pesti Sz. Imre Kollégium prefektusa. Előadását biztos meglátás, találó kritika és sziporkázó szellemesség jellemezte. A művészet kérdései iránti érdeklődés szülte a következő két előadást is: *Marosi Arnold* múz. igazgató a Bécsből visszakerült műkincseket ismertetette, *dr. Fejes György* a pécsi múz. igazgatója Tuth-ank-amenről és az egyiptomi művészetéről tartott vetített képekkel érdekes, mindvégig színes előadást. — Az előadássorozat utolsó előadásaként *gróf Széchényi Viktor* főispán, az egyesület elnöke a Széchényi nemzetség történetéből ismertetett érdekes adatokat, melyeket minap megjelent genealogiai művében részletesen megvilágított. — (L. Fehérvár D(ormúth) cikkei 252, 258, 264, 269, 275, 281, 287; Fejérm. Napló F(ekets) G(ábor) cikkei 260, 266, 272, 278, 284, 290).

A Vörösmarty Kör előadásai. A helybeli Vörösmarty társaskör három előadást rendezett most ősszel. November 16-án francia irodalmi est keretében *dr. Biró Sándor* várm. közig. gyak. a modern francia irodalom irányait ismertette, míg *Czenzhe Sarolta* művészi tónussal interpretálta az egyes írókat. Nov. 23-án norvég-est keretében *Rieger Tibor* „Éjjeli nap országa” címen vetített képes előadást tartott Norvégiáról, majd *Dullien Klára* hegedűművésznő, *Layer Mária* operaénekesnő, *Rieger Tibor* zongoraművész a norvég zeneművészet legragyogóbb gyöngyeit: *Sinding*, *Grieg*, *Halvorsen*, *Svendsen* műveit szólaltatták meg a nagyszámu, előkelő közönség előtt.

Dec. 7-én a Vörösmarty Irodalmi és Művészeti Társasággal karöltve ülte meg a két egyesület névadó nagy költőjük emlékűnapját. Az est kimagasló pontja *Kosztolányi Dezső*, a nagynevű író és költő szereplése volt, ki rajzaiból és költeményeiből olvasott fel néhányat művészi egyéniségének gyermeki közvetlenségével. Mellette *Dr. Say Gézáné* éneke és *Balassa Erzsébet* szavalata emelkedtek művészi magaslatra; nemkülönben méltóan illeszkedett bele az est keretébe *vit. Szarka Géza* népies tónusú mélységesen magyar lelkű novellája és *Mészáros Gellért* emlékbeszéde az örök romantikáról és Vörösmartyról. (L. Fehérvár 260, 265, 277 (N. K. cikke.) Fejérmegy. Napló: 268, 280 sz.)

A Vörösmarty Társaság irodalmi estjei és kiállítása. Városunk e legifjabb és erős agilitású egyesülete szept. 24-én tartotta első évi közgyűlését, melyen méltán szép működésről számolhatott be a vezetőség. Új tervek, új gondolatok áradtak szerte és lelkesítették munkára az egyesület tagjait. (L. Fehérvár 216, Fejérm. Napló: 218, 219.) Az irodalmi estek sorát okt. 21-ike nyitotta meg, amelyen vendégként *Babay József*, a somogyi lélek költője szerepelt. E „szubtilis, finomveretű és pazar szépségekkel megáldott stílusú író” két novellájával magával ragadta a közönséget, amely meleg elismeréssel adózott neki, valamint az est többi szereplőjének: *Jankovits Ferenc*, *Révész Amadé*, *Szemler István* és *Jeszko Ernő*

dr.-nak. (L. Fehérvár 240; Fejérm. Napló 242.) — Nov. 11-én *Dunántúli est* címen Sopron város Frankenburg-körének két tagja vendég szerepelt a Társaság irodalmi estjén. *Mészáros Sándor* nemes veretű, finoman cizellált költeményeivel és egy irodalmi tanulmányával: *Berecz Sándor* hangulatos novellájával. Kivülök szerepelt *Katona Sándor* néhány költeménnyel, *Dormúth Árpád* egy tanulmányával: Fehérvár az irodalomban címmel és *Sonkoly István* két hegedű számmal. Kár, hogy a program zsúfoltsága nagyon megnyújtotta az est hosszát. (L. Fehérvár 256; Fejérm. Napló 258.)

Dec. 3-án mint a Katolikus Kör vendége szerepelt a Társulat. Ez alkalommal *B. Szabó István* egy jóízű falusi történetével, *Gosztihony Sári* versével, *Kováts Jenő* és *Révész Amadé* egy-egy novellával, *Jeszko Ernő dr.* versekkel szerepeltek. A zene szárnyain pedig *Rakáts Lajos*, *Perczel István* és *Bobory Mária* szólaltak meg *Nyitrai Pál* énekében. Végül *Kinizsi Andor* vidám csevegése zárta be az estet. (L. Fehérvár 273; Fejérm. Napló 275.)

Dec. 7-én végül a Vörösmarty Körrel együtt rendezte a Társaság Vörösmarty emlékűnapját melyen *Kosztolányi Dezső* vendég szerepelt. Az est leírását a Vörösmarty Kör előadásai között közöltük. (L. Fehérvár 277, Fejérm. Napló 280.)

Ugyancsak Dec. 7-én nyílt meg a Társaság Képzőművészeti tagjainak karácsonyi kiállítása a Tűzoltó-laktanya tanácstermében. A kiállítás — sajnos — mennyiségben és minőségben is gyengébb volt az elmúlt évben rendezett kiállításnál. *Pallay Imre*, *Bencze Binder* erős egyénisége itt is kiemelkedett rajzaik útján, olajban *Dr. Say Géza*, *Kerekes József*, *Tihor Gábor*, *Kámán Titusz*, *Márton Jakab* és *Pölöskey Sándor* képei szerepeltek; pasztellben *Bertalan Rózsi* és *Matusek Ferenc*, tájképei adtak melegséget. Az ötvösművészetben *Tafner Vidor dr.*, a kerámiában *Márky Béla* művei szerepeltek. A kiállítás tartama alatt három előadás hangzott el: *Márky Béla*, a kerámia gyártást mutatta be, *Schmierer Félix* az ötvösművészetet ismertette, *Tihor Gábor* meg az olajfestésről tartott előadást. (L. Fehérvár: 277, 278, 282, 284. Fejérm. Napló: 279, 281, 285, 287.)

A Katolikus Kör kulturestjei. A Katolikus Kör új vezetősége *Streit Ferenc* prelátnak, *Dr. Mészöly József* világi elnök és *Révész Amadé* igazgatóval ismét felújította a mult nemes hagyományait. Az első kulturestet nov. 26-án rendezték. Egyházzene és katolikus világnézet ölelkeztek itt pompás harmóniába és töltötték meg a hallgatóság lelkét. *Kneifel Ferenc* karnagy vezetésével az egyházközs. énekkara adta elő *Mozart* fenséges művét az: *Ave verumot*, majd *Kolozsvári Pálné* finom énekművészetében *Volkman: Hosanna Deo*-ja került előadásra. Az est középpontja *Shvoy Lajos* megyéspüspök előadása volt *Assisi*-ben szerzett benyomásairól. — Dec. 3-án a Vörösmarty Társaság vendég szerepelt a Kör kulturestjén. Derű és vidámság hangulata sziporkázott a szépirodalom könnyebb fajsúlyú szereplésén. Az est lezajlásának részletes képét a vendégtársaság előadá-

sai között soroltuk fel. — Dec. 10-én szerzői est keretében a fehérvári zeneszerzők mutatkoztak be. *Ketskés Elek* egyházi kompozícióit a Papnevelő Intézet férfikórusa adta elő. *Szabó Klára*, *Sonkoly István*, *Seregi Artur*, *Martokány Emil*, *Szabados Antal*, *Szemler István*, *Révész Amadé* szerzeményei bizonyították, hogy a hamu alatt parázs izzik, mely csak az alkalomra vár, hogy fellobbanjon és életté váljék. — Dec. 17-én a karácsony misztériumát varázsolta a közönség elé. A fehérvári szalonzenekar *Sohár Béla* vezetésével Kéler: *Ünnepi nyitányát*, Mozart: *Entführung-ját* és Wagner *Tannhäuser nyitányát* játszotta művészi lendülettel; A Tóvárosi Földműves Dalkör *Ketskés E.* egy karácsonyi énekét adta elő finom készséggel; *Katona Sándor* lírai szépségekben bővelkedő beszédében az advent hangulatát festette, végül *Dormúth Árpád* a költők karácsonyát tárta „színes” előadásában a hallgatóság elé „Karácsony a költészetben” címmel. A költők interpretálásával magával ragadta a közönséget s így a Kath. Kör kulturstjei a kezdethez méltó befejezést nyertek. (l. Fehérvár: 267, 273, 279, 284. Fejérm. Napló: 270, 275, 280, 287.)

Vörösmarty emléke. Szept. 28-án este a Városi Polgári Dalárda régi hagyományához híven lampionos menetben hódolt a költő király emlékének. Vörösmarty szobránál ez évben *Bilkei Ferenc* tartott emelkedett hangú, fulmináns beszédet. (l. Fehérvár 220.)

Revíziós előadás. Okt. 14-én idegen tudós vendége volt városunknak. Az új Olaszország ifjú tudósa: *Pierfranco Gaslini* milanoi egyet. tanár a megyeháza nagytermében előkelő közönség előtt tartott előadást Magyarország igazságáról és a revízió szükséges voltáról. A lelkes előadást *Szentgyörgyi Ferenc* leánygimn. tanár köszönte meg az előadónak, kit megelőzőleg *Havranek Mária*, alispánunk kedves leánya köszöntött szép olasz beszéddel. Este a Vörösmarty Kör teát adott tiszteletére, melyen városunk úriasszonyai és leányai kedveskedtek bájos szeretetreméltósággal. (Fehérvár 234, Fejérm. Napló 236, 237.)

A Prohászka Ottokár emléktemplom felszentelése. A nagy mű áll. Dr. Fábrián Gáspár katolikus Pantheonnak készült monumentális művének építése bár nem fejeződött be, elérkezett első stádiumának végpontjához. A mindenek Alkotójához száll már benne az áldozat, és az ima áhitata emelkedik belőle az égnek. A kölni dóm építése évszázadokra nyúlott, ide is kellene még évek, talán évtizedek, míg teljes fenségében hirdeti majd alkotója dicsőségét a mű. A felszentelés ünnepe nagy embertömeget vonzott ide november 5-ének, őszi, szomorú hangulatában. (l. Fehérvár 250, Fejérm. Napló 252.)

Hangversenyek. A Prohászka Ottokár emléktemplom felszentelésével kapcsolatban a Szent Ferencrend zárdafőnöksége november 5-én este a Szent István tereben igen magas színű hangversenyt rendezett. *P. Oslay Oswald* v. ferences tartományfőnök magasszárnyalású kongeniális szelleme a misztikafilozófia fenséges csúcsain emel-

kedett fel a Végtelen isteni magaslatra és Prohászka lelkének harmonikus mélységeit, messzi távlatait tárta a közönség elé. *Seregi Artur* főkar-nagy Toscaninit felülmuló mesteri lendülettel vezette Wagner: „Tannhäuser” operájának nyitányát. *Lauris Lajos* operaénekes *Beretvás Hugó* zeneszerző kíséretében művészi tökéletességgel interpretálta *Beretvás: Naphimnuszát*; Kienzl; Bibliás ember-ének egy áriáját, majd Puccini: *Manon-jából* és *Bohémélet-éből* részleteket. *Zsámboky Miklós* gordonkaművészetével ragadta magával a közönséget. A művészi hajlamú *Buchner* család szereplése, *Szemler István* tüneményes hegedűjátéka után a gyalogezred zenekara fejezte be a pompás estét Grieg: *Hóдолati indulójával*. (l. Fehérvár 250, Fejérm. Napló 252.)

Szemler István hegedűestjét dec. 1-én tartotta a Szent István tereben. A sok kultur-est ellenére szép közönség töltötte meg a termet. *Szemler István*, városunk szülöttje, sokáig élt odakint az északi államokban, most visszajött és a zeneiskolánál vállalt állást. *Händel*, *Goldmark*, *Schubert*, *Veracini*, *Beethoven*, *Debussy*, *Sarasate* művei hangzottak el hol ünnepélyes largók, lágy adagiok, hol vidám allegrók és játszi rondok korszorújában, mutatva, hogy igazi művész áll előttük, kinek lelke és vonója összeolvad a zeneművek harmóniaözüvével. A zenei élményt *Lauris Lajos* művészi zongorakísérete tette teljessé. (l. Fehérvár 272, Fejérm. Napló 275.)

Egyházzenei ünnepség Csákváron. Megyénk zenei életében Csákvárnak hagyományai vannak. Nem Kodály: *Hári János*ának csákvári parasztnékesekre akarok utalni, hanem a *Cecilia* Egyesület multjára, mely évtizedek óta építi ki Csákváron a zenei kulturát és terjeszti a nép között. Ennek köszönhető, hogy *Paulini Béla* innen származva oly feladat elé merte állítani e népet, mely nagy zenei tudású énekeseknek is díszére vált volna. *Szabó Jenő* kanonok és *Fejes István* igazgató-kantor a lelke ma ennek a mozgalomnak, mely a liturgikus éneket akarja a néppel megkedveltetni. Az ünnepség fénypontja *Calligaris Ferenc* fővárosi karnagy és énektanár előadása volt az új egyházzenei törekvésekről. (l. Fehérvár 270.)

A Szent István ünnepi hét.

Székesfehérvár városát az eredet szálai fűzik első szent királyunk dicső alakjához. Itt ült törvényt napot Nagyboldogasszony napján, itt állított szentegyházat Magyarország Patronájának, itt porladt teteme, itt dobogott az ország szive közel öt századon keresztül. A mult szentelt hagyományai iránti tisztelet vezette városunk polgármesterét, amikor a régi Boldogasszony-hét emlékét felújítva a fehérvári Szent István ünnepségeket egy héttel előretolta és ünnepi hétté deklarálta, ezzel egyúttal a város idegenforgalmát kívánta élénkebbé tenni. Az ünnepi hét a Múzeum várostörténeti kiállításával kezdődött, melyet maga *Csitary G.*

Emil polgármester nyitott meg mélyenszántó gondolatokkal telt beszédével, melyet jelen számunk vezetőhelyén közlünk. Az ünnepségek sorában a városi dalárdák esti szabadtéri monstre-hangversenye, sportünnepélyek és szabadtéri ünnepi játékok szerepeltek. Sajnos, a rendezésben idegenforgalmi szerveink még kissé tapasztalatlanok lévén, nem hozta meg azt a sikert, amit tőle mindenki várhatott volna. A kezdet nehézségein átvergődve bizonyára látták, hogy többnapos program teljes sikerre nem számíthat (így volt ez a pécsi és szegedi ünnepi-héttel is), hanem egy kiemelkedő, művészileg tökéletes teljesítménynek kell propagandát csinálni, ami azután helyi és idegen közönséget is vonz. Olyannak kell lennie, ami nem mindennapi. Sopron Haydn és Liszt-emlékhangversennyel, Szeged a szabadtéri színpadon a „Magyar Passio“-val tette élénk idegenforgalmát. Nálunk is megnyilatkozott már a speciális irány, mely felé kiépíteni kellene a fehérvári-hetet s ez a magyar multból vett történelmi játékok megszervezése. A Szent István gyalogezred parancsnoka vitéz Kóos ezredes igaz nemzeti érzéssel és a történelmi multat ápoló tettekre szerezett felismerte ennek hatalmas nevelő értékét és készséggel kapcsolódott bele már kezdetben az ünnepségek sorába. Vitéz Pomezánszky Melitton főhadnagy művészi rendezésében oly szép történelmi felvonulás tárult szemünk elé, aminőt szívesen látnánk évenként meg-megújulni és kibővülni. Anonymus szavai nyomán a magyar mult lapjai elevenedtek meg szemünk előtt: Ős-magyar áldozat, Botond mondája, Lehel kürtjének története, a kereszténység hatása a pogány magyarok életére, végül Szent István alakjával lezárult az eleven történelem, de oly sikerrel, hogy egy héttel később a közönség kívánságára meg kellett újítani. E történelmi szabadtéri játékokat kellene folytatni. Anyag van rá bőven a magyar történelemben: Béla és Endre, Salamon, Szt. László alakja, Imre és Endre, Aranybulla, Szt. Erzsébet alakja, Tatárjárás, Boldog Margit, Kun László és Habsburg Rudolf, Zách Felicián, Nagy Lajos és Toldi Miklós, Rozgonyi Cecília, Hunyadiak, Bakócz Tamás, Parasztlázadás, II. Lajos Mohácsnál, Török portya és magyar lesek, végvári küzdelmek, kuruc tábori élet, katona toborzás, verbung egész a legújabb korig. Ezt az anyagot fel lehetne osztani több esztendőre, előre kidolgozni minden részletét és folytatólagosan esztendőnkint előadni ismétlődő ciklusokban.

Tudományos és szépirodalmi bibliographia 1933 II. felében.

E cím alatt a napilapokban megjelent cikkeket gyűjtöttem össze... A „Székesfehérvári Szemle” cikkei itt nem szerepelnek, mert az egész folyóirat a helytörténetet ápolja, annak a tartalomjegyzéke tehát részletes képet ad az ott megjelent cikkekről.

Helytörténet: *Krónikás:* Gizella királynéknak a külföldi szemzőgében (Fehérvár 185, 188).

Mult: *Dieballa Mária:* Ami hiányzik (Fehérvár 186); Boldog Gizella királyné szövetsége (Fehérvár 190). *Juhász József:* Történelmi furcsaságok (Fejérmegyei Napló 171); Aba község a török uralom végén (Fejérm. N. 194). *Nádas József:* Séta a Múzeum készülő Sz. István heti kiállításán (Fehérvár 174, 176, 179, 180, 185). *Schneider Miklós:* Az első vármegye-ház; I. Ferdinánd birtokadományozása a város részére; A városi és megyei hóhér (Fejérm. N. 153); A székesfehérvári sóskifli eset (Fejérm. N. 177); Szvatozluk és Szfvár (Fejérm. N. 182); A betyárvilág emlékei (Fejérm. N. 217); Nézeteltérések a megye és város között a juhászok összejövetele miatt (Fejérm. N. 228); A múzeum várostörténelmi kiállítása (Fejérm. N. 235); Impertinentia a megyegyűlésen (Fejérm. N. 241); Orosz hadsereg Székesfehérvárott (Fejérm. N. 251); Előbb kifosztották, majd Pákozdra száműzték Seregélyes minden lakóját (Fejérm. N. 292). *Név nélkül:* Szfvári tanárok és tanítók 1833-ban (Fejérm. N. 148); Donát kápolna ünnepe (Fehérvár 190); Az Öreghegy első remetéje (Fehérvár 195); Bodajk (Fehérvár 203); Varkocs György fehérv. várkap. vonatk. adatok (Fejérm. N. 240).

Jelen: *Berecz Dezső:* Alba Regia (Fehérv. 266); *B. M.:* Szfvár mai közigazdasága (Szfvári Friss Ujság 286); *F. Dieballa Mária:* Ami van (Halesz) (Fehérvár 154); A „fehérképi” erdőről és egyebekről (Fehérvár 164); Idegenvezetés (Fehérvár 205); Eltávolítások idején (Fehérvár 256). *Kinizsi Andor:* A Sóstó ügye (Fehérvár 164, 178); Sz. István ünnepségek (Fehérvár 183, Fejérm. N. 185, 190). *Dr. Korompai József:* Sirni tudnék (Fehérvár 215). *Ryp:* A Vörösmarty Társaság kiállítási csarnoka (Fejérm. N. 292). *Skorka K.:* Agárd, Gárdony (Fehérvár 192). *Dr. Sinkó József:* Kegyeletsértés (Fehérvár 202). *D. Say Géza:* 72 nap tanulsága (Fehérvár 285). *Név nélkül:* Kath. Legényegylet 70 éve (Fehérvár 228, 229); Fehérvár a virágok városa (Fehérvár 240); Városunk jelen problémái (Fejérm. N. 265); Strandfürdő építése (Fehérvár 150, 152, 155; Fejérm. N. 147, 153; Szfvári Friss Ujság 150); Értesítők szemléje (Fehérvár 148, 149, 174; Fejérm. N. 151, 152, 153, 155, 158).

Egyének: (*Prohászka Ottokár:*) Dieballa M.: Nagy évforduló előtt (Fehérvár 226); Bereczky Miksáné: Okt. 10. (Fehérvár 225); Prohászka emlékezete (Fehérvár 255). (*Richter Mátyas:*) *Kinizsi Andor:* Kedves Tanár Ur! (Fehérvár 144); Richter M. (Fejérm. N. 146). (*Perlaki H. Ilona:*) Sz.: Az Úr kis szolgáló leánya (Fehérvár 145). (*P. Horváth Péter:*) *Bilkei F.:* Búcsú Péter Pétertől (Fehérvár 160). (*Magdics István:*) *Bilkei F.:* Magdics I. prelátnak gyémántmiséje (Fehérvár 161). (*Jámbor Zsigmond:*) *S. F.:* Jámbor Zsigmond (Fehérvár 187; Fejérm. N. 189). (*Fábián Gáspár:*) *K. A.:* A körtefától a Prohászka-templomig (Fehérvár 245; Fejérm. N. 246); (*Schlammadinger Jenő dr.:*) Szentgyörgyi Ferenc: Schlammadinger Jenő (Fehérvár 267; Fejérm. N. 270). (*Dr. Farkas Gyula:*) *Globe Trotter:* Nyári bolyongások (Fejérm. N. 165).

(Schnetzer Ignác): Egy százestendős fehérvári cég (Fehérvár 237).

Tudományos cikkek: *Hajós József:* Flotta Azurra (Fehérvár 162); A világtér mélysége (Fehérvár 233); Szent Ferenc és a pókháló (Fehérvár 261); Hókrisztályok-jégvirágok (Fehérvár 293). *Ivánka László:* Pár szót a modern művészetről (Fejérm. N. 279). *Horváth Ferenc:* Párisi képek (Fehérvár 285). *Kinizsi A.:* Lendvay Istv. költ. (Fehérvár 227). *Közi-Horváth József:* Mentsük meg a családot (Fehérvár 285). *St.:* A karácsony lelke (Fehérvár 285). *Szemler István:* Legendák vidám hangulatban (Fehérvár 285). *Névnélkül:* A magyar középbirtok válsága (Fejérm. N. 158); Pusztuló kisipar (Szfvári Friss Ujság 286).

Szépirodalom.

Költemények: *Azra:* Nyár (Szfv. Friss Ujs. 184); A cigaretta (Szfv. Friss Ujs. 286); Arany villanyfény a fehér havon (Szfv. Friss Ujs. 289). *Barna István:* Ibolya, Reggel (Fejérm. N. 251); *Bedő Miklós:* Árva este a Perronon (Szfv. Friss Ujs. 147); A nyár legszebb muzsikája (Szfv. Friss Ujs. 160); Koldus a templomajtóban (Szfv. Friss Ujs. 162); Elégia (Szfv. Friss Ujs. 174); Nyári reggel (Szfv. Friss Ujs. 180); Drágakövek (Szfv. Friss Ujs. 186); Tegnap és holnap (Szfv. Friss Ujs. 246); Epilogus (Szfv. Friss Ujs. 286); Ünnepe után (Szfv. Friss Ujs. 268). *Boda József:* Összel (Ifjus. 21). *Csaba diák:* Én nem szeretem (Ifjus. 10); *Dezsényi Béla:* A térkép (Fehérvár 289); *(Regőczi) Exner Győző:* Hephaestion (Fejérm. N. 187); Nikánor a sánta (293); A kis dobos és kutyája (196); Aranyásó temetése (199); A mütét (202); Barna Miksa hegedűje (210); Kilincselni, Tavasz és őszi, Vágy és hit, Nagy út (279); Elbeszélés, Vigasztaló, Partok közt (285); A nyomor, Hju voltam (286); Nevetni köll, Könnyű elmék, Mentség (292). *Fehérvári:* Utcára kerültem (Szfv. Friss Ujs. 189). *Gerendai István:* Ceasar, nem lesz több Gladiátorod (Fejérm. N. 176); Valakiért (Fejérm. N. 176); Csillaghulláskor (Fejérm. N. 183); G. S.: Kipihent fiatal kezek (Fejérm. N. 288). *Gosztonyi Sári:* Balaton (Fejérm. N. 173); Fátum (234). *Harza László:* Fekete gálya (Fejérm. N. 183); Ketten (213); Mezők felé (231); Virág vagy (246); Törédek (269); A damaszkuszi úton (292). *Hekele István:* Mozaik (Fejérm. N. 153); Temetőben (159). *Jászay Horváth Elemér:* Mai szegény legény dala (Fejérm. N. 286). *Jankovich Ferenc:* A varróleány (Fejérm. N. 223). *Dr. Jeszkó Ernő:* Diosöség Istennek (Fehérv. 285); Karácsony (Fejérm. N. 292). *Katona (Pusztai) Sándor:* A mosoly királynője (Fehérvár 145); Találkozás (156); Hegyek sorsa lett örökre Tiéd (192); Ősz a lugasban (238); Valaki jár az ablakom alatt (242); Magasság és mélység (249); Tanterem (258); Szt. Erzsébet és a koldus (261); Öt szál ibolya (277); Advent (289). *Kanizsai János:* Kéklő reményhegy (Ifjus. 25). *Kelényi László:* Fekete idők irók (Fejérm. N. 159). *Kéri István:* Janus-arcú leány (Fejérm. N. 159); Egy téli napom (160). *Kinizsi*

Andor: Kórházban zeng a rádió (Fehérvár 168); Ősz (215); A rendőr (255); Kósza vers (272). *Kovács J. Elek:* Autótú kedvezemmel (Szfv. Fr. Uj. 156); Gondol-e reám (160); Ma elutazom (162); Egy szőke gimnazista lány (168); Különös éjszaka (174); Ugye be szép lenne (176); Mimosa, én most elmegyek (177); Hajrás nagy bál az élet (179); Színes szappangömbök (180); Fekete utitársam (182); Unalmas esték (183); Vártalak egy estén (265); Pont (286). *Laky József:* Elégia (Fehérv. 283). *Lengyel János:* Itt a Mikulás (Ifj. 24); Karácsony (25). *Menczinger István:* Szeretnék (Ifj. 14); Temetés (17); Fekete hajó, Ifjú álomk teletése, Fakó vágyak (18); Ősz (20). *Nemo:* Csillaghullás (Fehérv. 150); A gond (239). *Németh László:* Krisztus (Fejérm. N. 237); Meddig lesz így (240); Őszi séta a temetőben (250). *Pálffy István:* Nyers tavaszi ének (Fejérm. N. 182); Első szó (183); Kórházi séta (187); Most kiált (194); Magyar földturo éneke (205); A munkanélküli (235); Szerelem (240). *Pentz Mária:* Vadvirág (Ifjus. 19). *Rakk István:* Csendes őszi este (Fejérm. N. 269). *Révész Amadé:* Piros tulipán legendája (Ifj. 11). *B. Szabó István:* Negyvenéves találkón (Fejérm. N. 219); Őszutó (259); 1934—Revizió (296). *Szép-völgyi István:* Fénybogár-sors (Fejérm. N. 201); Új Riadó (211); Hajnali harangzó (247). *Balatonfür.* *Varga Jenő:* Baba-sétányon (Fejérm. N. 147); Tavaszi vasárnap (153); Katicabogár (155); Reggeli könyörgés (234); József apánk (235). *Varga István:* Nagy magyar álom az új tavaszról (Ifj. 14); Előhang (13); Hajnali pirban (16); Anyám (16); Az Isten vezényel (17); Reményes ének (18); Őszi vándorok (20); Imádkozom (22); Kirakat előtt (23). *Veszely László:* Otthonunk (Fejérm. N. 147); Két tavasz (149); Hajnal (152); Legyel tavaszom (171); Azért van (177); Az élet tavasza (188); Két apa (190); Igaz-e (191). *Végh József:* Így búcsúztunk (Fejérm. N. 203); A mi utunk (Szfv. Fr. Ujs. 197); Korai még a könyv (201); Hiszték-e bennünk (202); Mese az üveg cipőkről (259). *Wéber Márta:* Krisztus félt (Ifj. 19); Ősz végén (21); Álomvárás (22); Öröklámpás (23). *Weöres Sándor:* Munkanélküliek (Fejérm. N. 200); Szeljegyzetek az éjszakára (217). *Név nélkül:* Karácsony est (Szfv. Fr. Ujs. 286).

Novellák, rajzok: *Baróti Géza:* Kurtal a fák alatt (Fejérm. N. 170); Kaland 1920-ban (280, 286, 292, 296). *Bedő Miklós:* A vak költő (Szfv. Fr. Uj. 192). *Boda József:* Selmeci diákok (Ifj. 12). *Csákvári András:* Képeskönyvem (Fejérm. N. 177). —ch.: A Jóska (Fehérv. 165); Elment Figura Józsi bácsi (192); Ő meg az ökör (241); A bicsérdisták (Fejérm. N. 193). *Harza László:* Nőé barkedője (Fejérm. N. 153); Férjhez megyek (159); Száműzöttek (210); Ének a végekről (227); Barátom a közismert úriember (259). *Hatházy Lajos:* Temesváry Árpád (Ifjus. 19, 20, 21). *Jegesi József:* Hát így van az ember? (Reg. folyt. Fejérm. Napló). *Kazinczy László:* A barátommal történt (Fejérm. N. 159); Napnyugtakor (165); Megszületett (292). *Kelényi László:* Tanácstalan ember (Fejérm. N. 146); Szomorú favágó (147). *Keleti*

Livia: Fekete zongora (Szf. Fr. Uj. 217—). *Kinizsi Andor*: Divatlevél (Fehérv. 149, 163); Kiegészítő szócscsa (147); A távolbalató gépet nem szabad feltalálni (156); Nincsenek csodák (186); Hézagpótló muzsika (236); Heti halk híradó (242); Vettem egy Fehérvár-t (241); Üvegkalap és rózsabéd (266). *Ky. iv*: Én elveszem magát (Fejérm. Napló 160). *Koronczay László*: A balatoni teve (Ifj. 17, 18). *Kovács J. Elek* Megöltem egy embert (Szfvári. Friss Ujság 160—211); Kezét csókolom, bocsánat (171); Mimosa (180); Kriszta (208); Az opálkéruhás leány (Szfvári Friss Ujs. 286). *Kovács Jenő*: Kelemen vitéz (Ifj. 20, 21, 22, 23). *Lengyel János*: Karácsonyi est (Ifj. 25). *Lovassy Andor*: Ne csüggedj (Fehérv. 150). *Pálffy István*: Tavasz szántás (Fejérm. N. 158); Tízéves találkozó (176); Leányok (159): Találkozásom Szindbáddal (173); Fiatalság (232); Iszik a báró (247); Kortárs (269); Józsvívek az emberek (280).

Pánczél Ilona: Szökés (Ifj. 13). *Pusztai Sándor*: Szordinós muzsikák (Fehérv. 239); Betörő (245). *Révész Amadé*: Fehérvári öregasszony (Ifj. 10); A nyomorúság (11); Árva fiú (25). *R. Ruttkay Emma*: Józsi (Fehérvár 283). *Schneider M.—Fr. Marryat*: Párbaj háromszögben (fordítás) (Fejérm. N. 175). *Schneider M.—Gestächer*: Ha te úgy, én is úgy (fordít.) (Fejérm. N. 240—stb.). *B. Szabó István*: Bicege Kakuk János eladja az angol disznót (Fejérm. N. 292). *Szarka Géza*: Jamboree a családban (Fejérm. N. 184); Kiürül a fészek (200); Béke veletek (211). *Szeptember*: Fúrge Nagy Jánost igazolják (Fejérm. N. 213); A boldogság völgye (228); Szószaporítás (135). *Véeseiné Jankovich Lujza*: Az, aki itt maradt (Ifj. 8—19); Történet egy nagyon szép lányról (Fejérm. N. 160—168). *Veszprémi*: A kéregetők (F. N. 194). *Wachaja I.*: Csillagok (Ifj. 25). *Wittmann Ferenc*: Fehérvár visszavétele (Ifj. 22—24).
Dormúth Árpád.

MÚZEUMI ÉRTEŚÍTŐ

A múzeum várostörténelmi kiállítása.

Székesfehérvár új polgármestere, dr. Csitáry G. Emil, hogy a város szentistváni jellegét és annak nagy multját, régi dicsőségét a köztudatba átvigye, tervbe vette Szent István hetének ünnepi hétté való átalakítását. E terv egyik pontja volt várostörténelmi és kulturális kiállítás rendezése, amelynek kivételére a Muzeumegyesületet kérte föl. Az egyesület a tervet készséggel fogadta és ajánlotta fel gyűjteményeinek anyagát, a múzeum helyiségét a kiállítás céljaira, a múzeum vezetősége és munkatársai pedig fáradságot nem kímélve vállalták a megvalósításhoz szükséges munkát.

A rendezésben első teendő volt az eddig kiállított anyagnak a raktári és ez alkalomra kölcsönként anyaggal való kiegészítése, aztán a megfelelő bútorok beszerzése, majd a múzeum négy termének leszerelése, végül a kiállítandó anyag célnak megfelelő csoportosítása és elhelyezése. A mintegy három hónapig tartó előkészület után a kiállítás augusztus 11-én nyílt meg szeptember végéig kiterjedő tartammal.

A kiállítás történelmi részének egyes csoportjai: az Árpádok kora a honfoglaláskori régészeti anyag, a bazilika és királysírok emlékeinek bemutatásával; Nagy Lajos és Mátyás szerepe a város fejlődésben; a török hódoltság ideje, régi metszetek és ezidőből származó leletek bemutatásával; váralaprajzok; a török pusztulás utáni restauráció a városi levéltár anyaga és városképek uján; az 1848-iki szabadságharc és következő elnyomatás emlékei. Az egyes csoportok kiemelkedőbb részei: a székesfehérvári honfoglaláskori temetők múzeum által kiadott leletei; III. Béla és neje sírmellékleteinek ez alkalomra

beszerzett hű másolatai; Wathay Ferenc, a székesfehérvári vár vicekapitányának historiás énekkönyve 1604-ből; török időkből származó aranyéremlelet a város területéről; a város kiváltság levele I. Lipót korából és mindenek felett gróf Batthyány Lajos, a szabadságharc vértanújának kegyeleti tárgyai.

A kiállítás kulturális része főleg nyomtatványokból került ki a XIX. század politikai és szellemi életének bemutatására. A képviselőválasztási programbeszéd és kortesnóták; a színházi és zenei élet kiadványai; a régi újságok, élclapok és folyóiratok; a tanintézetek, a különféle társadalmi egyesületek és alkalmi ünnepek nyomtatványai révén szintén megelevenedett a mult század társadalmi élete. Ez életkép teljessége kedvéért a nyomtatványok kiegészítésül velük egy teremben kaptak helyet a műemlékek és a város életében nagyobb szerepet betöltő avagy itt született nevezetes egyéniségek arcképei. A kiállítás harmadik termét az ipari és kereskedelmi emlékek töltötték meg, míg a negyedik teremben a város műszaki hivatala a jelent és jövőt mutatta be térképek, tervrajzok bemutatásával.

A rendezés munkájában résztvettek: *Marosi Arnold*, múzeumigazgató a kiállítás tervének összeállításával, a történelmi és ipari csoport megrendezésével; *Dormúth Árpád*, muzeumegyesületi titkár és könyvtárőr a kulturális rész anyagát gyűjtötte össze és rendezte; a műszaki hivatal kiállítását *Schmidl Ferenc* műszaki tanácsos érdeme; *Joachim József* tb. múzeumőr a tárgyak elhelyezésében és feliratok készítésében fejtett ki

odaadó tevékenységet; *Nádas József* reáliskolai tanár a sajtómunkát látta el; *Elst András* reálisk. VII. o. tan., *Jankovits Ferenc*, *Lerf Tibor* reálisk. IV. o. tanulói feliratokkal, *Lencsés József* múzeumi altiszt elismerésre méltó szorgalmával mozdították elő a kiállítás sikerét. A kiállítás költségeinek fedezését Hóman Bálint, vall. és közoktatásügyi miniszter úr által kiutalt rendkívüliségély és a mult évekből elmaradt vármegyei segély kiutalása tette lehetővé.

A kiállítás anyagához a múzeum gyűjteményein kívül hozzájárultak: a M. Tud. Akadémia a Waththay-féle kézirat, gróf Batthyány Lajos Polgárdiból a Batthyány ereklyék átengedésével, Székesfehérvár szab. kir. város a tanácsterem képeivel és levéltári anyaggal, a cisztercita rendház számos képpel, a káptalan, a papnevelő intézet régi szobrokkal. A nyomtatványok nagy része dr. Fanta Adolf és dr. Lauschmann Gyulának a múzeumban őrzött hagyatékából, a zeneegyesület, Diebala Mária és Schwarzbach Flóra letétjéből került elő. A jelen kiállítás alkalmából engedtek át anyagot dr. Say Viktor, dr. Holly Géza, Pfinn István, dr. Vass Bertalan, dr. Hegyi Tivadar, V. Bokor András, Csitáry G. Jenő, Klöckner József, özv. Báro Jenőné, Fanta Géza, Tóth Alén, özv. Csitáry G. Emilné, Geiszt József, a Székesfehérvári Kereskedelmi Társulat, Schnetzer Ignác, Vértes József, Bory Jenő, Munkácsy András.

A kiállítást a közönség augusztus 11-től 27-ig 20 fillér belépődíj mellett látogathatta, ez idő alatt a látogatók száma kerek számban 500-ra

tehető. Ezután vasár- és ünnepnapokon belépődíj nélkül is megtekinthető volt a kiállítás.

A kiállítás sikerének bizonyossága a város polgármesterének következő elismerése:

Székesfehérvár szab. kir. város polgármestere.

11.397/1933. sz.

Méltóságos és Főtisztelendő

Marosi Arnold úrnak

kormányfőtanácsos — múzeumigazgató.

Székesfehérvár.

A székesfehérvári Szent István heti események egyik legkimagaslóbb programpontja volt a Múzeum kiállítása. Ennek a kiállításnak sok szeretettel és fáradtsággal összegyűjtött anyaga elénk varázsolta Székesfehérvár multját, történelmét.

Székesfehérvár szab. kir. város nevében őszinte köszönetet mondok Méltóságodnak sikeres munkásságáért, de köszönöm Méltóságod munkatársainak fáradozását is, és köszönetem mellett kérem is egyuttal Méltóságodat és a Múzeumegyesületet, hogy az eddigi jóindulattal, lelkesedéssel és kitartással dolgozzanak tovább is városunk érdekében a Múzeum felvirágoztatásán.

Székesfehérvár, 1933. szeptember hó 14.

Csitáry G. Emil

polgármester.

A múzeum néprajzi anyagának néhány vastárgyáról.

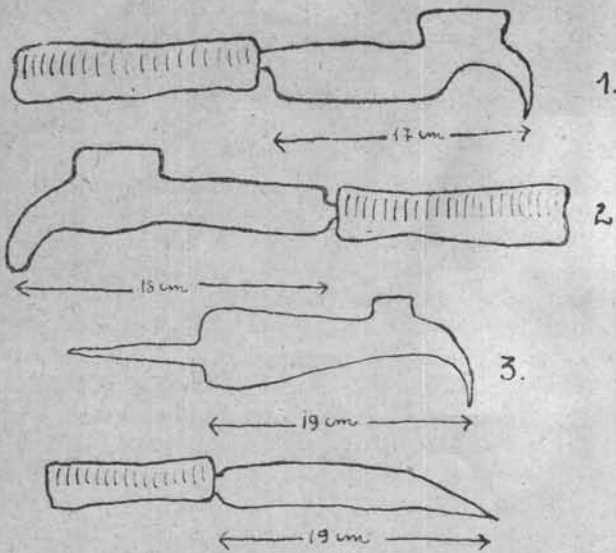
A fejrmegeyi Múzeum néprajzi anyaga sokkal szegényebb mint a régészeti. Összehasonlíthatatlan több anyag áll a kutatók és az érdeklődő közönség rendelkezésére a letúnt és a magyarság etnikumához egyáltalán nem, vagy csak nagyon csekély mértékben tartozó népek kulturjavaiból. A megye területén lakó kőkori, népvándorlaskori, római törzseket sokkal jobban ismerjük, mint az élő magyarságot. Valahogy az etnográfusok a megye területét mindig elkerülték. Pedig felbecsülhetetlen anyag van még pl. a dél-fejrmegeyi falvakban (Előszállás, Cece, Sáregres, Igar stb.) a vértessaljai községekben. Különösen a gazdálkodás (szekérrel való nyomtatás, a cséppel való cséplés különböző módjai) és a ház belső életének mozzanatai érdekelhetnek bennünket.*

Az alábbiakban a Múzeum néprajzi anyagából néhány vastárgyat mutatunk be, elsősorban azért, hogy felkeltsük az ilyen — legtöbbször a padlásán, a kamrában, az udvar félreeső zugai-

ban heverő — régi tárgyak iránt a Múzeumot szerető és pártoló közönség figyelmét. A tárgyakhoz néhány megjegyzést fűzünk, ezzel is illusztrálva azt, hogy mennyi sok mondanivalót rejtnek magukba ezek a primitív eszközök. A más-honnan, az ország más részéből előkerülő anyaggal az összevetést szándékosan mellőzük, mert ezekről az alkalomadtán a Múzeumba kerülő tárgyakról azt sem tudjuk többek között, hogy tényleg típusok-e, milyen mértékben vannak elterjedve stb.

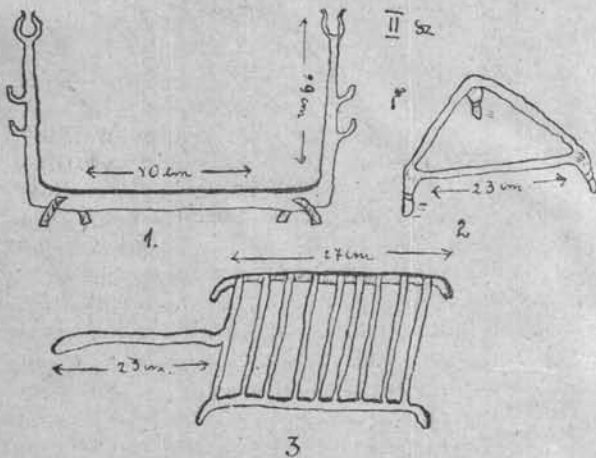
I. Szőlőmetsző kések. Igen ősi szerszámok. A szőlőkultúrát valószínű, hogy a rómaiak honosították meg hazánkban, de őseink, ha nem is foglalkoztak intenzívebben (ami szinte egészen bizonyos) szőlőműveléssel, ismerhették már a honfoglalás előtt. Erre mutat bolgártörök eredetű *bor* szavunk. A bemutatott kések Inotáról valók. Mind a három drb. más típus. (a 4. sz. döntőkés Rácalmásról.) Feltűnő a kissé sarlószerűen megörbített pengéből kiálló taréj, ez a száraz tőke-részek levágására szolgál.

*A megye területén a részletes tárgyi néprajzi tennivalókról külön cikkben fogunk beszámolni.

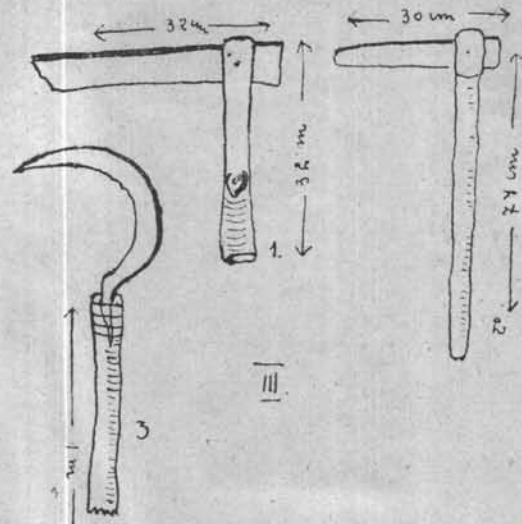
I. Sz.

II. Tűzhely szerszámok. 1. Tűzkutya (Velence.) 2. Vasláb (Inota.) 3. Rostély (Csákvár.) A tűzkutya köré állították a fát, hogy jobban égjen. Az égő fa mellé pedig a cserépfazekat tették. A vasláb nyílt, padkaszzerű tűzhelyeken vagy kint a szabadban főző pásztorok, halászok (noha ezek inkább a szolgafát alkalmazzák) által használatos. A cserépfazekat teszik rá. Valószínű, hogy nyugatról került hozzánk. A rostélyon húst, a kenyér őseit: lángosféléket, bodagot sütnek. Ezek a tárgyak eldugodtabb helyeken ma is használatosak. A mainál sokkal primitívebb főző-sütőművelet és tűzhely maradványai. Különösen a ház belső életének kutatásaival foglalkozó etnográfusok számára fontosak.

III. A nád kivágására szolgáló eszközök a Velencei tó mellől. 1. Nyeselő, 2. gyaláscsaka, 3. nyeselő sarlóból. A nád primitív épületek építésére, tetőfedésre igen régi idő óta használt anyag, ezért a nádvágásra szolgáló eszközöket is régi szerszámoknak kell minősíteni. Gyaláscsaka formájú kukoricaszár vágókkal az Alföldön lépten-nyomon találkozunk, ezeknek a szárvágóknak eredeti rendeltetése (a kukorica termesztése újabb eredetű) a nádvágás lehetett. Bizonyíték ez arra, hogy a

szerszám alakja mennyire állandó és csak a rendeltetése változik meg. Lényegileg teljesen a gyaláscsákához hasonló sarlóknak minősített szerszámok kerültek elő a neolitikorból Jütlandból. Valószínű, hogy a mai gyaláscsákák az igen ősi sarló-

formák maradványai. Még a bronzkori sarlók között is találunk egyenes pengéjűeket, gyaláscsákához hasonló formákat.

(Martonvásár—Budapest.)

Gunda Béla.

Kisebb közlemények.

A múzeum ásatásai. A múzeum a folyó év második felében két helyen végzett nagyobb arányú ásatást. Augusztus 21 és 26-a között Előszállás Bajcsi-hegyén, ahol avarkori temetőt tártak föl, szeptember-október havában pedig Bicskén a galagonyás-hegyi kőkori telepen zsugorított csontváz sírok voltak. Az ásatás eredménye és becses, hézagpótló anyaggal gazdagította a múzeum őskori gyűjteményét. Az ásatások részletes leírását jelen számunk térhiánya miatt később közöljük.

Őskori leletek Kápolnásnyéken és Adonyban. Dr. Payer Jenő jelentette, hogy a vasútállomás mellett létesítendő gyümölcsösében gödrök ásása közben régi cserepeket találtak. A nov. 3-ki helyszíni megállapítás szerint és az ott gyűjtött edénytöredékek alapján a gyümölcsös területe valamikor bronzkori urnatemető lehetett, melyből azonban ma már csak gyéren előforduló, rendszeres ásatásra nem érdemes csereptöredékek maradtak fenn. (Lt. sz. 8996.) — Adonyból dr. Schwanner Jenő küldött be a Bőndítő melletti bronzkori telepről származó trapézalaku kovárfűrész és kőek felső töredékét. (Lt. sz. 8835—8836.)

Vajtai leletek. Gróf Zichy Aladár, ki már több ízben kimutatta adományával a múzeum iránt való szeretetét, újabban egy ritka szépségű kőbalta és két népvándorlaskori edény átadásá-

val gazdagította a vajtai leletek számát és öregbítette a muzeum eddig támogatásával szerzett érdemeit.

Római edények Tárnokról, Csősztől és Fövenyről. Tárnok több római lelettel szerepel az irodalomban, Igy az Arch. Értesítő 1870-ben római sírokat említ (III. 59. l.), az Arch. Közlemények pedig római feliratos követ, szobrot, római sirt és köeszközöket közölt (VI. k. 110 és 183. l.). Az itt említett római feliratos kő, Paulinus Princeps fiainak sírkőtöredéke Romer Desjardins-ben is megvan (384. sz.) Mommsen is közli 1913 (C. J. L. 3373) egy másik tárnoki kövel együtt (C. J. L. 3370). Kiegészíti e leleteket muzeumunkban két sárgamázás korsó és egy mécses, melyeket Rehorska tárnoki tanító volt szíves megszerzeni. A tárgyak a járványkórház közelében az ott elhaladó ut árkában feltárt sírból valók. (Lt. sz. 8947—49.) — Csősztől Márkus Imre ajándékozott két agyagkorsót, egy agyagbögrét és két bronzkarperecet. (Lt. sz. 8818—20) melyek háza táján mint sirleletek kerültek felszínre (V. ö. Szfvári Szemle 1933, 32. l.) — Egy Fövenyről származó római pohárka (8830) Gévy-Wolff Károly ajándéka.

Római és népvándorláskori leletek Bicskén. Bicskénél régen ismert római emléke az az ékes kősírláda, melyet Aelius Verinus előkelő római polgár készíttetett nejének Ulpia Antonillának, Ulpius Candidianus centurió leányának. A koporsót 1814-ben találták, jelenleg a Nemzeti Muzeumban van. (Mommsen 3368, Romer-Desjardins 87. sz. XIII. t. Károly J.: Fejérv. tört. III. k. 205. l.) Újabb adat az a durva faragású, homokkőből készült kis sírláda (hossza 105, szél. 40—50, magas. 22—50 cm.), mely Szauter József szigetdülői földjén került elő. Úgyanitt a szomszédos földeken épületalapfalak is valának. Göllner gyógyszerésznek a Mány felé vezető utmenti földjén római edénycserepek találhatók nagy számban. — Hogy Bicskén népvándorláskori leleteket találtak, erre Lichtnecker József jegyzetei hívták fel a figyelmet. Szerinte innen származik a Nemzeti Muzeumnak egy ezüst beakásos avar kengyele, az alcsuti ut elágazásánál fekvő kályhás agyagödörben pedig egész temetőt találtak. Az ottani ásatások alkalmával ennek valódiságát sikerült megállapítanunk. Vitéz Horváth József fazekas mester jelentése szerint e Lichtnecker-féle leletek tulajdonkép a rétföldidülő téglaegető agyagbányájában kerültek elő, sőt Horváth a bányával szomszédos, saját földjén is ásott ki sírokat. Ez adatok alapján 1933 október 27—28 Horváth telkén próbaásást végeztünk négy sir feltárásával. A csontvázak az erős korhadtságuk miatt nem voltak megmenthetőek, fekvésük: a fej nyugati, a láb keleti irányban feküdt. A sírok mélysége 1'50—1.85 m. A sírok tartalma: 1. sir: A fejnél 2 fülbevaló, a nyaknál gyöngyszemek, a jobb vállnál bronzkarika, a medencénél kova és vastörmelék (csíholó maradványa). — 2. sir: A balkéznel vaskés (15 cm. hosszú), a medence balfelén sarlóalakú vastárgy, vaskarika

és 5 drb. kovakő, a medence jobbán trapézalakú bronzcsattkarika. — 3. sir: A nyaknál gyöngyszemek. A koponyánál bronzfülbevaló töredéke, a bal lábnál vastörmelék. — 4. sir: jobb lábnál vastörmelék. (Lt. sz. 8940—8943).

Gróf Batthyány Lajos emléktárgyai. A várostörténelmi kiállítás legmeghatóbb jelensége az 1848-ki szabadságharc egyik legnagyobb vértanujának, gróf Batthyány Lajosnak emléktárgyai voltak. E nemzeti ereklyéket a vértanú unokája, gróf Batthyány Lajos Polgárdiból engedte át ideiglenes kiállításra, de kérésünkre azok továbbra is ott maradtak és még mindig megtekinthetők. Közük legbecsesebb az a mellény, melyet kivégeztetés alkalmával viselt. Két puskagolyóktól származó lyuk jelzi rajta a szomorú eseményt. Hitelességét igazolja gróf Batthyány Lajos özvegyének névjegyén sajátkezű írása: „Ezen mellényt, mely Lajos testén volt, mikor agyonlőtték, Takácsiné adta Elemér számára emlékül”. A nemzeti színű mellényt, irattáskát a lelkes honleányok készítették és ajánlották föl Batthyány-nak, A kendőt mint övet használta törökös, házi köpenyéhez. A tárgyak között van még szivartartó doboza, szemüvege és egy kis fafaragvány, melyet 1851-ben egy aradi fogoly küldött emlékül Batthyánynének.

Fiáth-emlékek. A várostörténelmi kiállítás alkalmából F. Diebala Mária Fiáth György, tüzerfőhadnagy letétjeként újabb családi ereklyékkel növelte családjának a muzeumban őrzött emléktárgyait (L. Szfvári Szemle 1931. 5. füzet). Ez emlékek: 1. Fiáth Pompejus, a szabadságharc vértanujának levele atyjához (Chodoron 1846); 2. Fiáth György levele fiához, Fejérvár 1847 szept. 7.; 3) Lenkey százados levele F. Pompejus-hoz, Mármárossziget 1848 június 8.; 4. Kiss János költeménye: Fiáth hamvain a Petőfi és Jókai által szerkesztett „Életképek” 1848 dec. 24-ki számában. Fiáth György levelének érdekes kortörténetét leírja, hogyan fogadta István főherceg Budán Fejérmegye deputációját, amelynek ő is tagja volt.

A bicskei takács céh emléktárgyai. Bicskén Medgyesy József takácsmesternél sikerült felfedeznünk az ottani takács céh emléktárgyait, melyeket, hogy el ne kallódjanak, megvásárolva most már a székesfehérvári muzeum őriz. A sárga feliratos mezővel díszített zöldmázás céhkorsó Galuska András főcéhmestersége alatt 1847-ben készült, a meglehetősen rongált céhláda 1819-ből való, a céhszabályokat 1817-ben irták alá.

Emlékérmek, régipénzek. Ezen gyűjteményünk újabbán dr. Kepes János ajándékából gyarapodott értékesebb darabokkal. Ezek V. Ferdinánd ezüst koronázási emlékérmé Pozsony 1830, az 1867-ki koronázás két ezüst érme, az egyik I. Ferenc József, a másik Erzsébet királyné képevel. Ugyancsak az ő adománya I. Ferenc József arany forintja 1869-ből. Özv. Bárány Jenőné ajándéka 1867-ki koronázási emlékérmé, I. Ferenc József és Erzsébet 25 éves házasságának, József Nádornak emlékérmé. Szebenyi István 2 ezüst

és 2 bronz székesfehérvári versenyérmét adott át. Vétel útján szerezte meg a múzeum II. Rudolfnak egy ritkább veretű tallérját 1593-ból és László aranyforintosát (C. N. H. II. 171), melyet az Atilla utca 23. sz. ház telkén találtak, ahol több csontvázra is bukkantak.

Képtár gyarapodás. A művészeti csoportba beosztott képeink legújabb gyarapodása a Vörösmarty-család szőlőhajléka Velencéről, festette és ajándékozta Matusek István és Prónay Gyula adományából Mauksch szobrászművésztől háborús szoborcsoport gipszből. Vétel Végh Gusztáv Szent Imrét és a vele kapcsolatos csodákat ábrázoló színezett eredeti metszete, mely a Szent Imre centenárium alkalmából Budapest székesfőváros grafikai pályázatára készült és első díjat nyert. A metszet színes reprodukciója a Magyar Művészet székesfehérvári számában (1930) mint melléklet is megjelent. A székesegyház két freskójának vázlatképét restauráltatta; a „Kéve” tagdíja fejében Boldizsár rézkarcát kapta a múzeum.

Néprajzi tárgyak. Néprajzi gyarapodásunkban Székesfehérvár a következő tárgyakkal szerepel: kukoricacsőből készült, hurkos fácánfogó Mohay Lajos aj. (Lt. sz. 8854), régi só őrlőkő Szalai Istvánaj. (Lt. sz. 8857), az Óreghegyről Lits Ferenc zöldmázás cserépből készült rózsákkal díszített képkeretet (Lt. sz. 8939) adományozott. Dr. Czapary László remekbe készült hatalmas fazéket (55 cm. magas), Pongrácz Ferenc Csókakő község egykori kalodáját, Dr. Bezdek József Gárdonyból kukorica levélből készült babát (Lt. sz. 8855). Vételek: Bicskéről régi asztalterítő vászonból piros rózsás és szegfűs mintákkal (Lt. sz. 8849), fonálcavarásra használt csévelő (Lt. sz. 8850), régi kovács cégér (Lt. sz. 8859), hordóalakú cserépedény (Lt. sz. 8852), szivalakú tintatartó zöldmázás cserépből (Lt. sz. 8853). Polgárdiról egy pástorfaragásos tükrös és képkeret (Lt. sz. 8862—63.)

Természetrajzi gyarapodás. A gyűjtemény madártani csoportjának legújabb látványossága az a biológiai csoport a Velencei tó madár életéből, melyet Nagy László volt zrívei a múzeumnak ajánlani. Ugyancsak az ő preperatumaival és adományai; havasi partifutó Dinnyésről; széki lile Sárszentágotáról, kaba sólyom Kisfaludról. Wolf József az Inotán fészkelő méhész gyurgyalagok közül küldött egy díszes példányt. Gróf Merán Jánosné a Vérteshegységből származó rendellenes fejlődésű hullatott szarvas- és őzagancsokból, korcs szarvas és őzlábakból adományozott a vadászok számára nagyon érdekes gyűjteményt.

Pfínn József adományai. Pfínn József ny. vasuti igazgató, ki mindig szeretettel viselkedett múzeumunk iránt, azt legújában azzal mutatta meg, hogy mindazt a műzeális tárgyat és emléket, amit mint amatőr, ugyszólván egy életen át összegyűjtött, a fehérvári múzeumnak engedte át. Az adományban szerepel 1334 db. ércpénné számos ezüst példánnyal, 203 db. papírpénné, 32 db. emlékérem és plakett, török időkből származó

lándzsa és edények, nagy emberek emlékkoszorúiról származó levelek, számos történelmi jelentőségű fénykép és értékes numizmatikai művek.

A könyvtár gyarapodása 1933 második felévében: Adomány útján: Csúcs István kanonok 1 drb. szivári élc lappal (Szajkó 1874—75); Wertheim Pál 70 drb. régi egyesületi és takarékpénztári kiadvánnyal és 3 okirattal; F. Dieballa Mária 15 drb. városi kiadvánnyal; a Kereskedelmi iskola Igazgatósága 3 drb. régi értesítővel; Krizsek Kálmán 3 régi fehérvári felvétellel és 13 drb. értesítővel; Dr. Vass Bertalan 7 drb. hatósági igazolvánnyal a háború és román megszállás idejéből; özv. Hettyei Ferencné 1 drb. könyvvel; Kelemen Árpád 1 drb. katalógussal; A Vörösmarty-Nyomda vezetősége 90 drb. nyomtatvánnyal; Csitáry G. Jenő 137 drb. nyomtatvánnyal; Magdics István pápai prelátnak 63 drb. követválaszt. nyomtatvánnyal és 5 kézírattal; Bogáti Hajdu Gyula 1 könyvvel és Prohászka levéllel; Schwarzbach Flóra 1 könyvvel és 2 nyomtatvánnyal; Faller Jenő 3 drb. füzetel; Marosi Arnold 17 drb. kisebb nyomtatvánnyal és 27 drb. könyvvel; gróf Széchenyi Viktor 1 drb. könyvvel; Dormuth Árpád 6 drb. nyomtatvánnyal; özv. Völgyi Gusztávné 1 könyvvel; A Közg. üjt. Orsz. Felügyelősége 3 drb. könyvvel; Békefi (Szaller) István 2 drb. könyvvel és 41 drb. színházi nyomtatvánnyal; Klauz György hagyatéka 1 drb. kézírattal; Pék Gyula ny. plébános (Velence) 5 drb. könyvvel és egyházi lappeldányokkal; Stoffer Mária 133 drb. Prohászka Ottokárról szóló nyomtatvánnyal; Macher Miklós reál. gimn. V. o. tan. 1 drb. könyvvel; Szluha György 2 drb. könyvvel; Bánfi Ödön reál. gimn. V. o. tan. 1 drb. könyvvel; Szluha Pál 1 drb. könyvvel; Dr. Fröhlich József 56 drb. háborús újságszámmal (Przemysl-vár Tábori Ujság-ja); Dr. Nagy Zsigmond 1 drb. régi kézírattal (Magyar verbung 1834-ből); Bibliogr. Közp. 3 drb. könyvvel; Leveldi Kozma Miklós 2 drb. könyvvel; Pannonia Nyomdaváll. vezetősége 9 drb. könyvvel és 77 drb. nyomtatvánnyal; Rauscher Béla 2 drb. nyomtatvánnyal; végül ismeretlen adományozók 14 drb. nyomtatvánnyal gyarapították könyv és nyomtatványanyagunkat. Folyóiratok közül a Min. a Magy. Művészet 1933. évf. küldötte meg részünkre. Tagilletményként a Szent István Akadémia 2 drb.; Historia 1 drb. könyvet küldött. Cserepéldányként 4 drb. füzetet iktattunk könyvtárunkba. Letétként helyeztek el könyvtárunkba Fiáth György tűzérőhadnagy 5 drb. könyvet és 4 drb. okmányt; özv. Farkas Mórné, Sárközy Pálma 1 drb. könyvet. Vétel útján megszereztük: Szádeczky Lajos: Iparfejlődés és a céhek története Magyarországon c. 2 kötetes munkáját. Huszár Procopius: Medaillen v. Plakettenkunst in Ungarn c. művét, I. Ferenc József fémpénzei c. könyvet. Abafi-Aigner Lajos: Magyarország. Lepkéi. A Nemz. Múz. Ernst gyűjteményének és Bécsi műemlékek kiállítási katalógusát. A bicskei takács-céh szabályait 1817-ből és Medgyesy M. bicskei takácsmester jegyzőkönyvét 1864-ből. Folyóiratokból: Magyar Iparművészet 1833, Numizmatikai

Közl. 1929—1932; Ethnographia 1933. Nemz. Múz. Néprajzi Tárának Ért. 1933 évfolyamát. — Összes gyarapodás tehát: 215 drb. könyv. és folyóirat, 645 nyomtatvány, 22 drb. kézirat ill. okmány. A nem szorosan vett könyvtár anyagba soroltunk 77 drb. fényképet ill. lemezt, klisé, diapositivet. Krizsek Kálmán, Kovács Miklós, Pfinn József, Schultz István, Oberhammer N., Dr. Bezdek József, Alba Regia polg. Lövészegyl., özv. Báro Jenőné, özv. Csitáry Emilné, Tóth Alén, Dormúth Árpád adományából; Szfvár város letétéből (15 klisé) és véfel útján (12 lemez, 12 diapos, 1 fénykép). Wertheim Pál a Vértes-vitéz felállításával kapcsolatban folyt levelezést adta át múzeumunknak, köztük Hindenburg és más államférfiak levelét.

Hivatalos tudósítások.

A múzeum átrendezése. A várostörténelmi kiállítás leszerelése után a régi anyag nagyrészt újrendezésben került vissza a termekbe. Teljesen megváltozott a IV. sz. terem képe, mely most Székesfehérvár emlékeit foglalja magában Bory Jenő Szent Imre szobrával, a VI. sz. terem a céh- és egyéb ipari emlékekkel XVIII. és XIX. kulturájáról nyújt áttekinthető képet. Ugyanitt kapott helyet az emlékérmek csoportja és a tizes huszárok emlékgyűjteménye is. VII. terem kizárólag a művészetet szolgálja régi és modern kégeivel, szobraival, míg a tárlók a mult idők zenei és színházi életét elevenítik föl. Az őskori gyűjteményt a bicskei ásatás eredményének kiállítása miatt kellett kibővíteni, a római rész a sárkeszii mithrasz-szentély tárgyaiban kapott új csoportot, a néprajzi osztály a pásztorfaragásokkal bővült meg, míg a természetrajzi csoportot Nagy László a Velencei tó madár életét szemléltető biológiai készítménye teszi gazdagabbá. A könyvtár is teljesen átrendeződött, Mindez csak a butorzat tetemes kibővítésével volt lehetséges, amit oly mértékben sikerült megvalósítani, hogy ezzel a múzeum berendezési szükséglete ezidőszertint teljes kielégítést nyert.

Választmányi üléseink. Őszi vál. ülésünket 1933 október 7-én tartottuk dr. Havranek József alelnök elnökle mellett. Jelen voltak: Marosi Arnold, dr. Kepes János, Dormúth Árpád, dr. Korniss Elemér, Klöckner Péter, Magdics István, Márton Jakab, Manger Emil, dr. Mészöly József, Pfinn István, dr. Polgár Iván, Rauscher Béla, dr. Say Géza, Stréda Antal, Streit József, dr. Szüts Gedeon, Weichart Valdemár vál. tagok, Mayer Lipót és Joachim József tb. múzeumőrök. Dormúth Árpád titkár előterjesztése kapcsán tagul felvételtek: Fekets Gábor áll. reálisk tanár, Nagy László detektív. Marosi Arnold muz. igazgató a folyó ügyekről, a pénztár állásáról számolt be. A múzeum munkálatairól szólva a várostörténelmi kiállítás sikerét vázolta. A látogatók száma a kiállítás első időszakában ke-

rekszámában 500 volt, azután vasárnaponként 170—180-an tekintették meg a kiállítás anyagát, amihez a tanév megnyitásával a tanulóifjuság nagyszáma csatlakozott. Összesen körülbelül 2000 személyre tehető a látogatók száma. A kiállítás tanulságai alapján Dormúth Árpád indítványára az egyesület elhatározta, hogy a múzeum anyagának minszélesebb körben való ismertetése és városunk közműveltségének emelése érdekében vasárnaponként tárlatvezetést állandósít a vezetőség, mellyel az alapszabályokba lefektetett magasabb népművelést kívánja szolgálni. — Marosi Arnold köszönettel emlékezett meg Nagy László természetrajzi preparátorról, ki madárgyűjteményünk gondozásával volt támogatásunkra. — Külső munkálatok nyomán jelentette, Mommsen világhírű munkájának újabb kiadására kapcsolatban múzeumunk vezetőségét érte az a megtiszteltetés, hogy dr. Alföldi András egyet. tanárral karöltve gyűjti össze a pannoniái római kori felíratos köveket. — Beszámolt a Múzeumegyesület szabadtanításának előadástervezetről, mely ezévben a művészet köréből veszi tárgyát ill. a genealógiát tárja fel a közönség előtt. — Végül egy fontos bejelentést terjesztett a választmány elé s ez a múzeum épületének kibővítése. — E célra 500 P-t tartalékolni kíván az építés céljaira, illetékes tényezők részéről 10000 P segélyre lehet számolni, melyhez egyéb helyekről ugyanannyi segély van kilátásban, így esetleg 30.000 pengővel a Bástya-utcai fronton meglehetően toldani, az épületet. E rész önálló épület képezhetne és egy, vagy két emeletre nyulna fel. Az udvar felől két terem szélességet foglalna el, miáltal alul a Kötár részére fedett csarnokot nyerünk, az első emelet két kiállítási teremmel bővülne, míg a második emeleten egy hatalmas képtár létesülhetne, mely egyuttal előadó és kiállító teremül szolgálhatna.

1933 évi utolsó választmányi ülésünket december 21-én tartottuk dr. Kepes János ügyvezető alelnök elnökle mellett. Jelen voltak: Marosi Arnold, Dormúth Árpád, dr. Mészöly József, dr. Polgár Iván, Rauscher Béla, Streit József, dr. Szüts Gedeon, vál. tagok Joachim J., Mayer Lipót, Radeckzy Dezső tb. múzeumőrök. Távolmaradásukat kimentették: gróf Széchenyi Viktor, dr. Havranek József, dr. Berzsenyi Zoltán és Streda Antal. — Titkári jelentés kapcsán Dormúth Árpád a Székesfehérvári Szemle ügyéről számolt be. — Marosi Arnold igazgató jelentésében bejelentette, hogy az egyesület, a város vezetőségével karöltve meghívta a Magyar Történelmi Társulatok vándorgyűlésének megtartására. A neves tudományos társulat a meghívást örömmel vette és lejövetele időpontját Dr. Hóman Bálint, ki maga is részt óhajt venni a vándorgyűlésen. A múzeum kibővítése ügyében a vezetőség megtette a lépéseket és felkérte a városi mérnöki hivatal agilis és hivatott vezetőjét Schmidl Ferenc múz. tanácsost a részletes tervek elkészítésére. A Szent István centenáriumi üléséről számolt be ezután az egyesületnek, melynek további sorsát városunk

kiváló képviselője, a magyar történelem tudós kutatója: dr. Hóman Bálint miniszter úr vette kézbe. — Majd a Bicskei ásatás értékes őskori leleteit ismertetve (zsugorított temetkezés) a múzeum belső munkálatait vázolja melynek egyik lényeges alkotórésze immár a vasárnapi tárlatbemutatás, mely a téli hidegre való tekintettel most lezárul, hogy tavasszal újból meginduljon és eleven kulturéletet öntsön városunk életébe. Dr. Kepes János a tárlatvezető munkatársaknak az egyesület köszönetét fejezte ki egyben legboldogabb ünnepeket és újévet kívánt a választmány az egyesület tagjainak.

A „Székesfehérvári Szemle“ 1933. évi 3—4. száma elkészve kerülhetett nyomdába, amiről ezután kérünk bocsánatot kedves tagjainktól.

Nem rajtunk mult a mulasztás, hanem 2. számunk beterjesztési engedélyét illetőleg be kellett várnunk a nm. m. kir. Belügyminisztérium döntését, mely a röpiratként való terjesztése ellen nem emelt kifogást. Így jelen számunkat a fenti engedély követelményeinek szemmel tartásával bocsátjuk közre. A következő 1934. évben valószínűleg minden egyes számunk önálló kiadványként fog megjelenni s ezuton is kérjük egyesületünk tagjait, hogy szives adományokkal — miként a multban — tegyék lehetővé ezévből is, ennek a helytörténet ápolása szempontjából fontos kiadványunk további kiadását.

Tartalomjegyzék

A Székesfehérvári Szemle III. évfolyamához.

1. szám. *Marosi A.*: Dr. Hóman Bálint és a múzeum. 1 l. *Dormúth Árpád*: Prohászka Ottokár és az új magyar költészet. 2—8 l. *Philipp István*: Városunk multjából. Lakosság. 8—11 l. *Dr. Schoen Arnold*: Székesfehérvár 18. századi mesterei. 11—13 l. *Marosi Arnold*: Városunk és a katonaság. 13—14 l. Prohászka emléksorok. A cisztercita templom és rendház rendbehozása. 14 l. *Múzeumi értesítő.* *Dormúth Á.*: Dr. Kepes János könyvadománya. 14 l. *Marosi Arnold*: Ásatás Sárkeszin. Adatok Mátyás régészetéhez. A rácalmási urnatemető és mérföldkő. 15 l. Gyarapodás. 16 l. *Hivatalos tudósítások*: 16 l. (Vál. ülés).

2. szám. *Marosi Arnold*: A székesfehérvári országzászló. 17 l. *Dormúth Árpád*: Titkári jelentés a Múzeumegyesület 1932. évről. 18—19. l. *Marosi Arnold*: Igazgatói jelentés a múzeum 1932. évről. 19—23 l. Zárószámadás 1932. évről. Tisztikar és választmány 1933. évre. 24 l. *Dr. Schoen Arnold*: Fischer V. festő levelei a Szent István-főoltárképről. 24—25 l. *Dr. Juhász Viktor (Albensis)*: Székesfehérvár mult századának tűzbiztonsága. 25—38 l. *Múzeumi értesítő.* *Marosi Arnold* A múzeum gyűjtő utai és gyarapodása: Sárkeresztes és Moha. 31 l. Érd. 32 l. A fülei masztodon lelet. Csősz mint római lelőhely. A polgárdi kastély régiséggyűjteménye. 32 l. Szabadbattyáni leletek a népvándorlás korából. Római telepnyomok Rácalmásán. Adonyi, dunapentelei és sárosdi leletek. A felsőcicolai sírhalmok. Fejérmegyei céhemlékek. Prohászka emlékek. 33 l. *Dormúth Árpád*: A könyvtár gyarapodása. 34 l. *Kisebb közlemények.* *Marosi Arnold*: A százhalmattai halomsírok. 34 l. Közlemények Székesfehérvárról. A budai kapu tornyának méretei. Szfvári kéziratok az Akadémia könyvtárában. A sárpentelei római oltárkő 35 l. *Hivatalos tudósi-*

tások: 35—36 l. (Vál. ülés. Elismerés. „Székesfehérvári Szemle. A múzeum látogatása.)

3—4. szám. *Dr. Csitáry G. Emil*: Megnyitó beszéd a Múzeum várostörténeti kiállításáról. 37. l. *Dr. Schoen Arnold*: Fischer V. festő a Szent István főoltárképről 38. l. *Philipp István (Ph)*: Városunk multjából. Palotaváros és Rácváros 1688. 39—41. l. *Faller Jenő*: Inota község monografiája 42—54 l. *Dormúth Árpád*: Kultúra, irodalom, művészet: Színház; Irodalmi, művészeti és tudományos előadások; Szent István ünnepi hét; Tudományos és szépirodalmi bibliographia 1933. II. felében. 54—60 l. *Múzeumi Értesítő*: *Marosi Arnold*; A múzeum várostörténelmi kiállítása 60—61. l. *Gunda Béla*: A múzeum néprajzi anyagának néhány vastárgyáról 61—61. l. *Kisebb közlemények*: *Marosi Arnold*: III. Béla sírmellékletei. Faragványos kövek. Románstílusú keresztcske Cecéről 41. l. A múzeum ásatásai. Őskori leletek Kápolnásnyéken és Adonyban. Vajtai leletek. Római edények Tárnokról, Csőszről és Fövenyről. Római és népvándorlaskori leletek Bicskén. Gróf Battyány Lajos emléktárgyai. Fiáth-emlékek. A bicskei takács céh emléktárgyai. Emlékérmek, régi pénzek. 62—63. l. Gyarapodás 64—65. l. *Hivatalos tudósítások*: A múzeum átrendezése. *Dormúth Á.*: Választmányi üléseink. A „Székesfehérvári Szemle“. 65—66. l.

Felelős szerkesztő: Szerkesztő:
MAROSI ARNOLD DORMUTH ÁRPÁD
Szerkesztőség és kiadóhivatal: BOGNÁR-U. 3.

Felelős kiadó:
Dr. KEPES JÁNOS kir. közjegyző,
a Múz. Egyes. ügyvezető alelnöke.